

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AİLE İÇİNDE KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE İSTİSMAR
SÜRECİNDE ERKEĞİN EĞİTİM SEVİYESİNİN
BAĞLAYICILIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül Fatma GÜREL

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı

EYLÜL, 2023

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**AİLE İÇİNDE KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE İSTİSMAR
SÜRECİNDE ERKEĞİN EĞİTİM SEVİYESİNİN
BAĞLAYICILIĞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül Fatma GÜREL
(Y2012.360001)

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Burcu GÜDÜCÜ

EYLÜL, 2023

ONAY FORMU

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddet Ve İstismar Sürecinde Erkeğin Eğitim Seviyesinin Bağlayıcılığı” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (.../.../2023.)

Betül Fatma GÜREL

ÖNSÖZ

Lisans ve yüksek lisans öğrenim hayatımda tanıma ve ders alma şansına eriştiğim danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Burcu Güdücü'ye tez çalışmam sürecinde de benimle değerli tecrübe ve bilgilerini paylaşarak yol gösterdiği için sonsuz teşekkür ederim. Yine lisans ve yüksek lisans sürecinde bizlere verdikleri emekleri için çok değerli hocalarım Prof. Dr. Mahmut Arslan'ı, Doç. Dr. Gökçen Çatlı'yı, Prof. Dr. Kenan Gürsoy'u, Dr. Öğr. Üyesi Hakan İşözen'i, Prof. Dr. Hacı Duran'ı ve Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur Şengül'ü minnetle anmak isterim.

Yüksek lisansımın her anında yanımda olan, yaşanan tüm zorluklara rağmen beni ayakta tutan, destekleri sayesinde tezimi bitirebildiğim sevgili nişanlım Talha Özdemir'e çok teşekkür ederim. Bugünlere ulaşabilmemi sağlayan annem Nebahat Gürel'e, babam Musa Gürel'e ve abim Ömer Şamil Gürel'e bana duydukları sevgi ve ayrıca bana aile olmanın değerini öğrettikleri için teşekkür ederim.

Eylül, 2023

Betül Fatma GÜREL

AİLE İÇİNDE KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE İSTİSMAR SÜRECİNDE ERKEĞİN EĞİTİM SEVİYESİNİN BAĞLAYICILIĞI

ÖZET

Bu çalışmada kadına yönelik şiddet ve istismar, eğitim unsuruna odaklanılarak konu alınmıştır. Şiddet çalışmalarında sıklıkla rastlanılan eğitim etkeni nitel bir çalışma ile daha yakından incelenmek istenmiştir. Bu bağlamda öncelikle şiddet ve istismar olgusunun tartışılmasında zemin oluşturan kavramsal ve kuramsal yaklaşımlardan bahsedilmiştir. Şiddetin genel türleri, şiddet döngüsü, şiddet tipolojileri, aile içi şiddete en fazla maruz kalan gruplar olan kadınlar, çocuklar ve yaşlıların yaşadığı şiddet ve istismar açıklanmıştır. Buna göre şiddet, kökensel, nedensel ve ortaya çıkış biçimleriyle çalışılmıştır. Şiddetin cinsler arasında ortaya çıkışında asimetrik bir oran olduğunu savunanlar ile her iki cinsiyette de şiddet eğilimlerinin yaklaşık değerlerde olduğunu savunanların eleştirel tartışmaları güncel toplumsal cinsiyet temelli yaklaşımlar açısından değerli görülerek eklenmiştir. Çalışmanın temel noktası olan eğitim ise toplumsal cinsiyet, ideoloji, iktidar ilişkileri, eğitim politikalarının işlevleri ve eğitim sistemine getirilen eleştiriler kapsamında ele alınmıştır. Kadına yönelik şiddet çalışmaları ve bu çalışmalarda yer alan eğitim etkeninin nasıl konu edinildiği, eğitim düzeyi ile şiddet arasındaki bağlamın nasıl incelendiği de bu kapsam dahilindedir. Dolayısıyla çalışmada literatür taraması tekniğiyle veri toplanmıştır. Şiddet çalışmalarında eğitim etkeninin belirli ilişkisellikler içinde ele alınması, şiddetin yeniden üretime tabi dinamik bir olgu oluşuna gizlilik kazandırabilmektedir. Bu nedenle çalışma, literatüre nitel bir katkı sağlaması ve şiddete karşı direnç oluşturmak amacıyla yeniden düşünülmesini sağlamak için gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet, eğitim

THE INFLUENCE OF MEN'S EDUCATION LEVEL IN THE COURSE OF DOMESTIC VIOLENCE AND ABUSE AGAINST WOMEN

ABSTRACT

In this study, violence and abuse against women is examined by focusing on the factor of education. The factor of education, which is frequently encountered in violence studies, was wanted to be examined more closely with a qualitative study. In this context, first of all, the conceptual and theoretical approaches that form the basis for the discussion of the phenomenon of violence and abuse were mentioned. The general types of violence, the cycle of violence, typologies of violence, violence and abuse experienced by women, children and the elderly, the groups most exposed to domestic violence, were explained. Accordingly, violence was studied in terms of its origin, causation and forms of emergence. Critical discussions of those who argue that there is an asymmetrical ratio in the emergence of violence between the sexes and those who argue that the tendency to violence is approximate in both sexes are considered valuable in terms of current gender-based approaches. Education, which is the main point of the study, is discussed within the scope of gender, ideology, power relations, the functions of educational policies and criticisms of the education system. The studies on violence against women and how the factor of education is addressed in these studies and how the context between the level of education and violence is analyzed are also within this scope. Therefore, data was collected through literature review technique. The fact that the factor of education in studies on violence is handled within certain relationalities conceals the fact that violence is a dynamic phenomenon subject to reproduction. For this reason, the study was conducted to provide a qualitative contribution to the literature and to ensure that it is rethought in order to build resilience against violence.

Keywords: Violence, violence against women, gender, education

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvii
I. GİRİŞ	1
II. ŞİDDET.....	5
A. Kültür.....	6
B. İstismar	7
C. İçgüdücü Kuram	9
D. Davranışçı Kuram.....	12
E. Genel Şiddet Türleri	15
1. Fiziksel Şiddet.....	15
2. Duygusal Şiddet.....	16
3. Cinsel Şiddet	19
4. Ekonomik Şiddet.....	20
5. Simgesel/Sembolik Şiddet	21
F. Özel Ve Kolektif Şiddet.....	23

G. Cinsiyet Ve Toplumsal Cinsiyet	25
1. Cinsiyet Simetrisi Teorisi.....	29
H. Şiddete Tipolojik Yaklaşım	32
1. Durumsal Çift Şiddeti	32
2. Baskıcı Kontrol Edici Şiddet.....	33
3. Şiddete Direnç.....	35
İ. Kadına Yönelik Şiddet Ve İstismar	36
J. Çocuğa Yönelik Şiddet Ve İstismar.....	46
K. Yaşlılara Yönelik Şiddet Ve İstismar	49
L. Şiddet Döngüsü.....	52
1. Gerginliğin Tırmanışı:.....	54
2. Şiddet Aşaması:.....	55
3. Balayı/Uzlaşma Aşaması:	55
M. Aile İçi Şiddet	56
N. Aile içi Şiddet Türleri	57
1. Aile İçi Fiziksel Şiddet.....	58
2. Aile İçi Duygusal Şiddet	59
3. Aile İçi Cinsel Şiddet	60
4. Aile İçi Ekonomik Şiddet.....	61
5. Erkeğe Yönelik Şiddet	61
O. Şiddet Ve Aile İçi Şiddete Nedensel Yaklaşımlar	62
1. Biyolojik ve Psikolojik Yaklaşım	63
2. Toplumsal/Sosyolojik Yaklaşım	66
3. Yapısal Yaklaşım	69
P. Aile İçi Şiddet ve Kadına Yönelik Şiddet Kuramları	71
1. Genel Sistemler Kuramı.....	71

2. Ekolojik Kuram.....	73
3. Sosyo-biyolojik Kuram.....	73
4. Sosyal Kontrol Kuramı	73
5. Ataerkil Sistem Kuramı	74
6. Feminist Kuram	75
III. EĞİTİM VE ŞİDDET.....	81
A. Bilgi ve Eğitim.....	81
B. Eğitim Sosyolojisi.....	84
C. Eğitim ve İşlevci Kuram.....	85
D. Eğitim ve Çatışmacı Kuram.....	87
E. Eğitim ve Yorumcu Kuram	90
F. İdeoloji, İktidar ve Eğitim İlişkisi.....	91
G. Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim İlişkisi	95
H. Eğitim Ve Şiddet.....	99
IV. SONUÇ.....	107
V. KAYNAKÇA	111
ÖZGEÇMİŞ.....	127

KISALTMALAR LİSTESİ

TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
DSÖ/WHO	: Dünya Sağlık Örgütü/World Health Organization
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNICEF	: United Nations Children's Fund
DVSI-R	: Domestic Violence Screening Instrument (Aile İçi Şiddet İzleme Aracı)
IPV	: Intimate Partner Violence (Yakın Partner Şiddeti)
VB.	: Ve benzerleri
VD.	: Ve diğerleri

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1.	Şiddetin Çeşitleri Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi.....	24
------------	---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.	Güç ve Kontrol Çarkı	36
----------	----------------------------	----

I. GİRİŞ

Şiddet, gerek yönelim nesnesi ve yönelten bakımından gerekse de ortaya çıkışına neden olan kökensel eyleyiciler bakımından birçok araştırmaya konu olmuştur. Kavramın tanımsal çeşitliliği ve bağlamlarına göre nitelik değiştirebilen doğası sosyolojik önemini arttırmaktadır. Davranışlarda gözlemlenebilir boyuta ulaşabilmesi için araçlara ihtiyaç duyan şiddet, araçların oluşturduğu yıkım tekniklerine göre kendini bir ihtimal veya risk olarak tehdit unsuruna dönüştürebilmektedir. Bu bağlamda şiddet, amaçlara ulaşmakta veya belirli bir düzeni koruyabilmekte araç olabilmektedir. Genellikle toplumsal yaşamın güven ortamını zedeleyen, çeşitli boyutlarda yıkım, hak ihlali, zarar verici eylem içeren dışavurumlar suç unsuru olarak müdahaleyle sonuçlanmaktadır; ancak şiddetin takip edilebilirliği güç olabilmektedir. Özellikle aile içinde yaşanan tüm şiddet ve istismar türleri özel alan içinde gizliliğini sürdürebilecek karmaşık katmanlarla sarılıdır.

Aile içerisinde yaşanan şiddet ve istismar olaylarında en sık mağduriyetin kadınlar ve çocuklar üzerinde yoğunlaştığı bilinmektedir (Polat, 2016). Bu oransal boyutun temellerini oluşturan hususlar ve aile içindeki şiddet ve istismar olgusu çeşitli disiplinler tarafından irdelenmeye devam etmektedir. Aile içinde kadınlara yönelik şiddetin birincil ilişkiler içinde saklı kalabilmesine neden olan kültürel etkenlerin yanı sıra mağduriyetin, mağdur tarafından dahi bilincine erişilemediği durumlar sıklıkla yaşanmakta; dolayısıyla şiddetin görünmezlik düzeyi mağdur tarafından dahi pekiştirilebilmektedir. Bu durum istismar ve şiddetin bağımlı ve bağımsız değişkenlerine incelikli ve dinamik yaklaşımın önemini göstermekte ve şiddetin habis yapısının altını çizmektedir.

Çalışmanın öncül literatür incelemelerinde erkekler tarafından kadına yönelik istismar ve şiddetin, öne çıkan birtakım unsurlar ile açıklanmakta olduğu ve eğitim seviyesi ile vurgulandığı çok sayıda örnek çalışmaya rastlanılmıştır (Genç, 2019; Alkan vd., 2020; Özmaya, 2022). Ancak kadına uygulanmakta olan şiddet özel ve kamusal alanda benzer veya farklı biçimlerde devam etmektedir.

Özellikle yakın ilişkilerde, aile içinde yaşanan şiddet ve istismarın ileri aşamalara kadar gizli tutuluyor olması, kültürel kurgunun yeniden gözden geçirilmesini de anlamlı kılmaktadır.

Bu çalışmada en temel toplumsal birim olan aile kurumunda yaşanan kadına yönelik şiddet ve istismar olgusunun nasıl biçimlendiği değişkenleri ile tartışılırken literatür çalışmalarından elde edilen veriler doğrultusunda eğitim etkeni daha yakından incelenecektir.

Dört ana bölümden oluşan çalışmanın giriş bölümünde çalışmanın genel hatları izah edilmektedir. İkinci bölümde şiddet genel itibariyle alt başlıklar altında türleri ve kuramları ile detaylandırılmaktadır. Şiddet, istismar, saldırganlık ve kültür kavramlarına dair tanımlar ile başlayan ikinci bölümde ilkin şiddetin kökensel iki temel yaklaşımı olan içgüdücü ve davranışçı kuram ele alınmaktadır. Temel yaklaşımların ardından ise genel şiddet türlerinden ve özel-kolektif şiddet ayrımından bahsedilmektedir. Yine bu bölümde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çeşitli boyutları ile açıklanarak kavramlar eksenindeki tartışmalar ve şiddet ilişkisi konu alınmıştır. Şiddete getirilen tipolojik yaklaşımlar bu tartışmalardan sonra işlenmiştir. Akabinde aile içinde yaşanan şiddete giriş yapılarak ailede en sık şiddete maruz kalan gruplar olan çocuklar, kadınlar ve yaşlılara yönelik şiddet ve istismardan bahsedilmektedir. Bu başlıklandırmada kadına yönelik şiddet daha detaylı anlatımla yer edinmektedir. Şiddetin sistematik şekilde belirli koşullar ve davranışlar altında yinelenmesine dayanan şiddet döngüsü kavramı aşamaları ile açıklanmıştır. Aile içi şiddet türleri, genel şiddet türleriyle ele alınmıştır. Şiddete ve aile içindeki şiddete yönelik açıklama getiren nedensel yaklaşımlar biyolojik, psikolojik, toplumsal ve yapısal yaklaşımlar altında işlenmektedir. Son temel başlıkta ise aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet kuramları detaylandırılmaktadır; dolayısıyla genel sistemler kuramı, ekolojik kuram, sosyo-biyolojik kuram, sosyal kontrol kuramı, ataerkil sistem ve feminist kuram açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde öncelikle eğitim ve bilgi edimi üzerine gerçekleştirilen genel literatür okumalarından aktarımlara yer verilmektedir. Eğitim sistemine getirilen eleştirilerin şiddet ve istismar olgularıyla ilişkisine atıflar içeren genel aktarımlar akabinde eğitim sosyolojisinden ve kuramsal çalışmalardan bahsedilmiştir. Yine bu bölümün devamında eğitimin ideoloji ve iktidar

kavramlarıyla ilişkisi irdelenmektedir. Özne yetiştirme, kontrol altında tutma ve güç unsurlarının şiddet ve istismar düzeyindeki bağdaşmaları Althusser, Foucault, Bourdieu, Yaras, Türk ve Özsöz gibi araştırmacılar üzerinden ele alınmaktadır. Çalışmanın temel noktalarından olan eğitimin toplumsal cinsiyetin kurgulanmasındaki rolü incelenerek eğitim politikalarının işlevleri üzerinde durulmuştur. Son olarak Türkiye’de ve dünyada kadınlara yönelik şiddet çalışmalarından örnekler incelenmektedir.

Çalışmanın saiki, vurgulanan tekil bir nedenselliğe ve potansiyel suçlu tipolojisine odaklanan yaklaşımların, şiddetin görünürlüğünü olumsuz yönde etkilemekte olduğu öngörüsüne dayanmaktadır. Probleme yönelik kalıplaşmış önyargıları destekleyen tek tip fail ve mağdur tasarımı ve yine alışılmış tekil nedenlerin maddesel tekrarı toplumun tamamına nüfuz etmiş karmaşık gerçekliklerden uzaklaştırdığı düşünülmektedir.

Araştırmacının içinde bulunduğu kültürel yapı, araştırmanın şekillenmesinde öznellik tehlikesiyle ilişkilendirilen bir olgu olmasına karşın çalışma sürecinde Bourdieu'nün düşünümsellik ve refleksivite yaklaşımı örnek alınmıştır (Özsöz, 2009: 6). Yine Bourdieu'nün bilimsel inşasında teori ile pratik arasındaki ilişkisel mesafe, nesnelere olgular ile tutarlılığına muhtaçtır; dolayısıyla modelin en güçlü yanı araştırmacıyı yeniden düşünmeye yönlendiren tutarlı ilişkisellik olarak karşımıza çıkmaktadır (Özsöz, 2009: 4). Mevcut literatüre dair birçok çalışmada aile içi şiddet ile eğitim unsuru karşımıza çeşitli anket çalışmalarından elde edilen bulgular ile çıkmaktadır; bu durum çalışmanın nitel bir analiz ile literatüre katkı sağlama amacını desteklemektedir.

II. ŞİDDET

Şiddet, yönelim nesnesi, eyleyen ve etkenlerini oluşturan şartlar bakımından araştırmacıların çalışmalarında disiplinler arası birçok alanda anahtar kavram olmuştur. Ortak bir tanım sunmak, kapsamı göze alındığında eksik veya yetersiz kalacağı için birkaç kabul görmüş tanım ve açıklamaların derlenmesi, konu açısından elzem olacaktır. Buna göre şiddet, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından, “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” (Polat, 2016: 1) durumu olarak tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu (TDK)’nda ise “bir hareketin bir gücün derecesi/sertliği, karşıt görüşte olana kaba kuvvet kullanma, kaba güç, duygu ve davranışta aşırılık” durumu olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/>, 2022). Kocacık’a göre baskı, eziyet, korkutma, sindirme, öldürme, cezalandırma, başkaldırı her toplumda derece derece, fakat sürekli bir biçimde günlük yaşamda görülür (Erjem, 2018: 301).

Şiddetin bilinen en kapsamlı ve özgün tanımlarından biri de Yves Michaud tarafından yapılmıştır: “Bir karşılıklı ilişkiler ortamında, taraflardan biri veya birkaçı, doğrudan veya dolaylı, toplu ya da dağınık olarak, diğerlerinin bir veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya törel (ahlaki/moral/manevi) bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel ve sembolik kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde uygulanırsa, orada şiddet vardır.” (Michaud, 1991: 8, 9).

Aile içi şiddet ve erkek tarafından kadına uygulanan şiddet konusuna değinmeden önce şiddet hakkında ortaya konmuş temel kuramları incelemeye sunmak gerekmektedir. Kitle iletişim araçları ve sosyal medya aracılığı ile şiddetin başat rol aldığı haberlere hemen her gün rastlanmaktadır. Ancak şiddetin ne olduğu bu haberler vasıtasıyla öğrenilmemektedir; şiddet, insanoğlunun binlerce yıllık geçmişinden bugüne değin hayatlarını kuşatmış bir olgudur (Öztürk, 2017: 25). İnsanoğlunun taşları törpüleyerek sivri uçlu aletler üretmeleri

yalnızca ekip, biçmek ve avlanmak üzere kullanılmakla kalmamış, birbirleriyle yaşadıkları problemlerin sonuçlarını da başka bir boyuta taşımıştır.

Şiddet, özellikle insanlık tarihi itibariyle ele alınmaya çalışılan bir kavramdır. Bu çaba, şiddetin insana özgü olmasına ilişkin bir yönelim değildir, bilakis hayvanların hayatta kalma içgüdülerinin de belirli bir şiddet uygulamasını zorunlu kıldığını bilmekteyiz. Şiddetin tanımlanmasında yaşanan güçlüğün insanlığın kültür yaratabilme becerisinden, başka bir deyişle dinamik yapısından kaynaklandığını ifade etmek dikkate değer bir açıklama olacaktır. Şiddetin kültürel kurguya açık olması şüphesiz temel neden olarak sunulmamaktadır, bu konuda şiddet araştırmalarının ortaya koyduğu birçok kavram ve kuramsal inceleme mevcuttur. Bu sebeple şiddet okumalarında sıklıkla karşılaşılan kültür, saldırganlık, istismar ve ihmal kavramlarına da değinilecektir.

A. Kültür

Kavram olarak kültür, Türkçeye, Latince “colere” fiilden geçmiştir ve “hars, ekin” anlamı taşıyarak tarımsal bağlamı korunmuştur (Oğuz, 2011: 125). Ancak “ekip biçme” tanımı zamanla genişleyerek soyut ve çoğul anlamlar da kazanmıştır; dolayısıyla maddi, manevi kapsamları bulunan birçok tanım geliştirilmiştir. Kültür genel itibariyle insanların tutumlarını koordine eden ortak bir yaşam tasarımını, ortak bir anlayışı temsil etmektedir (Bozkurt, 2013: 91). Kültürün kavram olarak en çok kabul gören tanımını E. B. Taylor yapmıştır. Bu tanıma göre kültür: “İnsanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, adetle ve diğer yetenekler ile alışkanlıklardan oluşan karmaşık bir bütündür.” (Bozkurt, 2013: 90). Bütün kültürlerde farklı niteliklerde de olsa aile, ekonomi, siyaset gibi kurumlar bulunmaktadır. Yine kültürlerin öğelerini ise değerler, inançlar, semboller, dil ve normların oluşturduğunu söylemek mümkündür. Özellikle değerler, toplumların ödül ve ceza sistemlerinin temelini oluşturmaktadır; dolayısıyla en güçlü toplumsal kontrol araçlarından biridir (Bozkurt, 2013: 93). Amaçların ve nesnelerin yolunu işaretleyen ölçütler ve normların temelinde yer alan değerler, diğer kültürel öğeler gibi belirli sosyal sonuçlara yol açarlar. Dolayısıyla şiddet ve istismarın kültürel etkenlerinden bahsederken bu kavramların önemi yadsınmamaktadır.

Kültürün evrenselliği yakalayan beş özelliği bulunmaktadır. Bu özellikler; öğrenilme, paylaşılma/aktarılma, değişme, simgelere dayalı olma ve bütünleştirici olmasıdır (Ersöz, 2019: 57). İnsanoğlu, doğadan yararlanarak ve doğaya rağmen hayatta kalabildiği becerileri ve üretimleriyle besin zincirinin en üst kademesine geçebilmiştir. Ancak doğadaki konumunu güçlendirirken bu üretimlerini kendi türüne karşı kullanabileceği bilincine erişen insan, çatışma ve düzen esaslarına farklı bir boyut kazandırmıştır. İnsanların kültürel olarak birikimli ilerleyişi ve dönüşümü birçok kavramın da yeniden ele alınmasına neden olmaktadır. Toplumsal geçmişimizden bugüne taşınmış kültürel kalıplar, gerek sosyal ilişkilerde onaylanan şiddet oranı gerekse kitle iletişim araçlarından topluma yansıtılan şiddet, kültürel anlamda şiddetin taşıyıcılığını da üstlendiğimizi göstermektedir. Şiddet ve kültür ilişkisinin dinamik yapısı kültürler arasındaki farklı kabul ve yasakların gözlenmesiyle de irdelenebilmektedir. Başka bir deyişle şiddet ve istismar, kültürle göre şekillenen, farklı ilişkisellikte tanımlanan, yasaklanan veya “normal” kabul edilen biçimlerde ve oranlarla ortaya çıkabilmektedir.

Ev içerisine bakıldığında ise aile içi gizliliğin kimi zaman bir değer olarak benimsenmiş olması kimi zamansa korku ve utanma gibi duyguların sebep olduğu saklı tutma eğilimleri şiddet ve istismarı desteklemektedir. Dolayısıyla “mahrem/mahremiyet” kelimesi, aile ile bütünleşerek özel alanda veya ilişkiler içinde saklı tutma pratiklerinin belirli bir sınırının olmamasına neden olmuştur. Şiddet ve istismara maruz kalan mağdurun şiddeti dile getirmesi üyesi olduğu topluluk tarafından yargılanma ve dışlanma endişesi taşıyabilmektedir. Arapça kökenli olan bu kelimenin anlamsal karşılığının “yasaklı” olması ile saklama, koruma, korku duyma, kabullenme ve utanma gibi duygu ve davranışlarla gözlenen herhangi bir durum arasında bağlam aramamak mümkün görünmemektedir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/>, 2021).

B. İstismar

İnsana özgü sosyal, siyasal ilişkiler ve kültürel edim ile şiddet döngüsünün bir parçası olmamak mümkün görünmemektedir. Herhangi bir alanda veya konuda uygulanan şiddet, kaynağını başka bir şiddet ediminden alabilirken,

bizzat o alandaki şiddet de başka bir alana kaynak oluşturabilmektedir. Böylece sayısız şiddet ve istismar kırılması gerçekleşmektedir.

İstismar kavramı Türk Dil Kurumu tarafından iki şekilde tanımlanmaktadır: “1. Birinin iyi niyetini kötüye kullanma, 2. Sömürme.” (<https://sozluk.gov.tr/>, 2022). İstismarın yoğun yaşandığı zamanlarda dahi fiziksel şiddetin gerçekleşmediği görülebilmektedir. Bu durum istismarın bir şiddet biçimi veyahut bir saldırı olmadığı anlamına gelmemektedir. İstismar davranışının en büyük handikapı hem mağdur tarafında hem de toplumun yargı mekanizması tarafında büyük ölçüde görünmezliğe bürünmüş habis doğasıdır. Ancak, istismarın ileri seviyesi olan zorlayıcı kontrol davranışları, dünyada ilk kez İngiltere ve Galler’de suç kapsamına alınarak istismar faillerine beş yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür (Hill, 2021: 315).

Şiddet, yalnızca bir insanın ölümüne değin uzanan fiziksel saldırıyı ifade etmemekte olup temel hak ve özgürlükleri de zedeleyen her türlü yıkıcı eğilimi kapsamaktadır. Genellikle suç unsuru olarak kabul edilen ve belirli cezai karşılığı bulunan bu davranışları tespit etmek her zaman apaçık olgular şeklinde gözlenememektedir. Toplumsal yaşamda görece güven duygusu yaratarak hayatın olağan akışında devam etmesini sağlayan dayanaklarından biri şiddet ve istismar kapsamında hangi eylemlerin topluluk önünde veya kanun nezdinde suç unsuru teşkil ettiği.

Hukuksal boyutta da durum benzerlik göstermektedir. Şiddeti önleme, şiddetten koruma ve şiddeti cezalandırma hususundaki uygulamaların ve kanundaki karşılığının yeterli görülmemesi, mağdurlar tarafından suçun bildirilmesi yönünde korku uyandırmakta ve dolayısıyla saklı tutmanın kendilerini daha güvende hissettireceği yönünde karar almalarına sebep olmaktadır. Özellikle ağır şiddet suçlarında mağdur, fail tarafından öldürülme endişesine kapılarak kendini ancak sessiz kalmakla koruyacağına inanabilmektedir. Böylece şiddet ve istismar gizli kalarak mağduriyet artarken, failin ise şiddet ve istismar eyleminde devamlılığına, hatta şiddeti daha ileri boyutlara taşımasına neden olmaktadır. Özellikle istismarın oluşturduğu mağduriyet, mağdur tarafından dahi uzun süreler veya hiçbir zaman bilincine varılamayan bir kavram olarak şiddet araştırmalarında önemli bir yer tutmaktadır.

Şiddet literatürüne ilişkin taban oluşturmak amacıyla şimdiye dek bahsedilenlerin önemli bir uzvu ise saldırganlık kavramıdır. İngilizcede saldırganlık (aggression) kelimesi ilk anlamıyla “tehdit edici veya şiddet içeren davranışlarla sonuçlanabilecek öfke ve hiddet duyguları” şeklinde ifade edilmiştir (<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>, 2021). Saldırganlığın artan bir gerilimle özdeşleştiği söylenebilir.

Şiddeti açıklarken sıklıkla faydalanılan ve birbiriyle sıkı ilişkileri bulunan bu kavramların ardından şiddetin kaynağına yönelik çalışmalar ele alınacaktır. Şiddet kavramını kökeni itibarıyla ele alan çalışmaların veya kuramların iki temel yaklaşım ekseninde geliştirildikleri görülmektedir:

İlki şiddetin kökeninin bireyin/insanın varoluşu itibarıyla fitratından ileri geldiği yönündeki görüştür. Bu yaklaşımda daha çok psikoloji literatürünün öne sürdüğü kuramlar yer almaktadır.

Diğeri ise şiddetin kökeninin toplumsal gerçekliğe sahip olduğu, özellikle şiddetin öğrenilen bir olgu olduğu yönündeki görüşlerdir (Öztürk, 2017: 26).

C. İçgüdücü Kuram

İçgüdücü görüş, içgüdücüler ve yeni-içgüdücüler tarafından ileri sürülen kuramsal çalışmalarla geliştirilmiş olup temelde Charles Darwin’in evrim kuramına dayanmaktadır. William James ve William McDougall literatürde eski-içgüdücüler olarak anılırken, yeni-içgüdücülüğün çağdaş temsilcileri olarak tanınan iki isim Sigmund Freud ve Konrad Lorenz olmuştur. R. A. Hinde, eski ve yeni içgüdücülerin ortak görüşünü, birbirleri arasında farklılıklar olmasına karşın “bir kapta tutularak daha sonra serbest bırakılan, davranışlara enerji verebilen bir maddenin bulunduğu” düşüncesiyle birleştiklerini ifade etmiştir (Fromm, 2018: 38). Bu başlık altında S. Freud ve K. Lorenz, içgüdücü kuram ve şiddet literatürüne katkıları ile ele alınmaktadır.

Freud 1915 yılında yayımlanan “İtkiler ve Yazgıları” adlı çalışmasında, yalnızca kişiliği aşan cinsel itkiler ve kişinin öz korunmasını izleyen ben itkilerinden bahsetmiştir. Çalışmalarının bu ilk döneminde saldırganlığı belirli bir içsel itkiye bağlamamıştır. (Michaud, 1991: 74). 1920’li yıllara gelindiğinde yaşam itkisi (eros) veya içgüdücü karşısında bir ölüm ve yıkım içgüdücü

görülmektedir. Freud'a göre bu iki itki birbiri ile çatışma halindedir. Yaşam öznesini korumaya yönelik itkiye eşlik eden ve karşıt konumuyla bu yaşamsal birimleri, yeniden ilkel, inorganik biçimlerine dönüştürmeye çabalayan başka bir itkiden (thanatos) söz edilmektedir (Fromm, 2018: 39). Ölüm itkisi organizmanın kendisine yönelmiş ise özyıkımsal eğilimler görülecektir; ancak bu itki dışarıya yönelmiş ise yıkım diğer kişilere yönelmektedir. Dolayısıyla bu yaşam ve ölüm kuvvetleri cinsel itkilerle de birleşerek sadistik ve mazoşistik eylemler şeklinde de anlatım bulmaktadır. Yaşam itkisi hedeflerine ulaşmakta, cinsellik itkisi ise üst doyuma ulaşmakta saldırganlık etkeninden yararlanmaktadır. Özellikle savaş ve çatışma zamanlarında saldırganlıktan alınan zevk yükselmekte ve erotik güdülerle karışmaktadır (Michaud, 1991: 75). Sonuç olarak Freud'a göre saldırgan tutum, içsel itkilere gösterilen tepkilerden kaynaklanmamakta, bizzat insanın varoluşundan gelen kesintisiz uyarımla ilişkili ele alınmaktadır (Fromm, 2018: 40).

Freud ileriye sürdüğü bu görüşlerin toplumsal boyutunu Uygarlığın Huzursuzluğu (Unbehagen in der Kultur) adlı eserinde irdemiştir. Uygarlaşma ve toplumsal örgütlenme süreçlerinde yaşam itkisinin hakimiyeti bulunmakla birlikte, yabancıya, ötekiye karşı ben/biz anlayışıyla kolektif bir bağ kurulurken ölüm itkisinin rolü de korunmak için ötekine yönelmek görevi üstlenmektedir. Yine bu toplumsal örgütlenme, bireylerin birbirlerine şiddet göstermelerini kurumsal ve moral değerler düzeyinde yasaklı kılarak saldırganlık itkilerini önemli ölçüde kısıtlamakta ve bastırmaktadır. Bilincin oluşmasını sağlayan gücün zorlaması ardından baskı süperben-in (süperego/ego ideali) üzerinde yoğunlaşır ve bir suçluluk duygusu oluşur. Suçluluk duygusu ben-in (*ego*) korkusu olarak belirginleşir. Sonuçta uygarlık, bu suçluluk duygusunun verdiği huzursuzluktan soyutlanamamaktadır. Buna göre ölüm itkilerinin baskı altına alınması uygarlığın kuruluş amacına hizmet etmektedir; başka bir deyiş ile yaşam güvencesinin bedeli olmaktadır (Michaud, 1991: 75).

Freud ve Lorenz insanlardaki saldırganlık ve yıkım güdüsünün kesintisizce üretilen bir enerji olarak denetlenmesi oldukça güç bir olgu olarak son erimde sağlığı olumsuz etkilediği görüşünde benzerlik göstermektedirler. Özellikle Lorenz de Freud gibi uygar insanın saldırgan dürtülerini dışavuramamasının sancısını çekmekte olduğunu ileri sürmüştür.

Hayvan davranışı alanında uzman olan Konrad Lorenz, “İşte İnsan: Saldırganlığın Doğası Üzerine” adlı kitabında insandaki şiddet davranışını, içgüdücü yaklaşımla anılmasına neden olan kökensel temellere dayandırmıştır. Özellikle balıklar ve kuşlar üzerindeki çalışmalarıyla bilinen Lorenz, hayvanlar üzerindeki incelemelerinden ulaştığı sonuçlar neticesinde insandaki saldırgan davranışın itici güçlerini de anlamlandırabilmeyi hedeflemiştir. Ona göre hayvanlar kimi zaman beslenmek için kimi zaman da kendi bölgelerini korumak için kavga haline tutuşmaktadır. Diğer bir sebep ise kendilerine ya da mensubu buldukları familyaya saldırıldığı zaman bu saldırıya savunucu karşılık vermeleridir. Örneğin iki metre uzunluğunda bir akvaryuma yerleştirilen parlak renkli mercan balıklarından ve diğer daha az renkli balıklardan, özellikle parlak renkli balıklardan genç olanları, kendi türlerinin üyelerine karşı daha saldırgan tutumlar sergilemektedir. Yine elde ettiği gözlem sonuçlarına binaen akvaryumdaki balıkların, sinirlendikleri anda kendilerini farklı renklere boyadığını öne sürmüştür. Onun kuramına göre, hayvanlarda dış alan/çevre fark etmeksizin saldırganlık iç tepileri birikir ve eğer organizmada biriken saldırganlık güdüsü bir şekilde anlatım veya boşalım bulmazsa birikmeye devam ederek artmasına neden olmaktadır. Buna göre akvaryumda tek başına yüzen tropikal bir balık tüm temel gereksinimleri karşılanırsa bile zaman geçtikçe daha saldırgan davranacaktır. Örneğin yedi gün sonra balık saldırmaya daha eğilimli olacaktır. Bilakis saldırganlık salt dış etmenlerce uyarılmış olsaydı, balığın davranışları özellikle saldırgan olmayacaktı, çünkü rahat bir havuzda yedi gün geçirmiş olacaktır (Öztürk, 2017: 28).

Lorenz’e göre saldırganlık kavramı, bireyin ve türünün varlığını veya devamlılığını korumasına yarayan, biyolojik bakımdan uyum sağlayabilir ya da uyarlanabilir nitelikte ve evrim süreci içinde gelişmiş bir güdüye ilişkindir. Ancak Lorenz’in saldırganlık tanımı, kapsamı nedeniyle vardığı sonuç bakımından da tartışmaya açık hale gelmektedir. Bu kapsamdan hareketle, akıl dışı tutkuların, zalimliğin veya yıkıcılığın insanda doğuştan var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. O halde savaşlar da insan doğasındaki yıkıcı eğilimlerden veya diğer bir deyişle öldürmekten haz duymanın yol açtığı olgular olarak karşımıza çıkacaktır. Dolayısıyla savaşlar gibi insanlar tarafından işlenen tüm suçlar, kişisel çatışma veya tartışmalar ve her türden yıkıcı, sadistçe harekette ortaya çıkan

saldırgan davranış, yalnızca anlatım kanalları arayan ve gerçekleşmek için uygun bir durum doğmasını bekleyen ya da bu durumun insan tarafından bizzat kurgulanmasına sebep olan, kalımsal olarak programlanmış bir içgüdüden kaynaklanır.

Fromm, içgüdücü yaklaşımın ilgi çekici doğasını şu şekilde vurgulamıştır:

“Korku içinde olan ve yıkıma doğru ilerleyen gidişi değiştirme gücünü kendinde bulamayan insanlar için, şiddetin hayvansı doğamızdan, denetlenemez bir saldırganlık dürtüsünden kaynaklandığı konusunda bize güvence veren ve yapabileceğimiz en iyi şeyin Lorenz’in ileri sürdüğü gibi, bu dürtünün gücünü açıklayan evrim yasasını anlamak olduğunu söyleyen bir kuramdan daha çekici ne olabilirdi?” (Fromm, 2018: 22).

Şiddet davranışını engellenemez içgüdülere dayandıran bu kuram, yaşanabileceklerin veya gerçeklerin daha karmaşık bir doğası olabileceğinin yaratacağı bilinmezlik kaygısını yatıştırmaya ve mutlak güçsüzlük duygusunu akılcılaştırmaya yarayan bir ideoloji haline gelebilmektedir. Fromm’a göre bu akıl yürütmenin varacağı noktalardan biri de yürürlükteki hakim ideolojinin temel önermelerinin yeniden ele alınması olacaktır; bizleri, toplumsal üretimlerimizin mantık dışılığını irdelemeye ve milli savunma güçleri, onur, vatanseverlik gibi saygı uyandırıcı sözcüklerin ardında gizlenen yasakları anlamsız bulmaya ve o yasakları hiçe saymaya götürecektir.

Fromm ayrıca, şiddetin/yıkıcılığın artmasının nedenlerinin, toplumsal dizgemizin derinlemesine çözümlenmeden açıklanamayacağını hatta bu yıkıcılığı azaltabilme etkenlerinin ve araçlarının başka bir şekilde gösterilemeyeceğini, bu anlamda içgüdücü kuramın, bu çözümlenmeyi gerçekleştirme çabasına ve görevine de zıt konumda kaldığını ifade etmektedir (Fromm, 2018: 22, 23).

D. Davranışçı Kuram

İçgüdücülüğün aksine davranışçı kuram, insanı belli bir biçimde davranmaya iten öznel veya içsel güçlerle ilgilenmemektedir; davranışçı kuram, insanın hissettiğiyle değil, yalnızca onun davranış biçimleri ve yine bu davranışlarını biçimlendiren toplumsal koşullarla ilgilenmektedir. Şiddet ve

saldırganlık üzerine yürütülen araştırmaların sıklıkla davranışçı yönteme başvurduğu görülmüştür. J. B. Watson tarafından ortaya konan kuram, psikolojinin birincil ilgisinin, insan davranışları veya etkinlikleri üzerinde olduğu önermesine dayandırılmaktadır; ancak kuramı detaylıca ele alarak belirginlik kazandıran isim Skinner olmuştur.

Skinner'ın yaklaşımı davranış mühendisliğidir; amacı ise hedeflenen herhangi bir davranışı üretmek veya yeniden üretebilmek için gereken doğru pekiştirmeleri bulmaktır. Ona göre pekiştirme iki biçimde gerçekleşebilir; varolan kültürel aktarımlar içerisinde meydana gelir ya da Skinnerci öğretiye göre kontrol edilerek yönlendirilebilir ve böylelikle bir kültür üretimi veya tasarımınn n açılmaktadır (Fromm, 2018: 65).

Skinner, pekiştirmenin uygun biçimde kullanılmasıyla hayvanların ve insanların davranışlarının, genel bir deyimle doğuştan eğilimler şeklinde ifade edilebilen içsel kuvvetlere karşı dahi baskın çıkabilecek yetkeyle, ilgi çekici bir ölçüde değiştirilebileceğini göstermiştir. Bu anlamda Skinner'ın deneysel çalışmaları konumuz açısından da değerli veriler sunmaktadır.

Yeni-davranışçılık, davranışta bulunan insanı teğet geçerek yalnızca davranışa odaklanmaktadır. Fromm bu durumu şöyle açıklamaktadır; birinin düşmanlığını gizlemek için gülümseyip glmsemediği ya da mağazada çalışan satıcı kızın çalışma şartları sebebiyle gülümseyip glmsemediği veya bir arkadaşla karşılaştığında görmekten duyduğu hoşnutluğunu belirtmek için gülümseyip glmsemediği yeni-davranışçılık için fark etmez; çünkü gülümseme gülümsemedir. Nitekim "bu fark bir anlam taşıyorsa, bu farkı hor gören bir kuram nasıl geçerli olabilir?" (Fromm, 2018: 71). Fromm, davranışçı kuramın başarisız yönlerinin de başarısı kadar ele alınmasının önemini dikkate alarak eleştiri getirmektedir.

Benzer bir şekilde Skinner'a göre sömürü olgusu, bizzat içinde yaşanılmakta olan toplumsal dönemin bir parçası değildir, bunlar yalnızca denetim teknikleridir. Öyleyse Skinner, sömürü eylemini, yeri geldiğinde soygunu, işkenceyi veya cinayeti değer yargılarıyla ilişkili bulunmaları gerekçesiyle toplumsal alandan ayırmaktadır. Dolayısıyla ona göre toplumsal ve

ruhsal olgular, aynı zamanda taşıdıkları değerler açısından da sorgulanabiliyor ise bilimsel düzeyde incelenebilir gerçekler olmaktan çıkmaktadırlar.

Fromm'a göre insan her istenilen biçimde davranmaya koşullandırılabilir ancak asla tümüyle başarı sağlanması mümkün görünmemektedir. Örnek olarak, bir kişi köleliğe koşullandırılabilir fakat bu duruma, saldırganlık ya da yaşam itkilerinde veya güçlerinde bir azalmayla tepki gösterecektir. Yine bir kişi, kendisini bir makinenin parçasıymış gibi hissettirmeye koşullandırılabilir ancak tepkisi sıkıntı, saldırganlık ve mutsuzluk şeklinde ortaya çıkacaktır. Burada bahsedilenin aksine yeni-davranışçılığa göre "öz çıkar öylesine güçlüdür ki -esas olarak çevrenin kendisinden istenildiği gibi davrandığı için bireyi ödüllendirmesi biçiminde- doyurulması durumunda insanın davranışı tam olarak belirlenebilir." (Fromm, 2018)

Sibernetik dönemde bireyin her alandaki çalışması, üretimi, tüketimi ve boş zamanı Skinner'ın "olumlu pekiştireçler" olarak adlandırdığı ideolojiler, reklamlar, medya yönlendirmeleri gibi pek çok araçla toplumsal süreçteki etkin rolü zayıflatılarak daha fazla yönetilir konuma indirgenmiştir. Birey, yaşadığı kültürün kendisinden beklentilerine yanıt vermez ve aksine bir davranışta, düşünce veya duygusal dışavurumda bulunur ise çeşitli derecelerde toplumsal müeyyidelere mecbur bırakılacağını bilmektedir; bu çevresinden soyutlanmak, işinde ilerleyememek olabileceği gibi hapis cezası almak, sınır dışı edilmek ve yaşam tehlikesine kadar varabilmektedir.

Saldırganlık kavramını "zararlı uyaranları bir başka organizmaya aktaran bir tepki" şeklinde tanımlayan A. H. Buss, saldırgan davranışın incelenmesinde niyet gözetmenin gereksiz olduğunu ve asıl sorunsal temayı oluşturan durumun, saldırgan davranışların veya tepkilerin ortaya çıkmasını ve sertliğini etkileyen pekiştiricilerin neliği ve neler olduğunu irdelemek şeklinde belirtmiştir (Fromm, 2018: 75).

Davranışçı kuramın formülü şu şekildedir; kişi arzu ettiği şeye ulaşabilmesini sağlayacak başarılı bir yöntem bulduğunda o yöntemin gereklerine göre hareket edeceği, düşüneceği ve hatta o şekilde hissedeceği yönündedir. Dolayısıyla diğer tüm davranışlar gibi şiddet ve saldırganlık da tamamen bireyin

zarar veya fayda payını dikkate alarak çıkarlarına en uygun düşen şekilde hareket etme temelinde öğrenildiği ifade edilmektedir.

E. Genel Şiddet Türleri

Burada şiddet fiziksel, duygusal, cinsel ve duygusal (psikolojik, sözel) olarak ortaya çıkış biçimlerine göre açıklanmıştır.

1. Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet, en çok saptanabilen veya takip edilebilen şiddet türüdür. Fiziksel şiddet, en yalın hali ile kişinin veya zarar görenin, vücut bütünlüğünün ihlali anlamına gelmektedir. Fiziksel bir kuvvet uygulanması yoluyla meydana gelen şiddet, hedefindeki kişinin vücudu üzerinde geçici veya kalıcı türden hasarlar bırakmaktadır. Fiziksel şiddetin sertliği veya derecesine bakılmaksızın ortaya çıktığı her türlü aşırı davranış, uygulanan kişinin zarar görmesiyle sonuçlanmakla kalmamakta, bazı durumlarda mağdur kişinin ölümüne de yol açabilmektedir (Polat, 2016: 19).

Buna göre: “Tokat atmak, iteklemek, tekmelemek, bir şey fırlatmak, yumrukla veya bir nesneyle vurmak, silah veya bunun gibi bir nesneyle zarar vermek ya da tehdit etmek, sağlık hizmetlerinden yararlanmasına engel olmak gibi kişinin bedenine zarar verecek her türlü davranıştır.” (<https://evicisiddet.adalet.gov.tr>, 2022). Fiziksel saldırılarda vücut üzerindeki temel bulgular sıklıkla sıyrıklar, ekimozlar, yanıklar ve kırıklardır. Bölgesel olarak yaralanmalar en fazla yüzde, kollarda, göğüste, sırtta, baldırlarda ve genital bölgelerde olduğu tespit edilmektedir (Polat, 2016: 25).

Fiziksel şiddet, aletli ve aletsiz saldırılar olmak üzere iki yolla gerçekleşmektedir. Aletsiz saldırılar, salt bedensel imkanlar ile uygulanan şiddet davranışı olarak tokat, yumruk, itmek, tekme atmak, sarsmak, çimdiklemek, ezmek, tırnaklamak, saç çekmek, boğazını sıkarak nefessiz bırakmak (boğmak) gibi saldırıları kapsamaktadır. Aletli saldırılar ise şiddet uygulamalarının çeşitli aletler kullanılarak gerçekleştirilen biçimidir. Genellikle bıçak, kemer, ip, sigara, terlik, ütü, sıcak sıvılar, herhangi bir ev eşyası, güçlü yakıcı kimyasal maddeler, ateşli silahlar gibi aletler kullanıldığı görülmektedir. Özellikle bireysel silahlanmada dünya genelinde bir artış söz konusudur; bu durum hem şiddet

olaylarında hem de ölümlerle sonuçlanan olaylarda Türkiye dahil olmak üzere küresel düzeyde bir artışın gözlenmesiyle doğrusallık göstermektedir. Şiddet içeren ölümlerin % 60'ında ateşli silah kullanılmaktadır (Polat, 2016: 16).

2. Duygusal Şiddet

Duygusal şiddet, diğer şiddet türleri arasında gündelik yaşamın herhangi bir alanında en sık rastlanan şiddet türüdür, ayrıca diğer şiddet türlerini de kapsamaktadır. Buna göre fiziksel, cinsel veya ekonomik şiddete maruz kalan kişi aynı zamanda duygusal şiddete de uğramış sayılmaktadır.

Duygusal şiddet, “*hakaret etmek, aşağılayıcı söz söylemek, küçük düşürmek, aşırı kıskançlık yapmak, tehdit etmek, kişiye kendisini yetersiz hissettirecek söz veya davranışta bulunmak, küfretmek, kişinin kendisini ifade etmesine engel olmak, kişinin hareket özgürlüğünü kısıtlamak, kişinin aile üyeleri ve arkadaşlarıyla görüşmesini engellemek, kişinin istediği gibi giyinme özgürlüğüne engel olmak*” (<https://evicisiddet.adalet.gov.tr>, 2022) kişiyi istemediği eylemlere zorlamak gibi fiziksel bir zarar verici eylem olmaksızın uygulanan ve ruh sağlığını etkileyen her türlü söz ve davranış şeklinde tanımlanmaktadır.

Duygusal istismarın kronikleştiği durumlarda, olaylar yalnızca bütünün parçasıdır, tek tek ele alındığında bütünü belirgin kılmakta genellikle yetersiz kalmaktadır. Ancak duygusal şiddetin ileri boyutlarında kontrol uygulamalarının sonunun gelmediği aksine istismarcının, pasifleştirilen, güven duygusu ve gerçeklik algısı zedelenen kişinin tüm hayatını yönetme hakkına sahipliğini alenen dile getirebilmesine kadar büyüebilmektedir. Sıklıkla karşılaşılabilen bu şiddet türünde mağdur, hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmamış olabilmektedir. Suç unsuru teşkil etmemesi, duygusal şiddetin aracı bir kontrol mekanizması olarak kullanılmaya devam edilmesine neden olabilmektedir. Bilhassa bu zihinsel manipülasyona maruz kalmış mağdur istismarı fark edemeyebilmektedir.

Duygusal şiddet, izi kolay sürülebilir bir şiddet türü olmadığı gibi bütünü görme çabalarının zayıf kaldığı noktada istismarcının eylemlerinde devamlılığına, hatta oluşan tehdit unsurunun ölümcül olayların yaşandığı durumlara kadar götürdüğü görülebilmektedir.

Yine bazı durumlarda istismarcının kendisi, eylemlerinin bir şiddet türü olduğunu kabullenememektedir; ancak bu yalnızca manipülatif bir savunma reddedişi olmayabilmekte, zira istismarcı da şiddeti fark edemiyor olabilmektedir. Dolayısıyla duygusal şiddetin tinsel karmaşası, yaşamın tümünü etkileyecek güçle varlığını sürdürmektedir.

Duygusal şiddetin daha karmaşık ve sistemli bazı özel türleri de bulunmaktadır. En çok bilinen türler arasında ad hominem (kişilik), gaslighting (sanrıya zorlama) ve ghosting (aniden yok olma) bulunmaktadır. Ad hominem kavram olarak temelde kişiliğe saldırı anlamına gelmektedir ve mantıksal safsatalar olarak kabul edilmektedir (evrimagaci.org, 2023). Ad hominem safsataları genellikle tartışma sırasında taraflarından birinin, diğer kişinin ortaya koyduğu görüşü kişisel özelliklerinden veya kimliğinden yola çıkarak reddetmesi ve/veya güvenilir bulmamasıyla gerçekleşmektedir. Başka bir deyişle mantık hatasında bulunan kişi, öne sürülen iddiayı tartışmayı bırakarak, kişisel nitelikler üzerinden saldırmaktadır. Bu durum artık konudan bağımsızdır ve kişiler arasında gerilim oluşturmaktadır. Ad hominem'in genellikle iki basamağı vardır; ilk sırada argüman sahibinin özelliklerine (dini inancı, eğitimi, fiziksel görünümü vb.), içinde bulunduğu durumlara veya yaptığı davranışlara saldırı yer almaktadır. İkinci basamakta ise bu saldırının, karşıdaki kişinin argümanına veya iddiasına karşıt bir kanıt içeriyor veya iddia bu şekilde çürütülmüş gibi gösterme yer almaktadır. Ad hominem'in birçok çeşidi bulunmakla birlikte temelde kişi karalama safsatası (argumentum ad hominem), niteliksel kişi karalama safsatası (circumstantial ad hominem), sen de safsatası (ad hominem tu quoque) ve önyargı oluşturma safsatası ile anlatım bulmaktadır (evrimagaci.org, 2023). Sen de safsatası kişinin hareketleri, davranışları ile iddia ve söylemlerinin çelişmesine yapılan vurguyla oluşmaktadır; örneğin sigaranın zararlı olduğunu ifade eden kişinin kendi de sigara içiyor ise sigaranın zararlı olduğu iddiası çürütülmüş varsayılır. Önyargı oluşturma safsatasında ise kişi hakkında önceden doğru veya yanlış fakat genellikle olumsuz bilgiler verilerek söyleyeceklerini veya kişiyi gözden düşürmek ve çevresini dolduruşa getirmekle gerçekleşir (evrimagaci.org, 2023).

Gaslighting/sanrıya zorlama, bireylerin kendi akıl sağlığından şüphe etmesine ya da bir olay ile ilgili şüphe duymasına yönelik bilinçli manipülasyon

olarak tanımlanır ve duygusal bir istismar biçimidir (evrimagaci.org, 2023). Temelde sahte anı yerleştirme biçimine benzeyen bu zorlama, yaşanan bir anıdan şüphe edilerek ikinci kez düşünülmesine neden olarak veya duyguları küçümsemek, verilen tepkilerin aşırı olup olmadığını sorgulatarak, dikkat dağıtarak, suçlu ve hatalı hissettirerek kısaca hikayeyi tersine çevirerek gerçekleşmektedir. Gaslighting uygulanan kişi zihinsel şüphe içinde, kendine güvenini yitirirken, uygulayan istismarcı mağdur üzerindeki gücünü ve kontrolünü arttırmaktadır. Uygulanan kişinin çevresinden uzaklaşması ve savunmasızlığını arttırmak için de sanrıya zorlama manipülasyonu yapılmaktadır. Böylece mağdurun, zihinsel kabiliyetlerine ve içgüdülerine güveni zedelenecek benlik duygusu zayıflayacak, istismarcıya daha bağımlı bir hale gelecektir. Bu uygulama yavaş bir şekilde başlar, şiddeti zamanla artar. Mağdurun içsel kaynakları tüketilir. Dört temel stratejiye dayanmaktadır; vazgeçme, karşı koyma, yönlendirme ve inkar. Vazgeçme, istismarcının mağduru dinlemeyi reddetmesi veya anlayamadığını ifade etmesidir. Karşı koyma, sanrıya zorlanan kişinin bir olayı veya anısını sorgulamasına neden olmaktır. Yönlendirmede istismarcı konuyu başka bir yöne çekerek hedefi bulanıklaştırmaktadır. İnkarda ise mağdurun ifade ettiği olayın veya durumun unutulduğu ifade edilir ya da direkt inkar edilerek yalana başvurulur. Sanrıya zorlanan kişi çaresizlik duygusuna kapılır ve gerçek olmayan güvensizlik ve korkular üretilir. Mağdur istismarcının ihlallerini göremez, kendini “kusurlarına” kapatmıştır. Çok hassas olduğu, hayalci olduğu, bazı konuları abarttığı gibi yönlendirmelerin arkası kesilmemektedir. Son olarak istismarcı, bu manipülasyonu yaptığı kişinin her işinde başarısız olacağına inandırır ve bu sayede kişi değerlerini kaybeder (evrimagaci.org, 2023).

Ghosting ise genellikle ikili ilişkilerdeki ani kayboluşları ve görmezden gelme durumları için kullanılan bir kavramdır. Özellikle romantik ilişkide ilişkiyi bitirmek için partnerle iletişime geçmeden aniden sona erdirmek, herhangi bir açıklama yapmaksızın bütün iletişimi kesmek şeklinde gerçekleşir. Ghostinge maruz kalan kişinin diğer duygusal şiddet biçimlerinde olduğu gibi kendine olan güveni zedelenmekte, kişi kendini değersiz ve yetersiz hissetmekte ve benlik saygısı azalmaktadır. Genellikle maruz kalan yaşadığı bu duygusal şiddetin sebebini kendinde aramaktadır (antalyapsikiyatrist.com, 2023).

3. Cinsel Şiddet

Cinsel şiddet, rıza alınmamış her türlü cinsel teması kapsamaktadır ve en ağır saldırı türlerinden birisidir. Saldırgan kişinin salt bireysel cinsel doyumunu nedeniyle yöneltilmiş bir saldırı türü değildir; tehdit altında hissettirme, sindirme ve kontrol etme sözcükleriyle de yakından ilişkili olabilmektedir (Belen, 2019: 13).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde cinsel taciz: “*Ahlaksızca, ulu orta veya gizlice söz ve davranışlarla karşı cinse eziyet etme, tedirginlik ve sıkıntı verme*” şeklinde tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>, 2022).

Başka bir kaynakta ise cinsel şiddet: “*kadını istemediği yerde, şekilde veya zamanda cinsel ilişkiye zorlamak, kişiye cinsel içerikli sözler söylemek veya kişiyi cinsel içerikli sözler söylemeye zorlamak, kadını çocuk doğurmaya veya doğurmamaya zorlamak, fuhuşa zorlamak, cinsel organlara zarar vermek, kişiyi cinsel yönden aşağılamak gibi davranışlarla kişinin cinselliğini kontrol altında tutup baskı uygulayan her türlü davranıştır.*” (<https://evicisiddet.adalet.gov.tr>, 2022).

Cinsel şiddet, failin, mağduru zorlayarak genital bölgelerine dokundurtması veya mağdurun genital organlarına dokunma, teşhircilik, röntgencilik, pornografik içerik izlemeye zorlama, tecavüz, fuhuş yapmaya veya pornografik içerik çekmeye zorlama şeklinde gerçekleşebilmektedir.

Cinsel şiddet ve istismar, temas içeren ve temas içermeyen istismar türleri olarak iki başlıkta incelenmektedir. Temas içermeyen cinsel istismar türleri; erotik konuşma, teşhir, voyerizm (röntgencilik), porno seyrettirmek iken temas içeren istismar türleri; cinsel dokunma, oral-genital sekse zorlama, interfemoral ilişki (kuru/vulvar ilişki) şeklindedir (Güdücü, 2018: 41-43).

- **Erotik Konuşma:** İstismarcı tarafından kişinin bedeni üzerinde gerçekleştirilmek istenen cinsel eylemler anlatılmakta veya istismara maruz kalan kişinin bedensel özelliklerine yönelik erotik konuşmalar şeklinde gerçekleşmektedir. Yine istismarcı, mağdura cinsel önerilerde bulunabilmektedir (Güdücü, 2018: 41).

- Teşhircilik: İstismarcının, mağdura istemi dışında cinsel organlarını gösterdiği veya karşısında masturbasyon yaparak izlemeye mecbur bıraktığı istismar türüdür (Güdücü, 2018: 42).
- Voyerizm/Röntgencilik: İstismarcının cinsel olarak tatmin olabileceği şekilde mağduru alenen veyahut gizlice izlemesidir. Mağdur istismar anında çıplak olabilir ancak istismarcının tatmin olması için çıplaklık esas değildir; sıradan sayılabilecek faaliyetler esnasında da istismarcı cinsel olarak uyarılabilmektedir (Güdücü, 2018: 42).
- Porno Seyrettirmek: Mağdura pornografik yayın izletmeyi veya mağdurun istemi dışında yanında porno izlemeyi içeren istismar türüdür (Güdücü, 2018: 42).
- Cinsel Dokunma: Mağdur kişinin vücuduna yönelen herhangi bir erotik dokunmadır. İstismarcı kendi dokunabileceği gibi, karşısındaki kişiyi kendine dokunmaya zorlayabilir (Güdücü, 2018: 42).
- Oral-Genital Seks: İstismarcının, mağdurun genital organlarını veya kendi genital organlarını mağdura oral yolla temas ettirmesi ve bundan tatmin olmasıdır (Güdücü, 2018: 42).
- Interfemoral/Kuru/Vulvar İlişki: İstismarcının, genital organını mağdurun bacakları arasına yerleştirerek cinsel tatmin sağladığı istismar türüdür. Seksüel penetrasyon, dijital penetrasyon, objelerle penetrasyon, genital ilişki ve anal ilişki olmak üzere dört şekilde gerçekleşmektedir. Dijital penetrasyon, parmakların vajinaya, anüse veya ikisine de yerleştirilmesiyle sağlanan cinsel şiddet türüdür. Objelerle penetrasyon ise istismarcının mağdurun cinsel organlarına veya ağzına istismarcı nezdinde erotik anlamı bulunan objelerin yerleştirilmesine dayanan şiddet türüdür. Genital ilişki, penisin vajinaya penetrasyonu iken anal ilişki, penisin anüse penetrasyonu şeklinde gerçekleşmektedir. İstismarcı cinsel saldırıyı tehdit ve ceza yöntemi olarak kullanabilmektedir (Güdücü, 2018: 42, 43).

4. Ekonomik Şiddet

Ekonomik şiddet genel bir ifade ile ekonomik kaynakların aracılığı ile istikrarlı şekilde kişi veya kişiler üzerinde baskı oluşturarak maddi müeyyide

uygulanması olarak açıklanabilmektedir. Kişinin maddi olarak yoksun bırakılması, yoksullaştırılması veya yoksul yaşamasına sebep olunması, kaynaklarının kısıtlanması gibi durumlar bu kapsamda değerlendirilmektedir.

“Çalışmaya veya çalışmamaya zorlamak, kişinin gelirini kontrol altına almak, kişinin parasına veya banka kartlarına el koymak, kişiyi borçlanmaya zorlamak, kişiye hiç para vermemek veya çok az miktarda para vermek, kişinin çalışmasını zorlaştıracak hareketlerde bulunmak, kişiyle ailenin gelir ve giderleri hakkındaki bilgileri paylaşmamak gibi ekonomik baskı içeren her türlü tutum ve davranıştır.” (<https://evicisiddet.adalet.gov.tr>, 2022).

Özellikle ataerkil paylaşım düzenine sahip toplumlarda veya bu özelliklerin görüldüğü konumlarda, sermaye paydaşı olarak gücün eşitsiz dağılması, çalışma sahasındaki erkeklerin çoğunluk oluşturması ve bu gücün toplum nezdinde de onaylanıyor olması kadın ve çocuklara uygulanan ekonomik şiddetin daha sık yaşanmasına sebep olabilmektedir.

5. Simgesel/Sembolik Şiddet

Simgesel şiddet, tıpkı duygusal şiddet gibi diğer tüm şiddet türleriyle bağıntısı olan bir şiddet türüdür; dolayısıyla karmaşık bir olgudur. Öyle ki bireylerin basit nesne seçimleri dahi toplumsal alanda seçkinlik, kabalık, cahillik gibi birtakım göstergeler haline gelerek simgesel şiddet formu alabilmektedir. Simgesel şiddet, Bourdieu'nün düşünümsel sosyoloji anlayışıyla iç içe bir kavram olarak en yalın hali ile “şiddetin görünmez ve kibar bir formu (symbolic violence is the gentle, invisible form of violence)” (Türk, 2004: 58) şeklinde karşımıza çıkmaktadır; ancak bu tanımlama daha detaylı bir irdelemeye mecbur kalacaktır.

Simgesel şiddet, Bourdieu tarafından 1998'de yayımlanan “La Domination Masculine” çalışmasıyla kuramsal boyut kazanmıştır. Toplumun veya egemenlik altındakilerin habitusunu oluşturan yapılar ile egemenlik veya iktidar ilişkilerinin yapısı arasındaki uyumluluk, simgesel şiddetin birincil dayanağı olmaktadır. Bu uyumun sağlanması, egemen olanın, egemenlik altında olan birey/bireyler tarafından, egemenlik ilişkisinin ürettiği kategoriler aracılığı ile algılanması ile mümkün olmaktadır. Buna göre egemen olanın, konumunun devamlılığını ve çıkarlarını koruyabilmek için bir güç veya baskı kullanmakta olduğu

belirtilmektedir (Özsöz, 2009: 33). Toplumsal alandaki üyeler, durumun bilincinde olan eyleyiciler olarak belirlenenlere bağlı kaldıkları halde, egemenlik ilişkisinin ürettiği belirlenenlerin oluşturulduğu ölçüde egemen olanın, dolayısıyla kendilerini egemenlik altında tutan belirleyicinin üretimine yardımcı olan eyleyici konumunda paydaş olmaktadır. Simgesel şiddeti egemenliği sonucunda yönetme meşruiyetine erişen bütün iktidarlar, temelindeki güç ilişkilerini saklayarak veya soyutlaştırarak, egemenliğin simgesel gücünü şiddetle birleştirmektedir.

Bourdieu, simgesel şiddet kuramının bir inanç üretimi kuramına dayandığını vurgulamaktadır ve buna göre etkilerinden birisinin de yine “iktidarın karizmaya, bir sihre, bir cazibeye dönüştürülmesi” olduğunu ileri sürmektedir. Bourdieu’ye göre toplumsal yöntemlerin kullanıldığı ve yine toplum adına tatbik edilen baskıya karşı öz savunma için sembolik silahların varlığı ve bu savunma silahlarının genelleştirilmesi kültürel bir ihtiyaçtır (Yılmaz, 2020: 172).

Bourdieu ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen “The Social Structures of the Economy” adlı konut piyasası çalışması simgesel şiddetin izah edilmesi ve anlaşılması adına değerli bir örnek olacaktır. Buna göre araştırmada müşteri ile konut kredisi satıcısı arasındaki ilişkinin irdelendiği bölümde satıcının konuşmayı yürütme ritmi, konuşma esnasındaki kritik müdahaleleri, müşterinin konut alma kararlılığını anlama taktikleri, “müşterinin gerçekten istediği ev tipini öğrenme süreci, satıcının müşteriyi ürkütmemek için gösterdiği özen ve takındığı tavırlara” dikkat çekilmektedir. Satıcı ile müşteri arasındaki şu konuşma bir simgesel şiddet uygulaması olarak nitelendirilmektedir:

Müşteriyle aynı çıkarlara sahip oldukları hissini vererek özdeşlik kurma: “Size bu öneriyi yapacak son kişi benim aslında, zira ben bayağı eski bir ev satın almıştım...”

Kurumsal kimlik ağzıyla konuşma: “Biz müşterilerimize her zaman yeni yapılmış bir ev almalarını salık veriyoruz, zira...”

Resmiyeti aşırıyor görünme: “Annem de buna benzer bir ev satın almıştı...”

Güya vermemesi gereken bir sırrı veriyor gibi görünme: “Bunu söylememem gerekiyordu ama şu planı seçerseniz...”

Özellikle ilk satırlarda iki konumsal söylemi arasında değişim gösterme ayrıcalığıyla satıcı iletişim boyunca simgesel şiddeti uygulayan taraf olarak görülmüştür. Bourdieu'ye göre: “başta devlet olmak üzere bütün modern kurumlar, kapasitelerinden fazlasını vaat ederek ve toplumsal fayda için çalışıyor gibi görünerek eşitsizlikleri yeniden üretirler.” (Özsöz, 2009: 34).

F. Özel Ve Kolektif Şiddet

Jean Claude Chesnais, şiddet olgusunu Uluslararası Polis Örgütü İnterpol'ün kategorileştirmesinden yola çıkarak özel şiddet ve kolektif şiddet şeklinde sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre özel şiddeti suç teşkil eden ve suç teşkil etmeyen şiddet olarak ayırmakta iken kolektif şiddeti savaşlar, vatandaşların iktidara ve iktidarın vatandaşlara yönelik şiddet eylemleri olarak üçe ayırmaktadır (Erjem, 2018: 302). Chesnais gibi Artun Ünsal da şiddeti benzer bir sınıflandırmayla irdelemektedir. Ünsal'ın şiddet tipolojisine göre aile içi şiddet, kolektif şiddet başlığı altında grup içi şiddet türü olarak değerlendirilebilmektedir.

Toplum için risk oluşturan fakat şiddet olarak bahsedilmeyen unsurlar ise intihar, trafik kazaları, korkutma amacıyla ortak bir mala veya başkasının malına zarar vermek, kronik enflasyon, işsizlik, yaşam pahalılığı, çevresel tahrip, sağlıksız kentleşme, ulusal gücün diğer ulus veya uluslar üzerinde yaptırım uygulayacak şiddete dönüşmesi şeklinde Tablo 1'de yer almaktadır (Ünsal, 1996: 36).

Şiddet ve istismar kavramları ve bu kavramların açıklanmasında destekleyici nitelikte olduğu düşünülen pekiştirici kavramlardan ve şiddet türlerinden bahsedilmiştir. Konunun irdelenmesinde diğer bir adım ise şiddet ve istismara sıklıkla maruz kalan bazı grupsal sınıflamaları ele almak olacaktır. Buna göre Polat tarafından sınıflandırılmış ve derlenmiş alt başlıklar şu şekildedir (Polat, 2016: 1):

1. Çocuğa yönelik şiddet
2. Kadına yönelik şiddet
3. Yaşlıya yönelik şiddet

4. Engelliye yönelik şiddet
5. Akranlar arası şiddet
6. Kardeşler arası şiddet
7. Flört şiddeti
8. LGBT şiddeti
9. Mülteci şiddeti
10. Bireyin kendine yönelik şiddeti

Çocuklar, kadınlar ve yaşlılar en sık şiddet mağduru yaşayan gruplar olarak bilinmekte olup, genellikle aile içi şiddet başlığında çalışılmaktadır (Polat, 2016: 16).

Çizelge 1. Şiddetin Çeşitleri Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi

1- Günümüz devletinde şiddet suçu kabul edilen					2- Birey ve toplum için tehdit oluşturan ancak henüz şiddet sayılmayan		
ÖZEL ŞİDDET		KOLEKTİF ŞİDDET			ÖZEL ŞİDDET	KOLEKTİF ŞİDDET	
Cürümsel Şiddet	Cürümsel Olmayan Şiddet	Grup Şiddeti	Devlet Şiddeti	Uluslararası Şiddet	Cürümsel Şiddet	Devlet Şiddeti	Uluslararası Şiddet
1- Ölümcül: Cinayet, suikast, zehirleme, idam vb.	1- İntihar: (intihar ve intihar teşebbüsü)	1- Grubun bireylere karşı şiddeti: (Terör, medya terörü)	1- İktidarın birey ve gruplara karşı şiddeti: Devlet terörü: insan hakları ihlalleri, baskı, tek yanlı propaganda, soykırım, ırk ayrımı.	5- En son kertede şiddet - savaş	1- Ölümcül: Trafik korsanlığı (sarhoş, kastılı kural ihlali)	1- İktidarın birey ve gruplara karşı şiddeti: Kronik enflasyon, pahalılık, işsizlik	1- Ulusların gücünün diğerleri üzerinde şiddete dönüşmesi (zorla peyk devlet konumuna sokma - Eski Sovyetler Birliği ve komşu sosyalist ülkeler örneği - , ham madde kaynaklarının denetimi, dış ticaret hadlerinde aşırı dengesizlik, askeri müdahale ve geçici işgal (ABD ve Granada)
2- Bedensel: İsteyerek darp ve yaralama	2- Kaza kazası dahil, ama kişiden kaynaklanmayan bir kasıt yok)	2- Grubun kendi içinde şiddeti: (Aile içi şiddet, aşiret kavgası, toplu intihar, örgüt kavgası)	2- Devletin insan hakları ihlalleri, baskı, tek yanlı propaganda, soykırım, ırk ayrımı.		2- Bedensel: Mala zarar (sindirmek, korkutmak amacıyla)	2- Endüstriyel şiddet: Doğanın, tarihsel çevrenin tahribi, sağlıksız kentleşme	
3- Cinsel: Irza geçme (aynı anda hem bedensel hem de psikolojik yıkıma sebep olma)		3- Grubun karşı gruba şiddeti: Kan davası, aşiretler arası savaş, stadyum ya da taraftar kavgası, mafyalar arası hesaplaşma, karşıt gruplar arasında terör	2- Endüstriyel şiddet: İş kazalarının sıklığı, çalışma koşullarının sağlıksızlığı, yetersiz sağlık ve güvenlik koşulları, aşırı gürültü, tehlikeli işyeri-atom santrali vb.				
		4- Grubun iktidara karşı şiddeti: Terör - siyasal ya da mafya terörü - başkaldırı, sokak çatışması, iç savaş, gerilla savaşı, ihtilal)					

(Ünsal, 1996: 36).

G. Cinsiyet Ve Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyetin (sex) ve toplumsal cinsiyetin (gender) kavramsal haritası anatomik ve fizyolojik özellikler ile kültürel aktarımlar ve toplumsal olarak atfedilen roller üzerine biçimlenmektedir. Feminist literatürün gelişimiyle kavramsal ve kuramsal zemin kesişimsel ve dönüşüme açık bir konum almıştır. Gerek şiddet gerekse cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarındaki tanımsal çeşitlilik konunun irdelenmesini karmaşık bir boyuta taşımaktadır; ancak çeşitliliği toplumsal ve bireysel değişkenlere bağlamak mümkün olabilmektedir. Ayrıca araştırmacıların ve kuramsal geleneklerin toplumsal cinsiyet, iktidar ve iktidar ilişkileri, şiddet ve istismar tanımları, ölçekleri ve ölçümleri araştırmalardaki yanıtların belirleyiciliğini üstlenebilmektedir. Dolayısıyla bu bölümde öncelikle çalışmanın yapısal dengesini sağlayan cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına yönelik öncül ve eleştirel açıklamalara yer verilecektir. İkincil olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği ele alınacaktır. Son olarak cinsiyet simetrisi tartışmalarından bahsedilecektir.

Türk Dil Kurumu'nun cinsiyet kavramına yönelik ilk tanımlaması biyolojik yaradılış özelliklerine dayanan ikili cins ayrımına dayanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>, 2023). Buna göre erkek ile kadının üremedeki farklı rolleri biyolojik ve fiziksel olarak değişmez biçimde atanmaktadır. Dünyaya gelen her bireyin kadın veya erkek olarak nitelendirilmesini sağlayan ayırt edici özelliklerinin başat unsuru olan üreme organları nadiren görülen bir vaka olarak birlikte görülebilmektedir. Bu durum çift cinsiyetlilik olarak bilinmektedir. Ancak bu durumlarda genellikle boşaltım sisteminin hangi organla işlevsel olduğu gözlemi belirleyici olmaktadır.

Cinsiyetin birincil düzeyde ortaya koyduğu kadın ve erkek kategorisi toplumsal alandaki kültürel süreçlerle kurgusal nitelik kazanmakta ve biyolojik kimliklerin zorunlu olarak doğrusal çıktıları olmayabilmektedirler. Sosyalizasyon sürecinin, doğum anından itibaren kültürlenme ile başlayıp kültürlenme ile devam eden bir eğitim ve etkileşim süreci olduğu kabul edilmektedir. Birey hem kendi iradesini korumakta hem de toplumun kendisinden beklediği rolleri öğrenerek toplum tarafından kabul edilmeye çalışmaktadır. Toplumla bütünleşebilmesi ve uyum sağlayabilmesi için, toplum tarafından bireye çeşitli biçimlerde sunulan

üretmiş kültürel pratiklerin içselleştirilmesi ve cinsiyet rollerine uygun davranışlar sergilenmesi beklenmektedir. Nitekim kadın veya erkek olmanın biyolojik cinsiyet ölçüleri başka bir boyut kazanarak toplumsal cinsiyet kavramına zemin oluşturmuştur.

Cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) ayrımı ilk kez Ann Oakley (1972) tarafından ortaya konmuştur. Ann Oakley'e göre kadınlık ve erkekliğin toplumsal dönüşüme açık duygu ve davranışları bulunmaktadır (Kara, 2021: 190). Dolayısıyla toplumsal cinsiyete atfedilen dinamizme göre, insanlar kendi rollerini oluşturabilen ve bu roller üzerinde değişiklik yapabilen etkin aktörlerdir. Bourdieu ise toplumun bireylerden beklediği kadın veya erkek rollerine uyumlu davranışların yeniden üretimi ve beklentilerin karşılanması gündelik eylemler veya uygulamalar aracılığıyla sağlandığını belirtmektedir. Biyolojik cinsiyetin farklılıklar üzerindeki belirlenimleri toplumsal cinsiyetin kurgulanması ve dönüşüme uğramasında etkili olduğu kadar toplumsal olarak şekillenen kadınlık ve erkeklik tasarıları veya eylemlerinde de benzer bir karşıt tanımlama ve konumlandırma eğilimi yaratabilmektedir. Ancak bu eğilim eşitsiz ve hiyerarşik bir sınıflamanın da önünü açmaktadır. Giddens, toplumsal cinsiyetin sabit bir özden yoksun olması nedeniyle toplumsal yaratımların etkisi altında olması ile toplumsal güçlerin bireylerin biyolojik vücutlarına etkisi arasında ayırım yapmamaktadır. Bu durumda toplumsal güçler veya etkenler bireylerin biyolojik bedenlerini de biçimlendirmekte ve birtakım değişim yollarıyla muktedir olabilmektedir (Giddens, 2012: 507, 508).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dair karşıt yaklaşımların üçe ayrıldığı görülmektedir. Bu yaklaşımlar, kadın ve erkek arasındaki davranışsal ayrışmaları biyolojik temellerle ilişkilendirenler, toplumsal cinsiyetin öğrenim süreçlerindeki aktarımlarına dayanan yaklaşımlar, cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin tamamen toplumsal düzeyde oluştuğu tezini savunanlar şeklinde gruplanmaktadır. Buradaki tartışma cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kimliklerinin ne derecede öğrenime tabi olduğuna dair farklı mefhumlarla ilgilidir.

Toplumsal cinsiyet, toplumsal yaşamın her alanında belirli fırsatlara erişimi kolaylaştırabileceği gibi zorlaştırabilen bireyleri veya çeşitli grupları hiyerarşik olarak ayrıştıran elzem bir tabakalaşma biçimidir. Lorber toplumsal cinsiyetin toplum tarafından oluşturulmuş olduğunu ifade ederken aile kurumu, devlet ve

ideoloji gibi unsurların içinden ortaya çıkışının altını çizmektedir (Lorber, 1994: 14). Sosyal alanların kullanımı, mesleki roller, iş bölümü paylaşımları, mekansal ayrışma, cinsel yönelim, etnik köken gibi birçok kategoride alt ve üst ilişkisi kurarak tabakalaşmanın hangi düzeylerde etkin olacağını belirleyebilmektedir. Dolayısıyla toplumsal üretimlerin, kurumların, gruplaşmaların her alanında ve biçimlerinde tekrarlanmakta ve varlığını sürdürmektedir (Karmaz, 2018: 337). Bu sebeple toplumsal cinsiyetin tarafsız seyrettiğini söylemek gerçeklikten uzak olacaktır.

Erkekler ve kadınlar için eşleştirilen roller toplumların kültürlerine göre farklılıklar gösterebilmektedir; ancak kadının ikincil konumuna dair tartışmalar tüm toplumlarda benzer şekillerde gözlemlenebilmektedir. Rollere atfedilen değer, ödül ve ayrıcalıklar cinsler arasındaki eşitsiz konumları, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini güçlendirmektedir.

Tarihsel süreçte gelişen toplumsal iş bölümü, iki cinsiyet arasında biyolojik farklılığa dayanan roller geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Yaşamın her alanını kapsayan bu roller, erkek egemen bir yapının üretiminde önemli bir yer tutmaktadır. Başlangıçta, erkeğin yönetici konumda olduğu otoriteyi temsil eden bir toplumsal sistemi açıklamak için kullanılan ataerki kavramı, günümüzde eril tahakküm olarak ifade edilen ve kadınlar üzerinde baskı kurulmasına dayanan bir sistem olarak bilinmektedir (Can, 2018: 36). “Ataerkilliğin Kuramsallaştırması” çalışması ile Sylvia Walby, ataerkilliğin sürekliliğini, birbirinden bağımsız fakat etkileşim halinde olan altı yapı ile ortaya koymuştur: evin sınırları dahilindeki üretim ilişkileri, ücretli işler, ataerki devlet, erkeklerin uyguladığı şiddet, cinsellik alanındaki ataerki ilişkiler ve ataerki kültürel kurumlar (Giddens, 2012: 521). Bu altı yapının ayrıntılı açıklaması “Ataerki Sistem Kuramı” başlığında işlenmiştir.

Erkek tahakkümü ve şiddet ilişkisi 1970’lerden itibaren kadına yönelik şiddet literatüründe ele alınmış olmakla birlikte, erkeğe odaklanan çalışmalara yönelim 1980’lere gelindiğinde artmaya başlamıştır. Sanayileşmiş toplumlarda kadınların toplumsal rolünün ve aile dinamiklerinin değişiminde katkısı bulunan unsurlar aynı zamanda erilliğin kökenleri ve toplumsal rollerindeki değişimin de sorgulanmaya başlanmasına neden olmuştur. Connell, Gramsci’nin “hegemonya” kavramına yeni bir yorumlama getirerek toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin

sistemli yapısını açıklamaya çalışmış ve “hegemonik erkeklik” kavramını öne sürmüştür (Baran, 2019: 296). Connell’e göre toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri üzerine gerçekleştirilen araştırmalardan elde edilen kanıtlar, anlam bütünlüğü yakalanamaz veri yığınları değildir, aksine kadınları, erkeklere tabi kılan örgütlü bir toplumsal ilişki alanını işaret etmektedir. Dolayısıyla toplumsal alanda düzenlenen ve elde edilen davranışlar sürekli yeniden üretime tabi olmaktadır. Erillikler ve dişillikler arasındaki iktidar ilişkisini biçimlendiren, etkileşim halinde üç unsur vardır: emek, güç ve cathexis olarak adlandırdığı kişisel ve cinsel ilişkiler. Ona göre hiyerarşinin tepesinde, ataerkil iktidarın imtiyazlarından en çok pay alan hegemonyacı erillik yer almaktadır (Giddens, 2012: 510). Ancak belirtmek gerekir ki Connell burada yalnızca kadınlıkların tabiyetlerinden değil, belirli tipteki erkekliklerin de madunlaştırılması yoluyla baskınlık kuran bir hegemonyadan bahsetmektedir.

Kimmel, toplumsal cinsiyetin salt farklılık/zıtlık veya ayrışmalar çerçevesinde ele alınabilecek bir kavram olmadığını aynı ölçüde güç, eşitsizlik ve hiyerarşi bağlamlarıyla da ele alınmasının gerekliliğini dile getirmiştir. Kimmel’a göre toplumsal cinsiyet eşitsizliği, biyolojik cinsiyet farklılığını oluşturan kurucu öğedir ve bu ilişkisellik eşitsizliği meşrulaştırma aracı haline gelmektedir (Kimmel, 2011: 2-4). Bu durumda Kimmel’in cinsiyetin toplumsal süreçlerle belirlendiğini ifade eden araştırmacılardan olduğu söylenebilir. Toplumsal cinsiyet etkileşim faaliyetleriyle anlam bulan ve bu yolla yeniden üretilen veya meşrulaşan dinamik bir olgudur.

West ve Zimmerman (1987), tartışmalara toplumsal cinsiyetin, bir icra veya gerçekleştirilen bir şey olduğunu ifade ederek katılmıştır. “Doing gender” olarak bahsedilen tanımlamaya göre toplumsal cinsiyet gündelik etkileşimlerimizdeki eylem/icra/gerçekleştirme ile belirlenmektedir. Dolayısıyla tanımlı kimlikler değil, “yapılan şeyler” toplumsal cinsiyeti temsil etmektedir.

Butler da toplumsal cinsiyeti “icra” ve dışavurum açımlarıyla açıklamaktadır. Feminist yaklaşımı, ikili cinsiyet kurgusunun kategorik ve sabit mefhumlara neden olarak kuramsal çıkmaza sürükleyeceğine yönelik eleştirmiştir. Çoklu cinsiyet kategorilerinin olduğunu belirten Butler, hem biyolojik hem de toplumsal cinsiyet yapılanmalarının, ifade bulma biçimlerinin ve yönelimlerinin çoğul ve “oluş” akışkanlığına sahip olduğunu ileri sürmüştür.

Tekil ve özcü, normatif ve ötekiler üreten kimlik tanımlamalarına eleştirileriyle literatüre farklı bir bakış sunmaktadır (Saygılıgil, 2015: 281).

Toplumsal cinsiyete yönelik tanımlar ve tartışmaların yoğunlaşması araştırmalara da yansımış ve birtakım tümevarımlar üzerinden yeni bir tartışmanın da önünü açmıştır. Özellikle feminist yaklaşımla kadına yönelik şiddet araştırmalarının artması cinsler arasındaki şiddet olgusunun çeşitli sınanmalardan geçmesini sağlamıştır. Nihayetinde bu çalışmalara cinsiyet simetrisi tartışmaları eklenmiştir.

1. Cinsiyet Simetrisi Teorisi

Çalışmanın bu başlığında şiddet ve cinsiyet arasındaki ilişkiye yönelik görüşlere yer verilecektir. Dolayısıyla şiddetin cinslere göre ortaya çıkış oranları, nitelikleri ve bağlamları da cinsiyet simetrisi ve asimetrisini savunan eleştirilere tabi irdelenmektedir.

Aile içi şiddet üzerine çalışan bazı araştırmacılar, çiftler arasındaki şiddetin sadece tek yönlü olmadığını, çift yönlü de olabileceğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, kadınlar kadar erkekler de şiddete maruz kalmakta ve hem kadınlar hem erkekler yakın ilişkilerde şiddet failleri olabilmektedir. Bu bakış, "cinsiyet simetrisi" olarak bilinmekte ve kadınların da erkekler gibi benzer nedenlerle ve genellikle benzer sonuçlara yol açacak şekilde şiddet gösterebileceğini iddia etmektedir (Aras, 2022: 36).

Yakın partner şiddetine cinsiyet simetrisi perspektifinden bakış 1970'li yılların sonlarındaki çalışmalarla başlamıştır (Straus et al., 1980; Straus ve Gelles, 1990; Stets ve Straus, 1990; Steinmetz, 1977/78). Steinmetz (1977/78), çalışmasında "kötü muameleye maruz kalmış erkek sendromu"nun varlığından bahsetmiş ve cinsiyet simetrisi konusunu tartışmaya açmıştır. Yine aynı çalışmasında Steinmetz, bir dizi araştırmayı atıf göstererek kadın ve erkek tarafından uygulanan şiddet miktarının aynı, hatta daha da öte, kadının erkeği maruz bıraktığı şiddetin daha fazla olduğunu ifade etmiştir (Allen, 2010).

Steinmetz, uyguladığı metodoloji sebebiyle eleştirilse de otuzdan fazla çalışmadan elde edilen bulgular Steinmetz'in görüşlerini kuvvetlendirmiştir. Bu bulgular, partner şiddetini bir güç ve cinsiyet problemi olarak gören feministlere karşı argüman olarak kullanılmıştır. Yine bu bulgular, "kötü muameleye maruz

kalmış kadınlar” için inşa edilen barınma evlerine yapılan fon yardımlarını da aksatmıştır (Currie, 1998).

Kimmel (2002), aile içi şiddetin büyük bir çoğunluğunun erkek tarafından işlendiğini gösteren çok sayıda çalışma olmasına karşın, Archer (2000) ve Fiebert (1997)’in deneysel araştırmalarında ulaştıkları bulgularına dayanarak aile içi şiddette iki cinsin payının eşit olduğunu öne sürmektedir. Bu noktada bir tarafın fiziksel şiddetine karşı savunma nitelikli şiddet, şiddetin iki eş tarafından karşılıklı olarak tatbik edilebileceği, bir tarafın fiziksel şiddetine karşı diğer tarafın sözel şiddet uygulayabileceği veya tam tersi ilk olarak sözel bir şiddetin diğer partneri tahrik etmesi nedeniyle psikolojik veya fiziksel bir şiddet uygulamaya itebileceği durumlar ihmal edilmektedir (Öztürk, 2021: 20).

Çatışma Taktikleri Ölçeği (Straus et al., 1990)’ni model olarak kullanan araştırmacılar, eşler arasındaki karşılıklı şiddeti incelemekte ve yayınlamaktayken, bunun karşısında olan araştırmacılar, aile içi şiddet bağlamında kadınların erkeklere oranla daha mağdur olduklarını, mahkemelerden, polis tutanaklarından ve kadın sığınma evlerinden elde ettikleri kanıtlara dayanarak, bulduklarını belirtmişlerdir (Dobash ve Dobash, 1992). Bu durum üzerine sosyolog Michael Johnson, Çatışma Taktikleri Ölçeği’nin kullanıldığı ev içi şiddet üzerine gerçekleştirilmiş (erkek ve kadın suçlu oranlarının eşit ve neredeyse eşit çıktığı) tüm deneysel çalışmalar ile polis tutanakları, hastane evrakları ve kadın sığınma evlerinden edinilen istatistikleri karşılaştırmıştır. Araştırmasının sonucunda iki veri kümesi arasında dikkat çekici bir fark yakalamıştır. Çatışma Taktikleri Ölçeği ile edinilen bulgulara kıyasla kurumlardan edinilen istatistik veriler kadın partnerlerine yönelik erkek şiddetinin daha sık yaşandığını, daha ciddi boyutta olduğunu, zamanla artış gösterdiğini ve kadın partner tarafından uygulanan şiddet türleriyle nadiren eşdeğer olduğunu göstermektedir. Her iki veri çıktısı da aynı oranda güvenilirdir; ancak Johnson, araştırmalarda bahsedilen şiddet türlerinin, uygulanan şiddetin oranlarının, bağlamları ve örneklem seçimlerinin farklı olduğu sonucuna ulaşmıştır (Hill, 2021: 257).

Eşler arası cinayet kurbanlarının cinsel simetrisi, cinsel açıdan simetrik bir motivasyon veya eylemi yansıtmamaktadır. Eşlerini öldüren kadınlar, genellikle uzun süreli istismara tepki göstermektedir. Eşlerini öldüren erkekler ise

kıskançlık veya sahiplenme duygularıyla hareket etmektedirler (Dobash ve Dobash, 1992). En sık rastlanan ev içi/aile içi şiddet türü olan “duruma bağlı ilişki şiddeti” aşırı öfkelenme, tartışmayı sona erdirme veya tartışmayı kazançla çözümlenme arzusuyla ortaya çıkmaktadır. Duruma bağlı bu partner şiddetinde çoğunlukla şiddetin derecesi hafif seyretmektedir ve istisnai veya münferit olaylar şeklinde gözlenmektedir. Bu şiddet biçimi kimi zaman polis müdahalesi de gerektirebileceği gibi bazı durumlarda tehlikeli ve giderek artan hatta cinayetle sonlanabilecek bir örüntüye dönüşebilmektedir. Johnson bu şiddet türünde erkekler ve kadınların benzer oranlarda saldırganlık gösterdiğini ifade etmiştir; fakat bu şiddetin yarattığı sonuçların belirgin düzeyde cinsiyete göre değişiklik gösterdiğini de vurgulamıştır. Erkeklerin ilişki içinde yarattığı korku ve bıraktığı hasar daha ciddi olmaktadır; dolayısıyla yetkili birimlerin müdahale etmesini gerektirme ihtimali de yüksektir (Hill, 2021: 257, 258).

Akademisyenler ve istatistikçiler içinde bağlamın önemini belirtenlere göre ev içi veya aile içi istismar ve şiddetten bahsedildiğinde bağlam sıradan bir bulgu değildir (Kimmel, 2012). Bir şiddet vakasının hangi sebeple ortaya çıktığı, ne derecede bir etkiye sebep olduğu ve şiddetin istismar dinamiklerindeki rolü göz ardı edilirse ortaya eksik veya hatalı bir tümevarım çıkacaktır. Çatışma Taktikleri Ölçeği (Straus et al., 1990)’ne göre bir yumruğun hafif iz bırakmış olmasıyla travmatik beyin hasarıyla sonuçlanmış bir yumruk arasında fark yoktur. Başka bir örnek ile kurtulmak için yönelmiş “bırak beni” tekmesi ile “terk etmeye kalkışırsan kaburgalarını kırarım” tekmesi de aynı şekilde farksızdır. Eşine/partnerine tokat ya da tekme atmaya yeltenip ıskalayan eş ile partnerini bayılıta kadar döven eşler ayırım olmaksızın istatistik tabanına şiddete meyilli şeklinde işlenecektir. Dolayısıyla bu ölçek çiftlerin sorunlarını çözümlenme tekniklerinin şiddet içerip içermediği eylemlerini kıstas almaktadır (Hill, 2021: 254, 255).

Anderson (2005: 897), şiddetin toplumsal cinsiyetten soyutlanmış veya homojen bir dağılımla ortaya çıkan bir davranış olmadığını, özellikle şiddet pratiklerinin toplumsal cinsiyeti oluşturduğunu ifade etmiştir. Düşünülenin aksine şiddetin, erkekliği kurduğunu belirtmektedir.

Kimmel (2005)’a göre erkekliğe ve kadınlığa dair birçok anlam toplumlarda aynı anda var olabilir. Başka bir deyişle kadın ve erkek olarak edinilen

deneyimler ırk, sınıf, etnik köken, yaş, cinsellik ve demografik özelliklerden etkilenmektedir. Dolayısıyla cinsiyeti değişmez bir sabitlilikle ele alan araştırmacıların toplumsal cinsiyet simetrisini savunmalarının temelinde de bu durum yer almaktadır.

Cinsiyet simetrisi tartışmaları şiddet ve istismarın bağlamlarından ayrılarak ele alınmasının ortaya çıkaracağı çelişkileri göstermesiyle önemli katkılar sunmuştur.

H. Şiddete Tipolojik Yaklaşım

Şiddet olgusuna tipolojik yaklaşım sunan ve konu hakkında kapsamlı çalışmalar yürüten öncü isimlerden biri Michael P. Johnson olmuştur. Kadına yönelik şiddet araştırmalarında iki farklı ekolü temsil eden aile içi şiddet geleneğinin ve feminist yaklaşımların yakın ilişkide yaşanan şiddeti tam olarak açıklayamadığını ifade eden Johnson, yakın ilişki şiddetinin farklı türlerini kategorize eden ve geniş kabul gören bir tipoloji geliştirmiştir (Johnson, 2008: 18). Bu tipoloji, şiddet içeren ilişkilerin karmaşıklığını ve çeşitliliğini açıklamaya yardımcı olmaktadır. Johnson'ın tipolojisi yıllar içinde evrilmiş ve yapmış olduğu kategorizasyon genişlemiştir: 1995'te iki, 2008'de dört ve son eklemelerle birlikte nihai olarak altıya çıkmıştır. Ancak bu evrime ve çeşitlendirmeye rağmen araştırmalarda 3 tipoloji yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu 3 tipoloji "Durumsal Çift Şiddeti, Baskıcı Kontrol Edici Şiddet ve Şiddete Direnç" olarak tanımlanmıştır (Fırat, 2022: 96).

1. Durumsal Çift Şiddeti

Baskıcı Kontrol Edici Şiddetin aksine, Durumsal Çift Şiddeti kontrol veya hakimiyet isteğinden kaynaklanmamaktadır. Durumsal Çift Şiddetinde ilişki içerisindeki çatışmalar, şiddete tırmanan durumlar ortaya çıkartmaktadır. Bu tür şiddet genelde daha az "ciddi"dir ve sistematik bir istismar davranışlarının sonucu değildir. Durumsal çift şiddetinde şiddet durumsal olarak provoke edilmekte; çatışmanın gerginlikleri veya duygusal durumları, partnerlerden birinin veya her ikisinin de şiddete başvurmasına neden olmaktadır. Yakın ilişkilerde bu çatışmalar kaçınılmaz olarak yaşanmaktadır ve bazı ilişkilerde bu çatışmalardan biri veya daha fazlası, bir veya daha fazla tartışmaya dönüşerek

şiddete tırmanabilmektedir. Şiddet, küçük çaplı ve tekil olabileceği gibi ilişkinin belirli bir noktasında yaşanan bir çatışma, partnerlerden birinin fiziksel olarak diğerine saldırma seviyesine yükselebilmektedir. Nitekim, bu durumlarda hemen pişman olunmakta, özür dilenmekte ve bir daha tekrarlanmamaktadır (Johnson et al, 2014: 191).

Johnson, bu tipolojisinin cinsiyet simetrisini savunduğu yönündeki eleştirilere, kadınların ve erkeklerin uyguladığı şiddet boyutunun ve biçiminin ve aynı zamanda iki cinsiyetin şiddete maruz kaldığında göstermiş olduğu tepkilerin farklı olduğunu belirterek karşı çıkmaktadır (Fırat, 2022: 103).

2. Baskıcı Kontrol Edici Şiddet

Bu tipoloji, bir partnerin diğerine karşı baskı ve hakimiyet kurma kalıbını temsil eder. Fiziksel şiddet, duygusal istismar, ekonomik kontrol ve izolasyon gibi geniş bir yelpazede şiddet ve istismar davranışlarını içerir. Bu tipolojide saldırgan, partnerin üzerinde çeşitli yollarla güç ve kontrol sağlama amacı gütmektedir; dolayısıyla genellikle daha ciddi ve artarak devam eden şiddete yol açmaktadır. Baskıcı Kontrol Edici Şiddet türü genellikle sistematik ve uzun vadeli bir istismar deseni ile karakterizedir (Johnson, 2008).

Johnson, bu şiddet türünün, Durumsal Çift Şiddetine göre daha nadir görülen bir tür olmasına karşın feminizm çalışmalarının ve feministlerin bu tipolojiyi daha görünür bir hale getirdiğini belirtmektedir. Bu tipoloji büyük çoğunlukla fiziksel ve cinsel şiddet içermesine rağmen bu tür şiddet içermeyen kontrol yöntemlerini de kapsayabilmektedir. Pence ve Paymar (1993), “güç ve kontrol çarkı” adını verdikleri bir şemada (Şekil 1) bu kontrol yöntemlerine dair dikkate değer perspektifler sunmaktadır. Johnson da bu görüşe katılmaktadır ve bu tür şiddet uygulayan erkeklerin aynı zamanda şiddet içermeyen kontrol yöntemlerini de envanterlerine eklediklerini ve kullandıklarını belirtmektedir. Ona göre bu yöntemler yedi grupta sınıflandırılabilir. Bunlar: tehdit, ekonomik kontrol, ayrıcalık kullanımı ve ceza, çocukları kullanma, izolasyon, duygusal istismar ve cinsel kontrol (Fırat, 2002: 98).

Ev içi şiddet ve istismar dinamiklerine ilişkin benzer bir temeli işaret eden diğer bir araştırmacı Jess Hill (2021)'dir. Ev içi şiddet araştırması için görüştüğü kadın sığınmaevi çalışanlarından biri korunma talebiyle gelen kadınların anlattığı

hikayelerde öylesine bir benzerlik yakalamıştır ki artık bir kadının anlattığı hikayenin yarısına kadar dinlemek geri kalanı hakkında tahmin yürütebilmesine neden olmuştur. Bunun üzerine Hill konuyla ilgili tarihsel geçmişe göz atmıştır (Hill, 2021: 26). 1980'lerde şiddet mağdurlarının hikayelerinin yalnızca birbirine benzer değil, aynı zamanda ülkesine iade edilen bir grup savaş tutsağının anlatılarını anımsatması araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Hill'e göre ev içi istismara ilişkin modern anlayışın temelleri Kuzey Kore-Güney Kore Savaşı'nda atılmıştır.

1953 Eylül ayında Kore savaşı resmen sona erince savaş tutsakları için takas operasyonu başlatılmış, Amerika vatandaşı 23 savaş tutsağı, Rus kamyonetlerin açık kasasında Kuzey ve Güney Kore sınırındaki Panmunjom köyünde bulunan tutuklu mübadele tesisine götürülmüştür. Tutsakların Kuzey Kore kamplarından nasıl dönecekleri gerginlik içinde beklenirken yaklaşan kamyonette farklı bir durum olduğu gözlenmiştir. Tutsakların sağlıkları yerindedir, bronz tenleri üzerinde Picasso'nun barış güvercini ilişitirilmiş mavi kapitone Çin üniformaları bulunmaktadır. Amerikalı savaş tutsakları düşmanla daha önce görülmemiş bir iş birliğine girmiş, diğer tutsak arkadaşları hakkında bilgi vermiş, işkencelerde gerçeğe aykırı itiraflarda bulunmuş ve komünizmi yüceltirken Batı kapitalizmini eleştirmeye başlamışlardır. Bir kısmı kendi yurttaşlarını bırakıp Kuzey Kore'ye katılmıştır. Tutsak askerlerin vatanlarına böylesine açık açık ihanet ettiği daha önce görülmemiştir (Hill, 2021: 27-28).

Biderman (1957) iade edilen savaş tutsaklarıyla yürüttüğü görüşmeler sonucunda Kuzey Kore kamplarında yeni veya özel bir teknik kullanılmadığını, kamplarda yalnızca uzun zamandır bilinen zorlayıcı kontrol yöntemlerinden faydalandığını ileri sürmüştür. Kullanılan yöntemler ise kişilerin bedensel ve ahlaki gücünün zayıflatılabilmesini sağlayacak anlaması kolay görüşleri esas almaktadır. Biderman'a göre zorlayıcı kontrolün ayırt edilmesinde üç temel unsur vardır; bağımlılık, zayıflık ve korku. Kamplarda bu etkiyi yaratabilmek için sekiz teknikten faydalanılmıştır: “yalnızlaştırma, algı hakimiyeti, yorgun düşürme, kaygı ve ümitsizliği besleme, ardışık ceza ve ödül, her şeye muktedirlik gösterileri, aşağılama ve saçma taleplerde bulunma” (Biderman, 1957: 619). Dolayısıyla Biderman'ın “Zorlama Şeması” (1957) ilk bakışta bağımsız gibi görülebilecek şiddet eylemlerinin aslında karmaşık bir bağlantıya sahip

olabileceğini göstermiştir. Ev içinde yaşanan istismar durumlarında da zorlayıcı kontrolün izleri benzetmektedir, şiddet eylemcisi mağdur konumunda kalan kişinin yaşamındaki en güçlü kişi haline gelmektedir ve mağdurun psikolojisi, “failin” eylemleri ve inançları tarafından şekillendirilmektedir (Hill, 2021: 29).

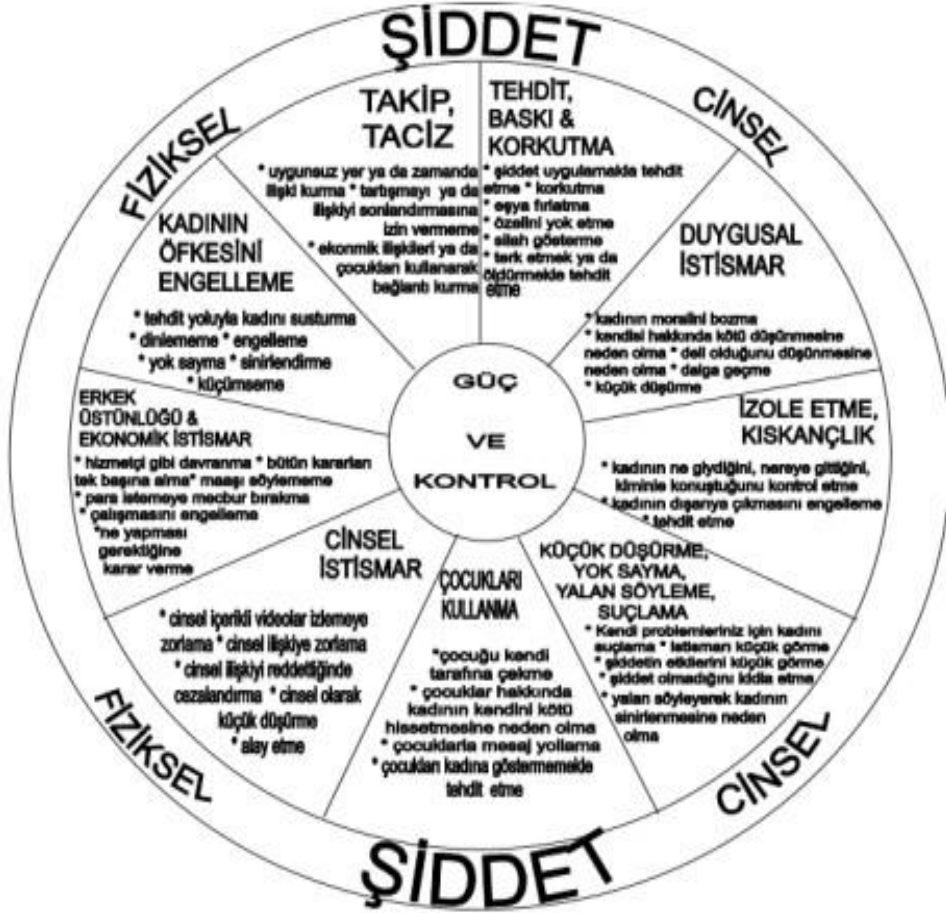
3. Şiddete Direnç

Bu tipoloji neredeyse tamamen kadına ait bir şiddet tipi olmakla birlikte Şiddete Direnç kategorisini diğer şiddet kategorilerinden ayıran ciddi bir nüans vardır: Evliliklerin neredeyse hepsinde Baskıcı Kontrol Edici Şiddet erkek tarafından uygulandığı için kadınlar da kimi zaman bu duruma şiddetle karşılık verebilmektedir, fakat bu şiddet kontrol isteği dışındadır (Johnson, 2006: 1010).

Şiddete Direnç, yukarıda da belirtildiği gibi, büyük çoğunlukla kadın partnerin devamlı ve farklı tiplerde şiddete (fiziksel, duygusal veya psikolojik) maruz kaldığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Şiddete maruz kalan taraf, süregelen şiddete karşı kendini savunma olarak da tanımlanabilecek bir şekilde savunmacı bir tutum sergileyerek şiddet uygulayabilmektedir. İstismar döngüsü içerisinde kalan şiddet mağdurları için Şiddete Direnç bir tür hayatta kalma stratejisi olarak da değerlendirilmektedir (Johnson, 2008).

İlerleyen bölümde aile içinde yaşanan şiddet ve istismar olaylarında sıklıkla mağduriyet yaşayan gruplar konu edilecektir. Öncelikle çalışmanın temel unsurlarından olan kadına yönelik şiddet ve istismar genel hatlarıyla ele alınacaktır.

GÜÇ VE KONTROL ÇARKI

Şekil 1. Güç ve Kontrol Çarkı

Kaynak: (Pence ve Paymar, 1993. Akt: Fırat, 2022: 99).

İ. Kadına Yönelik Şiddet Ve İstismar

Kadına yönelik şiddet ve istismar tanımıyla başlayan bu başlıkta genel şiddet türleri üzerinden kadına şiddet işlenecektir. Belirgin bir ayrıma tabi kılmamakla birlikte bu şiddet türlerinden bir veya daha fazlasını içeren şiddet tezahürleri olarak şekil alabilen güzellik, namus, bekaret, fuhuş, doğurganlık ve annelik kavramları da ele alınmıştır.

Eylül 1993'te Birleşmiş Milletler Kadın Statüsü Komisyonu tarafından kadınlara yönelik şiddete karşı hazırlanan deklarasyon Genel Kurulun onayının ardından cinsiyete dayalı istismarın ilk resmi tanımı olarak sunulmuştur.

Deklarasyonun 1. Maddesinde belirlenen tanıma göre, kadınlara yönelik şiddet, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acıya yol açan veya bu sonucu olası kılan herhangi bir cinsiyete dayalı şiddet eylemini, bu tür eylemlerin tehditlerini, zorlamalarını veya keyfi özgürlükten yoksun bırakmalarını, kamusal veya özel yaşamda gerçekleşmiş olsun olmasın kadına şiddet olarak kabul edileceğini ifade etmektedir (Heise, 1993: 78). Bu tanıma göre kadınlara yönelik cinsiyete dayalı olarak uygulanan her türlü kısıtlayıcı, tehdit edici, zarar verici fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik şiddet ve istismar davranışı bu bağlamda irdelenmektedir. Kamusal alanda, topluluk içinde veya özel yaşam alanında gerçekleşmesi ayırt edici bir husus olmaksızın, kadının zarar görmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması olası tutumların tehditsel baskısı, özgürlüğünün keyfen tahdit edilmesi kadına yönelik istismar ve şiddet olgusunda önemli unsurlar olmaktadır. Kadına yönelik şiddetin en sık rastlanılan şekli ise erkek partnerler tarafından uygulanan şiddettir (Güdücü, 2018: 44).

Deklarasyonun 2. maddesi ise, tanımın kadınlara yönelik şiddetin çeşitli tezahürlerini de içeren bir kapsamla anlaşılması gerektiği üzerinedir. Bu kapsamda, aile içinde ve toplumda meydana gelen fiziksel, cinsel ve tinsel şiddetin yanı sıra, kadınlara yönelik şiddetin diğer yönlerini de içermelidir. Bu, aile içi şiddet, kız çocuklarının cinsel istismarı, evlilik içi tecavüz, kadın sünneti ve kadınlara zarar veren diğer geleneksel uygulamaları kapsamaktadır. Ayrıca, tanım, eş/partner dışı şiddet, sömürüye bağlı şiddet, iş yerinde, eğitim kurumlarında ve diğer alanlarda yaşanan cinsel taciz ve her türlü tehdidi de içine almaktadır. Bu kapsamda insan ticareti, zorla fuhuş ve devlet tarafından gerçekleştirilen veya hoşgörülen şiddet gibi konuları da ele almaktadır. Bu tanımın kapsayıcılığı, kadınlara yönelik şiddetin çok yönlü doğasının tanınması ve çeşitli toplumsal alanlarda ve disiplinlerde ele alınması yaklaşımını güvence altına almaktadır (Heise, 1993: 78).

Kadına şiddet başlıca fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik şiddet türleri ile ele alınmaktadır.

Fiziksel şiddet, aile içi şiddet olgusunda en sık rastlanılan şiddet biçimidir; kadınlara yönelik fiziksel şiddetin ise giderek artmakta olduğu izlenmektedir (Alkan vd., 2020: 33-41). Fiziksel şiddete maruz kalarak hastanelerin acil müdahale bölümüne gelen kadınların niceliksel verileri, kazalar, trafik kazaları,

ani hastalıklar sebepleriyle hastaneye başvuran kadınların niceliksel verilerine oranla daha fazla olduğu saptanmıştır (Güdücü, 2018: 44).

Duygusal şiddet, diğer şiddet türleriyle iç içe yaşanan bir olgu olarak sıklıkla yaşanmakta iken görünmezliğiyle bu şiddet türlerinden belirgin bir anlatımla uzaklaşabilmektedir. Burada görünmezlik ile kastedilen yalnızca şiddetin saptanabilirliğinden müteşekkil değildir; bilhassa diğer şiddet türlerinin dahil olduğu durumlarda karşılaştırmaya dayanan bir yok sayma, önemsizleştirme eğiliminin olduğudur. “Cinayetlerin olduğu yerde tecavüzün, tecavüzün olduğu yerde dayanın, dayanın olduğu yerde ekonomik şiddetin önemsizleştirildiği” (Oluk, 2019: 25) ve sonunda duygusal/sözel/psikolojik ve simgesel şiddetin hiç görülmediği bir vaziyete bürünebilmektedir. Duygusal şiddete sıklıkla, kadını küçümsemek, bağırarak, yetersiz olduğunu söylemek veya hissettirecek davranışlarda bulunmak, korkutmak, tehdit etmek, aşırı kıskançlık ile huzursuz etmek, özel alanına ait gizliliğini ihlal etmek, herhangi bir sebeple baskı veya kısıtlamaya maruz bırakmak (örneğin; sosyal medya hesaplarına veya sosyal çevresine müdahale, kıyafet tercihine karışmak vb.) veya paranoya düzeyinde şüphe duyarak inanmamak, ne yaptığını araştırarak takip etmek, evlilik durumunda ise iyi bir anne veya eş olamadığını söylemek şeklinde gerçekleşmektedir (Güdücü, 2018: 44).

Kadınlara yönelik ekonomik şiddetten ise, aile içi ekonomik şiddet ve yapısal ekonomik şiddet olarak söz etmek mümkündür. Aile içi ekonomik şiddet, kadının çalışmasının engellenmesi veya istemediği bir iş kolunda ve şartlarda çalıştırılması, gelirin el konulması, çalışmadığı durumlarda ise ihtiyaçların karşılanmaması, maddi yoksunlukla tehdit edilmesi, cebirle miras hakkından vazgeçirilmek istenmesi veya malının piyasa değerinden düşük bir ücret ile satılmaya zorlanması, kadının değerli madeni takılarının rızası dışında satılması, ailenin ortak tasarrufunda yönetilmesi gereken maddi hususlarda kadının bilgi sahibi olmasının engellenmesi veya tek kişilik kararlara mecbur bırakılması, aileye ait maddi varlıkların yalnızca erkeğin üzerinde biriktirilmesi şeklinde gerçekleşebilmektedir. Bu şiddet ve istismarın görüldüğü durumlarda, çalışan kadın kamusal alandaki mesleği haricinde, hanesine döndüğünde ev içinde görünmeyen bir ev içi çalışanı olarak da çifte sorumluluk altında ezilmektedir (Güdücü, 2018: 45).

Özel alandan dışarı çıkıldığında ise kamusal alanda karşılaşılan yapısal ekonomik şiddet kendini göstermektedir. Toplumsal cinsiyetlerine atfedilen değerlerine göre erkeklerden farklı işlerde çalışmak durumunda bırakılmak veya eşit statülerde eşit ücrete erişememek, terfilerin engellenmesi veya uygunsuz biçimde güçleştirilmesi, sosyal güvenlik haklarında noksanlık, çalışma ortamında cinsel taciz, yine iş alanında manipülasyon ile psikolojik taciz, kadının medeni hali ve hamilelik ihtimalini işe alım sürecinde değerlendirmeye alma kadınlara uygulanan yapısal ekonomik şiddet unsurları olmaktadır. Ayrıca kadınların iş hayatındaki istihdamını iyileştirmeyi veya arttırmayı hedefleyen politikalar da kadınları seçili görev ve iş alanlarında yoğunlaştırarak ve belirli çalışma şartları altında istihdam sağlayarak bu istismarı destekler konumda olabilmektedir (Oluk, 2019: 48-50).

20.yüzyılın ilk yarısında kadın emeği araştırmalarda, kentlerdeki ücretli çalışma biçimleriyle ele alınmıştır. Emek ve çalışma kavramlarının ev dışı üretim ve ücretli emek ilişkiselliğiyle irdelenmesi dönemin araştırmalarını da etkilemiştir. 1960'lı yıllara kadar kadın emeğinin sanayileşmiş kentlerdeki ev dışı ücretli çalışma dinamikleriyle düşünülmesi ev içi emeğin fark edilmesini geciktirmiştir. Sanayileşme ve kapitalizmin yükselişiyle ev içi ve ev dışı konum mekânsal bir ayırımın ötesinde nitelik kazanmıştır. Özellikle ev dışındaki iş sahalarından elde edilen ücretli emek değer kazanırken, kadınların ev içi ücretsiz emekleri kapitalizmin devamlılığını sağlayan görünmez iş gücünü temsil etmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, hanenin ev hizmetlerini, çocuk ve hasta bakımını kadınlara zimmetli kılmakta ve özellikle bu sorumlulukların gönüllü ve sevgiyle yerine getirilmesini kadınların özüne uygun bir tasarı olarak sunmaktadır. Bu aile ideolojisi ev içi ücretsiz emeğin yarattığı eşitsiz yapılaşmayı veya dengesiz dağılımı ev dışındaki emek ilişkilerine de taşımaktadır. Feminist yaklaşımların eleştirel çıkışı toplumsal cinsiyet rollerinin tartışılmasına zemin hazırlarken ev içi dinamiklerin ve ihmal edilen görünmez emeğin de ortaya çıkmasına önemli katkılar sunmuştur (Ecevit, 2013: 25, 26).

Bu konuyla ilgili olarak G. Acar Savran, ev içi üretimle kısıtlanan kadınların, yakın ilişkiler içinde oldukları kişilere harcadıkları zaman ve emeğin birer el koyma ilişkisi yarattığını vurgulamaktadır. Özellikle kadınların harcadıkları bu emek gücü, erkeklerin daha fazla zamana sahip olmalarını ve bu

zaman içinde bireysel yatırımlarına yönelerek kültürel tezahürde daha fazla geliştiklerini, ayrıca işlerinde kadınlara oranla daha fazla yükselmekte olup sermaye biriktirdiklerini, dolayısıyla güçlü konumlar oluşturduklarını ifade etmektedir. Bu erişimlerin aksine, kadınlar güçlerini yitirmekte, politika, sanat ve kültürden dışlanmaktadır. Savran'a göre karşılıksız ev emeğinin direncini sağlayan ve "onu yeniden üreten etkenlerin her şeyden önce emek piyasasının patriyarkal yapısı" sorumludur (Acar-Savran, 2012: 74, 75).

Kadına yönelik cinsel şiddet ve istismar ise, kadının rızası olmadan gerçekleşen her türlü fiziksel teması kapsamakta olup sıklıkla kadının tanıdığı kişiler tarafından yöneltilen şiddet türüdür. Kadının bedenine rızası olmadan cinsel temasta bulunma veya failin, kadını kendisinin genital bölgelerine dokunmaya zorlaması, tecavüz, fuhuşa zorlama, bekaret testi yaptırmaya zorlama veya bekaret üzerinden tehdit ve baskı kurma, yine cinselliği herhangi bir biçimde tehdit ve korkutma unsuru olarak kullanma, kadının arzusu dışında pornografik içerik seyrettirmek veya pornografik içerik çekmeye zorlamak, teşhircilik ve erotik konuşma cinsel şiddet ve istismar eylemlerinde sık rastlanılan unsurlar olmaktadır. Cinsel saldırı mağduru kadınlarda maddi, manevi sağlık sorunları da meydana gelmekte ve kadın yaşadıklarını izah edebilmekte güçlük yaşamaktadır. Bu durum yalnızca travmatik bir problem olmamakta, aynı zamanda kültürel çekincelerin sebep olduğu sosyal korkulardan da ileri gelmektedir; buna karşılık kadınlar, cinsel şiddetin sebep olduğu sağlık sorunları ile çoğu zaman bireysel olarak mücadele ederek atlatmaya çalışmaktadırlar. Saldırıya uğrayan her bir kadın, cinsel şiddet ve istismarın olumsuz etkilerini farklı süreçlerde deneyimlemektedir ancak genel itibarıyla "ağır kişilik bozuklukları, yoğun kaygı duygusu, stres, uykusuzluk, kâbus görme, ağlama krizleri, depresyon, unutkanlık, düşük benlik saygısı ve düşük güven duygusu, suçluluk duygusu, cinsel davranışta ve kimlikte bozulmalar" olarak gözlemlenmektedir (Oluk, 2019: 36).

Kadınlara yönelik şiddet ve istismarın biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet kavramlarıyla iç içe oluşu kadınların bedensel varlığının da toplumsal ölçeklerle ve politik uygulamalarla denetim altına alınmasıyla anlamlı bir dizge meydana getirmektedir. Bedensel özellikler ve farklılıklar toplumsal düzeyde bir iktidar konumu veya olanağı yaratabilmektedir (Baudrillard, 2008: 163). İlk

anlatımda insanların sahip olduğu biyolojik veri kümesini işaret eden bu fiziksel nitelikler toplum tarafından ideal ve tipik model üretimi aracılığıyla biçimlendirilebilir boyuta taşınabilmektedir. İdeali oluşturan beğeni ve zevklerin kolektif bir uygunluk ölçeğine dönüşebilmesi yine güçlü ideolojik araçlarla imkan kazanmaktadır.

Turner modern tüketim toplumunda bedenin içsel ve dışsal olarak korunma ve görünümüne yönelik bir mekanizmanın işlediğini belirtmektedir. Bu bağlamda beden toplumsal örgütlenmenin dayanak bulduğu sembolik bir unsur veya kültürel ya da politik hedeflerin işlevsel alanı olarak var olabilmektedir. (Turner, 1992: 12) Foucault'ya göre de beden, iktidar gözetimi ve denetiminin birincil araçlarındandır. Devlet yapılanmasının bedeni eğitim sistemi, sağlık, hukuk ve hapisane gibi kurum ve birimlerle disiplin altına aldığını ve ceza sistemiyle kalkınma gücü ve siyasal varlıklarının devamlılığını sağlayarak verimli birer dönüşüm alanına çevirdiğini ifade etmesi dikkat çekmektedir (Elçik ve Ecevit, 2013: 143).

Bedene esnek bir form ve tasarım imkanı sağlayan bu dinamikler kozmetik sektörün, estetik müdahalelerin etkinliğini arttırmaktadır. Bu durum bedeni, güzellik algıları, cinsellik, sağlıklı yaşam başta olmak üzere birçok tartışmanın alanı haline getirmektedir. Kadınlar üzerindeki geleneksel beklentilerin biyolojik cinsiyetin ötesine geçerek bakirelik, evlilik, evlilik veya aile içi fiziksel ve tinsel varlığı, cinsellik, çocuk doğurmak, her zaman güzel ve çekici görünmek, genel arzulara hitap etmek gibi unsurlarla yaptırım gücüne erişmesi kadının tüm bedensel hakimiyetinde iktidar mekanizmalarının muktedir olmasına neden olmaktadır. Kadınlar bu normatif çerçevenin sınırı aşıldığında toplum tarafından bilgisizlik, ahlaksızlık, beceriksizlik, bereketsizlik, yetersizlik, bakımsızlık hatta namussuzluk ile yaftalanabileceklerini bilirler; dolayısıyla bu durum birçok şekilde tehdit haline gelmektedir (Elçik ve Ecevit, 2013: 142).

Kadınlık ve erkeklik üzerine belirlenen bedensel ölçütler her iki cinste de bu normatif özelliklere yaklaştıkça eril ve dişil kimliklerinin pekiştiği, uzaklaştıkça da zayıfladığı yönünde çarpık bir inanişaya sebep olabilmektedir. Özellikle kadınlara yönelik kozmetik ve estetik pazarlamanın sağlıklı bir beden ve sağlıklı yaşam algısıyla bütünleşme çabası ilgi çekicidir. Geleneksel medya ve yeni medya kanallarında sıklıkla kadınları hedef alan pürüzsüz, kusursuz ve

sağlıkla ışıldayan vücut için tasarlandığı ifade edilen popüler ürünlere rastlanılmaktadır. Bu ürünler bazen örnek alınan anahtar kişiler üzerinden bazense belli bir kitleye erişmiş yerel hesap sahipleri üzerinden sunulurken, geleneksel televizyon reklamları da başrolünde kadın oyuncuların yer aldığı reklamlarda “sağlıktan gelen güzellik, baş döndüren dolgun saçlar, tak sana yakışanı, üç haftada 10 yaş daha genç, yaza hazır mısınız” gibi sloganlarla inşasını sürdürmektedir (Elçik ve Ecevit, 2013: 145, 146).

1992 yılında Naomi Wolf tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada model olarak çalışan kadınlar ile mesleği modellik olmayan kadınlar arasındaki kilo farkı önceki kuşak ile karşılaştırılmıştır. Wolf, bu çalışmasında önceki kuşaktaki %8 oranındaki farkın, bir sonraki kuşakta %23’e çıktığı sonucuna ulaşmıştır. Bu beden ölçüleri ve kusursuzluk varsayımı birçok kadının benzer olma çabasını şekillendiren etkenlerden olmuştur. Yine diğer bir çalışmada kadınların beden algıları üzerinde durulmuş ve katılımcıların yalnızca %30’unun bedenlerinden mevcut haliyle memnun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmaya göre katılımcılarda daha zayıf olma arzusu boylarının da daha uzun olma arzusu ile birlikte belirtilmiştir; ayrıca genel bir oranla az veya normal kabul görebilecek kilo artışını “sağlıksız” yerine “cinsel olarak itici” şeklinde değerlendirmişlerdir (Henderson ve Vickers, 1995: 66, 67). Kadınların biyolojik ve toplumsal cinsiyet üzerinden karşılaştıkları normatif değerler, beklenti ve baskılar yalnızca dışsal bir dayatma ilişkisine dayanmamakta, içselleştirilmiş bir yükleniş de işaret etmektedir. Dolayısıyla kadınların fedakarlığını ve tavizlerini bir tercih eylemine dönüştürerek devamlılık sağlandığı düşünülebilir. Bütün görsel temsile dayalı yatırımlara rağmen yeterlilik bulamayan kadın, aynı zamanda kültürel birikimi uygun, sağlığına dikkat eden, kibar, davranışlarında aşırılık bulunmayan, nerede/nasıl/ne zaman sorularını toplumsal beklentilere uygun yanıtlarla karşılayan, şefkatli, anlayışlı, “namuslu”, iyi bir anne olmayı da bilmelidir. Kadınlar bedenlerine müdahale etmediğinde kusurlu ve bakımsız olarak eleştiri alırken aynı zamanda müdahale ettiğinde neden buna gerek duyduğu konusunda sorgulanmaktadır (Elçik ve Ecevit, 2013: 146). Bu noktada bir örnek üzerinden anlatım imkanı sunan “başkaları için değil kendi için süslenmek” ifadesi üç bakış açısını mümkün kılmaktadır. Bazı kadınların kimsenin göremeyeceği özel alan ve zamanlarında dahi “iyi hissetmek” veya “yorgun/miskin görünmemek” için

süslenmek istemesi doğal bedenine yabancılaşarak memnuniyetsiz hissetmesine ilişkin bir tatminsizlik süreci midir? Kadınlara kimse yoksa bile kendi için süslenmesini fakat her zaman “bakımlı, süslü, makyajlı, iyi giyimli” olmayı sürekli ve çeşitli kanallarla dayatan bir sistem çıktısı mıdır yoksa geleneksel inanişta da kendine sıklıkla yer bulan kadınlık doğasıyla doğrusal bir davranış mıdır? Kadın bedeninin baştan çıkarıcı şeklinde ifade bulduğu durumlarda kadının bedeninin ve cinselliğinin denetim altında ve politik tasarıların iktidar alanı haline gelebileceği ihmal edilmemelidir.

Kadınların biyolojik cinsiyetleri ve cinsellikleri veçhesindeki diğer bir husus bekaret, ve namus kavramlarının toplumsal tasarılarına dayanmaktadır. Namus kavramının açıklanmasında bekaretin önemli bir unsur olması nedeniyle ilkin bekaret ile ne kastedildiği muğlak bırakılmamalıdır. Bekaret kavramı genel tasavvuruyla cinsel saflık, temiz olmak, masumiyet, kutsallık ile çağrışım bulur ve bireylerin hiçbir cinsel deneyim yaşamamış olması şeklinde açıklanabilmektedir. Kadınlarda vajinal açıklığın biraz gerisinde bulunan ve tıp diline “hymen” olarak geçen mukoza yapısı kadınların cinsel birleşme yaşayıp yaşamadığına ilişkin bir ispat kültürü oluşturmuştur. Çocukluk çağında enfeksiyon gelişimini engelleyen bu mukoza yapısı işlevini çocukluk döneminin ardından yitirirken toplumsal görevleri yaşam boyu sürebilmektedir. Bu yapı herhangi bir darbe sonucu hafif bir kanama ile bozulabilmektedir; ancak hymen her kadında aynı esneklikte olmadığı için bu darbenin boyutu için belirgin bir oran vermek mümkün değildir. Bununla birlikte çoğunlukla bir kaza sebebi yoksa cinsel birleşmeye kadar varlığını sürdürmektedir, hatta nadiren bazı kadınlarda daha esnek olması sebebiyle cinsel birleşme yapıya hasar vermemektedir. Halk dilinde “kızlık zarı” olarak bilinen bu mukozal yapı kadınlık ve kızlık ikiliğine dayanan bekaret tahayyülü ile çevrelenmekte ve bu yolla toplumsal alanda normatif bir kimlik kazanmaktadır. Birçok toplumda erkekler açısından cinsel birleşme tecrübe değeri kazanırken, kadınlar açısından cinsellik tecrübe edilmediği takdirde kadının değerini yükselten bir ölçüttür. Erkeğin bakir olup olmadığı sözcüklere dayalı iken kadının biyolojik verileri fiziksel kanıtı mümkün kılmaktadır; bu tıbbi çıktı bekarete cinsler arasında hem törensel hem de belirli yaptırım güçleri bulunan bir değer yüklemektedir. Ayrıca bekaretin cinsel fantezi boyutuna erişmesi bazı kadınların yapay “hymen” ameliyatına mecbur kalması

veya bekaretin tüketilecek bir nesne olarak satışa çıkarılması gibi yönelimlerin önünü açmaktadır (Elçik ve Ecevit, 2013: 153).

Kökensel anlamıyla “yasa” karşılığı bulan namus kavramı ise ahlak kuralları ve toplumsal değerlere uygunluğu ölçü olarak bireylerin içsel ve dışsal alanlarını çevrelemektedir (Hamzaoğlu ve Konuralp, 2019: 53). Namus kavramı dürüstlük, iffetli olmak, ahlaklı olmak dizgeleriyle bütün oluşturmaktadır. Ancak sıklıkla kadınların cinselliğinin kontrol altında tutulmasına araçlık eden uygulamaların dayanak noktası olabilmektedir. Nitekim namuslu olmanın kadınlar ve erkekler için birkaç temel kuralı bulunmaktadır ve bu kurallar kadınların cinselliği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna göre kadınlardan beklenen cinsel kurallar, cinsel bir deneyim yaşamaması, cinsellik çağrıştıracak her türlü eylem ve düşünceden uzak kalmasıdır. Tahincioğlu, kadının namusunun korunmasının kadının cinselliğinden utanmasıyla başladığını belirtmektedir. Kadın, cinsel saflığını dolayısıyla bekaretini evleneceği eşine saklamalı ve evlilik sonrasında ise sadakatini koruyarak evliliğe uygun rutinler ile yaşamalı, hatta özel alanın dışında geçirdiği süreler, makyajına, gülmesine, giyinmesine ve yürümesini dahi dikkat etmelidir. Bu durumun gerisinde ise kadının yalnızca “iffetini” koruması değil; kadından sorumlu olan erkeklerin namuslarının korunmasının da kadının iffetiyle tanımlanması bulunmaktadır. İşte bu noktada namus kavramının erkeklere yüklediği rol belirginleşmektedir; erkekler soy bağı bulunan kadınların (anne, kız kardeş, abla, akraba) ve evlendikleri eşlerinin veya kız arkadaşlarının namusunu korumakla görevlidir. Bu denetleme ve koruma görevi erkeklerin zor kullanma, şiddet ve istismar davranışlarının da kullanımını meşru kılmaktadır; ancak burada şiddet kadınların iffetine göz koyan, saldıran erkeklere de yöneltilen koruyucu ve cezalandırıcı araç olmaktadır. Töre ve namus cinayetleri ise kurallara uyulmayarak cinsel normlardan sapmanın namusa leke getireceği ve bu lekenin ancak ölümle temizleneceği düşüncesine dayanmaktadır. Bazı durumlarda şüphesi bile infaz için yeterli görülmektedir. Türkiye’de namus cinayetleri gerilemekle birlikte hala bazı toplumsal kesimlerde karşılaşılmakta ve desteklenmektedir (Hamzaoğlu ve Konuralp, 2019: 53, 54). Namus cinayetlerini önlemeye yönelik hukuksal düzenlemeler bu gerilemeyi desteklemiştir ancak Türk Ceza Kanunu’nun 29. maddesi genel tahrik indirimine yönelik işlevini sürdürmekte ve kadın cinayetlerinde aile kararına dayanan infaz emrinin

bulunmadığı bireysel cinayetler için açık bir kapı olmaktadır (Hamzaoğlu ve Konuralp, 2019: 60).

Kadınlar üzerinde baskı oluşturan diğer konu ise annelik ve doğurganlık meselesidir. Neyer ve Bernardi (2011)'ye göre, annelik, kadınlığı birleştiren bir unsur olarak görülebileceği gibi, kadına karşı ayrımcılığı güçlendiren ve eşitliği bozduğu düşünülen bir kavram olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Feminist söylemin içinde, anneliğin kadının kurtuluşu için reddedilmesi gerektiği düşüncesi ile anneliğin değersizleştirilmesinin ataerkil cinsiyet ayrımcılığından kaynaklandığı düşüncesi arasında bir tartışma mevcuttur. Feministler, anneliğin kadınlığın doğal bir parçası olmadığına inanmaktadırlar. Radikal, Marksist ve kolonyal feminist bakış açılarına göre annelik, toplumsal, ekonomik ve ırksal yapılarla ilişkilidir. Özellikle bekâr anneler, üvey anneler ve belirli etnik gruplara ait annelerin karşılaştığı ayrımcılık ve sömürü konuları, kolonyal feminist perspektifin odağını oluşturmaktadır (Karkıner, 2011: 140).

Günümüzde, anne olmayan kadınlara karşı eleştirel bir tavır bulunmaktadır. Anne olmayan kadınların çocuklarla ilgili anlayışlarının yetersiz olduğu düşüncesi yaygın olmakla birlikte anneliğin anlaşılması için biyolojik annelik gerektiği düşüncesi de yaygındır (Karkıner, 2011: 140).

Annelik, kadınların sosyal statüsünü etkilemekte ve alt sınıflarda anne olmak dikkate alınmak için bir fırsat olarak görülmektedir. Üreme yeteneği, kadının cinselliğini meşrulaştıran ve onun kadınlığını tamamlayan bir unsurdur. Ancak annelik sadece doğurma ile ilişkilendirilirken, baba adaylarının bu süreçte desteklenmesine yönelik olanaklar eksik kalmaktadır (Elçik ve Ecevit, 2013: 159).

Ann Oakley (1993), kadınların tıp, sağlık ve çocuk bakımıyla ilgili kararlarda sınırlı yetkilere sahip olduklarını vurgulamaktadır. Ona göre, bu durum, kadınların çocuklarıyla olan ilişkilerini ve yükümlülüklerini birbirinden ayıramayacakları bir biçimde etkilemektedir. Özellikle çocuk bakımının devlete devredilmesiyle aşılımaya çalışılmaktadır; ancak kadınların iş gücüne katılımını teşvik eden politikaların eksikliği ve ev içi sorumlulukların paylaşımındaki zorlukların bu çabalara engel olduğunu belirtmektedir (Elçik ve Ecevit, 2013: 159).

Çocuk sahibi olmayan kadınlar, anne adayları ve anneler, yaş, eğitim düzeyi, coğrafi konum veya meslek fark etmeksizin toplumun tüm kesimleri tarafından yönlendirmeye açık durumda bulunmaktadır. Bu durum, annelerin toplumsal beklentilere uymak zorunda hissettikleri gerçeğiyle paralellik göstermekte ve bu beklentiler, kadınların annelik kimliklerinin üzerindeki etkiyi güçlendirmektedir. Annelik kimliği üzerindeki bu etki, kadınlar arasındaki güç dengesinin kurulabilmesi için bir ön koşul olarak gözler önüne serilmektedir. Anneler de, kendilerinden sonra anne olmuş kadınlar üzerinde benzer bir etki oluşturma çabasındadır. Annelerin bu çabası kendisini, "çocuk bakımı" deneyimini ne kadar fazla ise o kadar söz sahibi olunacağını önceleyen bir norma dayanarak, bu etkiyi kurmaya çalışırken ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda, annelik kimliği üzerindeki bu etki, kadınların iş hayatına katılımını engellemekte ve ekonomik özgürlüklerini de sınırlamaktadır (Karaman ve Doğan, 2018).

Kadına yönelik şiddet çok boyutlu bir olgudur. Burada literatür ancak genel hatları ile alınmıştır.

J. Çocuğa Yönelik Şiddet Ve İstismar

Çocuklara yönelik şiddet, istismar ve ihmal olgusunda elde edilebilen bulgular, çoğunlukla gizli kalması veya açığa çıkarılamaması nedeniyle, yaşatılan şiddetin derinliğini izah edebilme hususunda eksik kalmaktadır; ancak küresel teknolojik iletişim ağlarındaki gelişim daha nitelikli veriler olarak dönüş alınmasını sağlamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun açıkladığı verilerin sonuçlarına göre ülkemizde çocukların suça karışma ve mağduriyet oranlarında artış olduğu görülmektedir (Aktay, 2020: 172). Dünyada ve Türkiye'de çocuk sağlığı, gelişimi ve korunması üzerine çalışmalar yürütülmesine rağmen çocuk istismarı olgusu elzem bir problem olarak varlığını sürdürmektedir.

Çocuğa yönelik şiddet ve istismar literatürüne bakıldığında 1962'de Henry Kempe tarafından hırpalanmış çocuk sendromu (*the battered child syndrome*) olarak nitelenen açıklama kavramsal olarak öncül kabul edilmektedir (Ferrier, 1985: 135).

Dünya Sağlık Örgütü ise bir yetişkin, toplum veya ülke tarafından çocuğun sağlığına, fiziksel ve psikososyal gelişimine zarar verici her türlü fiziksel,

duygusal ve cinsel eylem, kötü muamele şeklinde tanımlamaktadır (Aktay, 2020: 170).

Diğer bir tanıma bakıldığında çocuk istismarı, 0-18 yaş grubundaki çocuğun kendisine bakmakla yükümlü kişi veya kişilerce zarar verici, kaza dışı ve/veya önlenbilir bir eyleme maruz kalması şeklinde ifade edilerek bilinçlilik esasının da vurgulandığı görülmektedir (Polat, 2016: 19). Tanımlar neticesinde çocuğa yönelik şiddet ve istismarı fiziksel, duygusal, ekonomik, cinsel ve ihmal türleri olarak ele almak mümkündür.

Fiziksel şiddet, 18 yaşından küçük olan çocuğun bedensel bütünlüğüne ve hürriyetine yönelik zarar verici davranışlar altında irdelenmektedir. Fiziksel şiddete dair en sık rastlanılan durumlar çocuğa tokat atmak, cimciklemek, sarsmak, saç çekmek, tekme atmak, yakmak veya herhangi bir nesne ile zarar vermek şeklinde görülmektedir. Nitekim bu durum aynı zamanda duygusal istismar kapsamına da girmektedir. Türkiye'de çocukların %65,72'sinin anne veya baba tarafından fiziksel şiddet ve istismara uğradığı tespit edilen araştırmada fiziksel şiddet düzeyinin çocuk nüfusunun yarısından fazlasına tekabül etmesi, şiddetin terbiye ve disiplin aracı olarak görülmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Aktay, 2020: 170).

Duygusal şiddet, çocuğun duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyecek tutum ve eylemleri içermektedir. Bir yetişkin veya yaş, statü konumlarına göre çocuklar üzerinde etkileri bulunan kişilerce uygulanabilmektedir. Çocuğun ihtiyaç duyulan sevgi ve bakımdan yoksun bırakılması ve üyesi olunan toplum nezdindeki kültürel kabullenmişliğin dışında, bilimsel kabullere uygun olarak psikolojik tahribata uğratılması da duygusal istismar olarak kabul edilmektedir. Çocuğun aşağılanması, alay edilmesi, küçük düşürecek sözler kullanılması, tehdit edilmesi, korkutulması, çocuğun hareketlerinin kısıtlanması, çocuğun reddedilmesi, ilgilenilmemesi ve görmezden gelinmesi duygusal istismar olarak nitelenen davranışlardır (Krug et al., 2002: 60). Bununla birlikte kız ve erkek çocuklarına eğitim, sosyalleşme, ekonomik özgürlük sahibi olma hususunda tanınan hakların eşitsiz olması hem bir ihlal hem de duygusal istismar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik şiddet, çocukların fiziksel ve duygusal gelişimine zarar veren veya olumsuz yönde etkileyen dolayısıyla çocukların, çocuk haklarını ihlal edici işlerde çalıştırılması, ücretsiz veya düşük ücret karşılığında çalışmaya mecbur bırakılması, ağır işler yaptırılması ve para için dilendirilmesi olarak açıklanabilmektedir. Özellikle yoksul çocukların bu istismar türüne uğrama riski daha yüksek olmakla birlikte çocuklara yönelik ekonomik istismarın belirtilen ana sebepleri yoksullukla birlikte göç, işsizlik ve eğitimsizlik şeklinde sıralanmaktadır (Aktay, 2020: 170).

Cinsel şiddet ve istismar, psikososyal gelişimini henüz tamamlamamış küçük yaşta kız ve erkek çocukların bir yetişkin tarafından cinsel uyaran olarak görülerek kullanılması şeklinde tanımlanmaktadır. Cinsel şiddet mağdurlarının büyük çoğunluğunu çocukların ve kadınların oluşturduğu bilinmektedir. Townsend ve Rheingold, 2013 yılında çocuklara yönelik cinsel istismarın istatistik verilerini belirlemek için yapmış oldukları araştırmaya göre, her on çocuktan biri, 18 yaşından önce cinsel istismara maruz kalmaktadır (Alabay, 2020: 33).

Türkiye İstatistik Kurumu raporlarına göre 2017-2022 yılları arasında sırasıyla 23.713, 32.759, 31.445, 18.450, 24.432, 31.890 çocuk cinsel şiddet ve istismar mağduru olmuştur. Buna göre ülkemizde çocuklara yönelik cinsel istismar oranlarında artış gözlenmekte olduğu görülmektedir. Yine aynı raporlara göre bu yıllarda kayda geçen toplam 162.889 cinsel suçlar vakasının %86,59 oranında kız çocuklarına yönelik olduğu saptanmıştır (TÜİK, 2023).

Çocuğa yönelik istismar ve ihmal hususunda ihmale dayanan istismar olarak değerlendirilebilecek davranışlar toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Toplumsal alanda her kültürün onayladığı ve onaylamadığı davranışlar olmaktadır; ancak bu noktada bahse konu olan kültürel kabul edilebilirlik sınırları içinde istismar kabul edilebilecek olan davranışlardır (Güdücü, 2018: 36) Bu başlıkta değerlendirilebilecek bir konu olan çocuk evliliği son yıllarda artış göstermiştir. UNICEF'in Ülkeler Yıllık Raporları 2022: Türkiye başlıklı raporunda yayınlanan veriye göre 2013 yılında %1,1 olan 15 yaş altı kız çocuğu evliliği, 2022 yılında %2,0 olarak belirtilmiştir. Aynı rapor 20-24 yaş arasındaki evli kadınların %14,7'sinin 18 yaşından önce evlendiğini tespit etmektedir. Bu oran 2013'ten beri değişmemiştir (UNICEF, 2022).

İhmal, çocuğun fiziksel ya da duygusal olarak yeterli düzeyde destek alamamasına dayanmaktadır. Ebeveyn iradesi dışında oluşabilen fakirlik, yetersiz konutlaşma, besin kaynaklarında eksiklik, sağlık hizmetlerinden yararlanılamaması, olumsuz çevre şartları, aile üyelerinden birinin kronik bir hastalığının olması, aile üyelerinden birinin vefat etmesi ailede stres veya bunalıma sebebiyet yaratan durumlar istismar ve ihmal kapsamında değerlendirilmektedir (Güdücü, 2018: 36).

Çocuklara yönelik istismar ve şiddet küresel bir sorun olarak önemini korumaktadır. İlerleyen bölümde aile içinde sıklıkla mağdur konumunda kalan yaşlıların yaşadığı şiddet ve istismar konu edilecektir. Bireylerin zamanla bedensel fonksiyonlarının zayıflamasına bağlı olarak özellikle birincil çevresinin desteğine ve kurumsal güvenceye daha muhtaç hale gelmesi ihmal, istismar ve şiddet yaşama risklerinin de artmasına sebep olmaktadır.

K. Yaşlılara Yönelik Şiddet Ve İstismar

Bireylerin fiziksel ve psikolojik bağımlılıklarının arttığı, çevre dinamiklerine uyum sağlama yeteneklerinin azaldığı, biyolojik olarak vücut fonksiyonlarında gerileme yaşadığı, buna bağlı olarak kaza yaşama ve kronik hastalıklara yakalanma tehlikesinin arttığı dönem, yaşlılık olarak tanımlanmaktadır (Yeşil vd., 2016: 128)

Birleşmiş Milletler, Dünya Nüfus Beklentileri Raporu'na göre ortalama insan ömrü, 2010 yılında dünyada 69.31 yıl iken, 2050 yılında bu oranın 75.5 yıla yükselerek artacağı öngörüsünde bulunulmuştur (Yeşil vd., 2016: 128)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre ise Türkiye'de toplam nüfus içindeki yaşlı nüfus oranı 2022 yılında %9,9 seviyelerine ulaşmıştır (TÜİK, 2023). Açıklanan verilere göre Türkiye'nin, İktisadi İş birliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) ülkeleri içinde en hızlı yaşlanmakta olan ülkelerden biri olduğu belirtilmektedir. Gelişmiş ülkelere bakıldığında yaşlı nüfusun yoğun olduğu görülmektedir; ancak yaşlanma süreci 100 yıl gibi bir süreyi kapsamaktadır. Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'de ise bu yaşlanma süresi 30-40 yıl gibi kısa bir süreye tekabül etmektedir; dolayısıyla bu durum altyapı yeterliliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır (Güler ve Güler, 2018: 156).

TÜİK tarafından 2023 yılında paylaşılan verilere göre yaşlı nüfusun eğitim seviyeleri ise %14,4'ü okuma yazma bilmeyen; %14,1'i okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen; %46,5'i ilkokul mezunu; %8,5'i ortaokul veya dengi okul/ilköğretim mezunu; %8,6'sı lise veya dengi okul mezunu ve son olarak %7,9'u yükseköğretim mezunu olarak açıklanmıştır (TÜİK, 2023).

Yaşlıya yönelik istismar, yaşlı bireyin bir yetişkin tarafından içerisinde bulunulan kültürde kabul görmeyecek şekilde fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel olarak olumsuz etkileyen her türlü şiddet ve istismar davranışını kapsamaktadır. Genellikle aile içi şiddet literatüründe irdelenmekte olan yaşlı istismarı, yaşlı bireyin özellikle yetişkin çocukları ve/veya eşleri tarafından istismara ve ihmale uğradığı bir şiddet türüdür (Güdücü, 2018: 46). Eş, yetişkin çocukların yanı sıra akraba, arkadaş, komşu, ücretli veya gönüllü bakım veren kişi ve diğer profesyonel kişiler de yaşlıya yönelik şiddet ve istismar durumlarında karşılaşılabilen gruplar olabilmektedir. Bu konuda yapılan bir çalışmaya göre “65 yaş ve üzeri bireylerin %2,6'sı aile üyeleri, bakım veren kişiler ve arkadaşlar” tarafından istismara uğramaktadır (Güler ve Güler, 2018: 159).

Uluslararası Yaşlı İstismarının Önlenmesi Kuruluşu ve Dünya Sağlık Örgütü Toronto Deklarasyonu'na tanımlamasına göre yaşlı istismarı “Güven beklentisi olan herhangi bir ilişkide yaşlıya zarar veren veya strese sokan tek ya da tekrarlayan uygunsuz davranışlarda bulunulması.” olarak ifade edilmektedir (Yeşil vd., 2016: 129). Yaşlı ihmali ise yaşlı bireyin, sosyal, fiziksel, duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasında bilinçli veya bilinçsiz, tam veya eksik şekilde yetersiz kalınmasıdır. Bakım verme yükümlülüğü bulunan aile üyeleri, sosyal kurum çalışanları veya özel bakım veren çalışanlar tarafından yaşlının günlük ihtiyaçlarının karşılanmaması, yaşlı bireyin fiziksel güçten düşme hali veya tinsel rahatsızlık gibi yetersizlik durumunda gereksinim duyduğu hizmet ve bakıma ulaşamaması veya eksik alması yaşlı ihmali olarak tanımlanmaktadır (Güler ve Güler, 2018: 158).

Yaşlı istismarı, istismarın gerçekleştiği yer ve istismar uygulayıcısı açısından üç temel noktada incelenmektedir; ailesel, kurumsal ve yaşlı bireyin kendi kendini ihmali. Aile temelindeki istismar, yaşlı bireyin hanesinde ya da ikamet ettiği başka bir ev ortamında kötü muameleye maruz kalmasıdır.

Kurumsal istismar, yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlamak ve desteklemek için oluşturulmuş yerlerde kötü muamelede bulunulmasıdır. Yaşlı bireyin kendi kendini ihmali ise yaşlı bireyin sağlık ya da güvenliğini riske atacak bir şekilde yaşamayı seçmesine dayanmaktadır (Güler ve Güler, 2018: 156).

“Yaşlı bireyin bakıcısı tarafından yargılanacağından, suçlanacağından korkması, ailesinin davranışlarından utanması ya da bu olayı birilerine söylediğinde yakınlarının kendisine daha kötü davranabileceğinden korkması ve herhangi bir kuruma gönderebileceğinden korkması -tehdit unsuru buna sebep olabilmektedir-, kimsenin kendisine inanmayacağından korkması, sisteme karşı güven eksikliğinin olması, yaşanan durumu kendi suçu olarak görmesi, istismarı bildirmede isteksiz olması, aileyi kutsal sayması, farkında olmaması ya da nasıl anlatabileceğini bilmemesi gibi nedenlerle istismarı kabul etmedikleri görülmüştür” (Güler ve Güler, 2018: 165).

Yaşlıya yönelik şiddet ve istismar çalışmalarında farklılık gösteren tanımlar, örneklem ve yöntem kullanımı yaşlı istismarında şiddet türleri açısından yaygın olanı saptama konusunda değişiklik göstermekte, ancak genel sonuçlara göre ekonomik istismarın ilk sırada yaşandığı görülmektedir (Güler ve Güler, 2018: 159).

Fiziksel istismar, yaşlı bireye bakmakta olan veya yaşlının güvendiği bir kişi tarafından yaşlı bireye kasıtlı olarak ve güç kullanarak vücut bütünlüğüne zarar verme, ağrı verici her türlü bedensel uygulamada bulunma, yetersizliğe yol açma, fiziksel olarak engel olma davranışlarını içermektedir. Buna göre tekme atmak, tokat atmak, itmek, sarsmak, kötü niyetle ilaç içirme veya gerekli ilaçtan yoksun bırakma, zorla besleme, yatakta tutma eylemleri fiziksel şiddet ve istismar örnekleridir (Yeşil vd., 2016: 129).

Duygusal istismar, yaşlının güvendiği kişi tarafından uygulanan sözel veya sözel olmayacak şekillerde, ruhsal açıdan acı verici ve yaşlı bireyi stres altında bırakan davranışlardır. Küçümsemek, aşağılamak, alay etmek, tehdit etmek, utandırmak veya korkutmak, sürekli eleştirmek, göz ardı ederek umursamamak duygusal istismar örnekleridir (Yeşil vd., 2016: 130).

Cinsel istismar, yaşlı bireyi rızası dışında herhangi bir türde cinsel eyleme zorlayıcı davranışları içermektedir. Rızası dışında dokunmak, tecavüz, tehdit ile soyundurmak, izinsiz ve rızası dışında cinsel içerikli fotoğraf çekmek gibi davranışlar cinsel şiddet ve istismar örnekleridir (Yeşil vd., 2016: 130).

Ekonomik istismar, yaşlı bireyin kandırılarak veya cebren yasal ve yasal olmayan şekilde güvendiği kişilerce parasının veya malının kötüye kullanılması veya çalınması olarak açıklanmaktadır.

“Zihinsel yetersizliği gösterilmeyen yaşlı kişilerin sivil ve hukuki haklarının ihlal edilmesi, yasadışı ya da izinsiz olarak mallarının, parasının, banka/emeklilik hesabının ya da diğer değerli varlıklarının kullanılması ve değiştirilmesi, kendi evinden çıkartılması ve hile yolu ile vekaletname alınması ekonomik ve hak istismarı örnekleridir.”

(Güler ve Güler, 2018: 161).

İhmal ise bilinçli veya bilmeyerek yaşlı bireyden temel gıda, ilaç, ihtiyaç duyduğu tıbbi cihaz gibi (protez, gözlük, işitme cihazı) gereksinimlerinden mahrum bırakmak, bakım vermede konumundaki kişi/kişilerin yükümlülüklerini yerine getirmede isteksiz davranarak veya reddederek yaşlı bireye duygusal ve fiziksel olmak üzere zarar vermektir. Isınma, kişisel hijyen, uzun süre yalnız bırakma, sosyal etkileşimin sağlanmaması, yeme ve giyinme ihmal davranışlarında izlenen unsurlardır (Yeşil vd., 2016: 130).

L. Şiddet Döngüsü

Lenore E. Walker tarafından 1979’da sistematik bir şekilde şiddet ve istismar içeren ilişkilerdeki davranış kalıplarını açıklayabilmek için öne sürdüğü bir sosyal döngü modelidir (<https://kitap.solaunitas.com>, 2022). Hane içinde şiddete maruz kalan kadının, şiddetin faili konumundaki erkeği niçin kasten öldürmeye yöneldiğini açıklamak üzere hırpalanmış kadın sendromunu (The Battered Woman Syndrome) ileri sürmüş ve birçok alanda eleştiri odağı olmuştur. Bu kavramsallaştırmanın temelinde ise Döngü Teorisi (Cycle Theory) ve öğrenilmiş çaresizlik teorisi (The Theory of Learned Helplessness) yer almaktadır (Doğan, 2015: 179).

Döngü teorisi, eviçi şiddet olgusunda, erkekler tarafından kadınlara uygulanan şiddetin karakteristik bir eğilimi olduğu ve belirli davranış modelleri geliştirildiği üzerine şekillenmektedir. Buna göre üç aşamada yaşanan bir şiddet döngüsü gerçekleşmektedir. İlk aşamada erkek çatışmacı bir tutum sergileyerek gerginlik oluşturmakta ve gerginliği tırmandırmaktadır; bu aşamada kadının gerilimi azaltmak için yaptığı uzlaşmacı hamleler sonuçsuz kalmaktadır. İkinci aşamada gerginliğin zirveye ulaşması akabinde, erkeğin herhangi bir bahane ile aniden saldırma aşaması gelmektedir. Son aşamada ise erkeğin pişmanlık duygusu veya hukuksal endişeleri sebebiyle sevgi gösterisi ile af dilediği, bir daha yaşanmayacağına dair sözler verdiği ve kendini mağdur konumda göstermeye çalıştığı davranışlardan bahsedilmektedir (Doğan, 2015: 179).

İstismarın aralıksız devam ettiği zamanlar dışında istismarcı sevgisini dile getirecek, hediyeler alacak ve nazik davranışlarla pişmanlığını ifade edecektir. Bu döngü bir patlama ve bir pişmanlık safhası şeklinde ilerlemektedir. Patlama ardından sözlerin verilip tutulduğu sahte balayı başlar; bu aynı zamanda balayı aşaması olarak ifade edilme sebebi olarak görülebilir. Bu aşamayı müteakiben gerilim tekrar yükselmekte ve bir patlama daha yaşanmaktadır. Hill'e göre üçüncü aşamada gösterilen nezakette istismarcı samimi olabilir ancak bu ödül aşaması da döngünün diğer parçaları gibi kontrolü korumayı amaçlamaktadır. Nezaket dönemleri çok kısa sürse dahi mağduru istismarcıya bağlayan kontrolü sağlamaktadır. Saldırı sonrası gösterilen düşük miktarda merhamet, büyük bir şükran duygusu uyandırabilmektedir (Hill, 2021: 52)

“Bir an dahi olsa aşık olduğu adamı hatırlayan mağdur gardını indirerek istismarcının sonradan onun aleyhine kullanabileceği şeyleri örneğin sırlarını, arzularını hatta belki de erotik fotoğraflarını paylaşma gafletine düşer. Mağdur davranışını değiştirir ve kusursuz ortamı yaratırsa istismarın son bulacağına inanır. Erkeği neyin tetiklediğini bulma gayretine kaldığı yerden devam eder ve en acımasız eleştirmeninin taleplerini yerine getirerek takdirini kazanabilmek ve bu nezaket dönemini uzatabilmek için didinir durur.”
(Hill, 2021: 52).

Psikiyatrist Judith Herman nazik davranışların, mağduru aşağılayıp tehditlerle korkutmaya kıyasla tinsel direnci kırmakta daha başarılı olduğunun

altını Şu sözlerle çizmiŐtir: “*Failin amacı, kurbanına hem ölüm korkusu hem de yaşamasına izin verdiği için minnet duygusu aŐılamaktır. Kaçınılmaz ölümden o an için kurtulduğu birkaç döngüden sonra kurban çeliŐkili bir biçimde faili kurtarıcısı gibi görmeye başlar.*” Böylesi merhamet mağdurun korkusunu dindirmekle kalmamakta aynı zamanda mağdurda hayranlık duygusu yaratabilmektedir (Hill, 2021: 53).

Şiddet veya istismar döngüsü olarak da bilinen bu döngü üç temel aŐamadan meydana gelmektedir:

1. Gerginliğin Tırmanışı:

Gerginliğin hissedilmeye baŐlandığı ve giderek arttığı aşamadır. Gerilmenin nedenleri mensubu olunan toplumsal sınıfın refah düzeyi ile ilişkili sebepler olabileceği gibi -örneğin; işsizlik, hastalık, yasal sorumluluklar, mali yetersizlikler, çatışmanın yoğun olduğu bölgelerde ikamet etmek- stres altında hissetmek, yanlış anlaşılmalarda, aile çatıŐmaları, evlilik sorunları veya çocuklarla ilgili anlaşmazlıklar Şeklinde de gerçekleşmektedir. Ancak burada ilgi çekici unsurlardan biri gerginliğin tırmanıŐ sebeplerinin bir yemeğin vaktinde yenememesi, soğuk olması, çocukların oyun oynarken fazla ses çıkarmıŐ olmaları, vaktinde uykudan uyanılamaması gibi hayatın olağan akıŐına göre sıradan olarak nitelenebilir Şekilde de gerçekleŐebilmesidir (Belen, 2019: 15).

Daha nceden Şiddet ve istismara maruz kalmış kişi gerçekleşmekte olan gerginliğin ortamda yarattığı tehlike ve tehdit unsurlarını hissetmektedir. Gerginliğin öznesi ve ortamdaki diğer kişi veya kişiler durumu fark etmektedir. Şiddet evresinin habercisi olan sert davranışların farkında olan mağdur tarafından geciktirilmek istenen ikinci aşama, bir süreliğine kontrol edilebilmesi nedeniyle mağdur bu amaca yönelerek yoğun bir çaba göstermektedir. Bu abadaki azalma veya gerginliği artmakta olan kişiye yetersiz kalmakta olan yoğun uyumluluk da fayda sağlamamaktadır. Buna göre istismarcı umursanmamıŐ, tehdit edilmiş, haksızlığa uğramış, öfkeli hissedilmektedir. Kızgınlık, suçlama, tartışma artmakta ve patlama meydana gelmektedir. Bu süreç birkaç saat, birkaç hafta veya birkaç yıl sürebilmektedir (Belen, 2019: 15).

2. Şiddet Aşaması:

Bu aşama kriz veya patlama aşaması olarak da anılmakta olup şiddetin ve istismarın eylem halini aldığı aşamadır. Fiziksel şiddet, duygusal şiddet, cinsel ve/veya ekonomik şiddet türlerinin yaşandığı krizler meydana gelmektedir. İstismarcı veya saldırgan kişinin öz kontrolünü yitirdiği bu patlama hali birkaç saat veya birkaç gün sürebilmektedir. Mağdur tarafından şiddet aşamasından korunmak için geliştirilen uyumluluğun denge rolü tamamen işlevsiz kalmaktadır; istismarcı, mağdura bu yolla uyarı vermektedir. Şiddete karşı koyulursa durumun daha sert bir boyuta geçeceğini düşünen mağdur pes etmektedir.

Kadına yönelik şiddet araştırmalarına bakıldığında, kadınların bu döngü sürecinde, kadın sığınma evlerine veya kadın kuruluşlarına genellikle ikinci aşama olan şiddet aşamasından hemen öncesinde veya sonrasında başvurulduğu tespit edilmiştir. (Belen, 2019: 15).

3. Balayı/Uzlaşma Aşaması:

Şiddet sonrası istismarcı, pişmanlık duygusuyla veya mağdurun terk etmesi, polise başvurması gibi endişelerle mağdurdan af dilemekte, bir daha yaşanmayacağı sözünü vermekte, sevgi gösterisinde bulunmakta veya görmezden gelme hali ile olayın hiç yaşanmamış olduğu bir durumsal tutum sergilenmektedir. İstismarcı, mağdurun kafa karışıklı ve sorumluluk hissetmesine neden olacak davranışlarda bulunabilmektedir. İntihar tehdidi, ağlama eşliğinde verilen düzelme sözleri ve asıl mağduriyetin istismarcı açısından yaşandığı iddiası olabilmektedir. Psikolog Lenore E. Walker tarafından *honeymoon*/balayı aşaması olarak adlandırılan bu aşama yeniden gerginlik ve patlama evreleriyle sonuçlanarak kısır döngü haline gelmektedir (Doğan, 2015: 179).

Şiddet döngüsünün üç aşaması, taraflardan biri ilişkiyi terk edebilene kadar veya bir müdahale sonrası çatışma sonlandırılana kadar şiddetlenerek devam etmekte ve aşamaların arası giderek kısalmaktadır (Belen, 2019: 15).

M. Aile İçi Şiddet

Bu bölümde aile içi şiddet ve türleri, aile içi şiddetin nedenleri, aile içi şiddet kuramları ele alınacak olup akabinde Türkiye ve dünyada aile içi şiddet ve kadına şiddet literatüründen incelemeler yer alacaktır.

Aile genel bir tanım ile üyeleri aralarında yaşamsal birlik, paydaşlık bulunan eşler, çocuklar ve soy bağı bulunan veya bulunmayan diğer yakınların da bulunabildiği en küçük toplumsal birimdir. Türk Dil Kurumu aile kavramını şu şekilde tanımlamaktadır:

“Evlilik ve kan bağına dayanan karı, koca, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik, aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü, birlikte oturan hısım ve yakınların tümü, eş, aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü.” (<https://sozluk.gov.tr/>, 2023).

Aile, birey ile toplum ilişkisinin başladığı ilk kültürlenme alanı olarak toplumun en küçük yapısı ve çekirdeği olarak görülmektedir; dolayısıyla aile kurumu, içerisinde bulunan toplumun kültürel değerlerinin taşıyıcısı ve aktarıcısı konumuyla toplumsal işleyişte gerek biyolojik, ekonomik, psikolojik olarak gerekse sosyolojik zeminiyle elzem bir rol oynamaktadır. Farklı bir deyimle toplumsal özelliklerin ve değişimlerin izleri aile kurumunda gözlemlenebileceği gibi, aile kurumunda gözlemlenen dönüşümler de toplumsal nizamda sorgulanabilmektedir. Yine bu bağlamda aile, birey ile toplum arasında kolektif bir zemin oluşturan sosyal bir organizasyon olarak stratejik bir öneme sahiptir; bu hücrenin yapısı sosyal etkilerden ve kurumlardan soyutlanamamaktadır (Öztürk, 2017: 46)

Aile, üyelerinin birbirleriyle yaşamsal paydaşlığı bulunan temel bir kurum olarak ifade edilmektedir; ancak şiddetin uygulandığı ve beslendiği bir yapı olarak da araştırmaların dikkat çektiği bir sosyal hücre olmaktadır. Toplumsal ilişkilerin hiyerarşik yapısı bir egemenlik ilişkisi de yaratmaktadır; nitekim egemenlik ilişkisi bulunan her etkileşim alanında şiddet davranışına rastlamak mümkün varsayılmakta ve aile kurumu içerisinde de bu hiyerarşi gözlemlenebilmektedir.

Ülkemizde ve dünyada aile içi şiddet, önem arz eden bir sağlık sorunu olarak bilinmekle birlikte, bu konuda gelişmekte olan toplumsal bilinç değişkenlik göstermektedir. Aile içi şiddeti önleyici çalışmalara önem verildiği veya öncelik tanındığı gibi aile içi şiddetin varlığını inkar etme veyahut şiddeti onaylayıcı görüşlere rastlanılabilmektedir.

“Aile içi şiddet, aile üyelerinden biri tarafından ailedeki diğer üye ya da üyelerine yönelik, fiziksel veya psikolojik bütünlüğünü ve bağımsızlığını tehdit eden, kişiliğine veya kişilik gelişimine ciddi boyutlarda zarar veren eylem veya ihmal olarak tanımlanmaktadır.”(Can vd., 2018: 33).

Buna göre aile içi şiddet kişilerin eşlerine, çocuklarına, ebeveynlerine ve/veya akrabalarına yönelik her çeşit saldırgan davranışı kapsamaktadır. Aile üyelerinden birinin diğer bir üyeye yönelmiş şiddet davranışı tüm aile bireylerinin de bu şiddet ve istismar davranışının etkilenenleri olarak mağdur olmalarına neden olmaktadır; bu durumda aile içinde gerçekleşen şiddetin salt iki kişi arasında yaşanmadığı söylenebilir. Kişilerin kendilerine ve çevrelerine güvenlerinin yitirilmesine, öz saygılarının zedelenmesine, tehdit altında yaşamalarına sebep olabilecek duygusal, ekonomik ve cinsel şiddet eylemleri de bu tanımlama içinde yer almaktadır. Aile içi şiddet, yalnızca aynı ikameti paylaşan üyeler arasında yaşanmayabilmektedir; özellikle eski eş, nişanlı, aynı evde ikamet etmeyen kız veya erkek kardeş de şiddete maruz kalan mağdur veya şiddet eyleyicisi olabilmekte, diğer bir deyiş ile fail konumunda bulunabilmektedir. Bu şiddet türü yetişkinler arasında gerçekleşebileceği gibi yetişkin-çocuk veya çocuklar arasında da gerçekleşebilmektedir. Kendilerini aile olarak tanımlamış aile üyeleri arasında yaşanan aşağılama, tehdit etme, manipüle etme, aletle veya aletsiz olarak darp etme, cinsel eyleme zorlama, zor kullanarak borçlandırma, hareketlerini kısıtlama, maddi ve manevi yollarla sömürme, ihmal etme gibi tahrip edici davranışlar aile içi şiddet kapsamında değerlendirilmektedir.

N. Aile içi Şiddet Türleri

Bu başlık altında aile içi şiddet türleri, genel şiddet türlerine göre kategorileştirilerek açıklanmıştır. Genel aile içi şiddet anlatımında bahsedilenler

dışında erkeklere yönelik şiddet bölümlere ayrılmaksızın ayrı başlık altında da işlenmiştir.

1. Aile İçi Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet, aile içi şiddet türleri arasında en sık rastlanılan, dolayısıyla aile içinde yaşanan şiddet olgusunun en görünür biçimi olarak bilinmektedir. Bu şiddet türü bedensel güce dayalı gerçekleştirilen zorlayıcı, tahrip edici eylemleri kapsamaktadır (Öztürk, 2017: 54). Fiziksel acıya sebep olacak aşırı davranışlar yoluyla korku ve çaresizlik duygusuna dayalı bir denetim sistemi inşa edilmektedir. Bu durum fail penceresinden hükmetme ve isteklerinin karşılanması anlamına gelmekte iken, öte yandan ezme ve ezilme ilişkisinin en somut haliyle gözlemlendiği bir iktidar biçimidir.

Fiziksel şiddetin, aile üyelerinden birinin/birilerinin, diğer bir üyeye/üyelere yönelik fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik olarak yaşamsal ve bedensel bütünlüğün tehdit veya tehlikeye atılarak zarar verme amacıyla gerçekleştirildiği durumlarda, aile içi fiziksel şiddet söz konusu olmaktadır. Aile içi fiziksel şiddet diğer şiddet türlerinin de izlenebildiği ancak temelde fiziksel tahribin bulunduğu şiddet türüdür. Buna göre aile üyelerinden yetişkin kişinin diğer yetişkine, yetişkin kişilerin çocuklara, çocukların ebeveynlerine uyguladığı veya çocuklar arasında yaşanan itmek, tokat atmak, ısırma, boğma, tekmeleme, saç çekme, bir alana hapsetme, uyku, tuvalet, gıda gibi zaruri ihtiyaçların giderilmesini engellemek, herhangi bir cisimle veya kaynar su ile yakmak, onay dışında cinsel temasta bulunmak, tecavüz, ensest saldırı, tıbbi tedavi görülmesini engellemek gibi şiddet davranışları, aile içi fiziksel şiddet örnekleri olarak dikkat çeken bazı eylemler olarak karşımıza çıkmaktadır (Öztürk, 2017: 54, 55).

Aile içi fiziksel şiddet olgusunda sıklıkla karşılaşılan eşler arasında erkeğin kadına şiddeti ve ebeveynlerin çocuklara yönelttikleri şiddet eylemleridir. Buna karşılık özellikle ergenlik dönemi veya yetişkinlik dönemlerindeki çocuklar ebeveynlerine, büyükanne ve büyükbabalarına şiddet yöneltebilmektedir. Yine aile içinde kadın partnerlerin de erkeğe/eşine şiddet uyguladığı olaylara rastlanmaktadır; özellikle sözel ve duygusal şiddet öne çıkmakla birlikte diğer şiddet biçimlerinin yaşandığı örnekler de mevcuttur (Erdoğan, 2021: 25). Fiziksel şiddetin tehdidi altında kalan aile üyeleri arasında mağdur çocukların, güven ve

sevgi ortamı bulunmayan aile ortamından uzaklaşma, diğer bir deyiş ile şiddet ortamından kaçma eğilimi içinde oldukları görülmektedir. Aile içi şiddete maruz kalan çocuklar için gelişim süreçlerine bağlı olarak ileriki yaşlarında aile içi şiddetin sonlanacağı varsayılmakta iken, kadına yönelik aile içi şiddet baba, erkek kardeş, eş, erkek çocuk tarafından aksi bir müdahale olmadığı takdirde devamlılığı bulunan şiddet örüntüleri olarak yaşanabilmektedir. Aile içi şiddetin habis doğasını oluşturan bir diğer elzem nokta ise, aile içi şiddet türlerinin sosyal sınıf farkı gözetmemesi ve tüm sosyal sınıflarda rastlanılan bir olgu olmasıdır (Öztürk, 2017: 57). Bu durum çoğunlukla şiddeti görünmez kılabilen yaygın mitler ile güçlenmekte, önemsenmemekte veya göz ardı edilebilmektedir.

2. Aile İçi Duygusal Şiddet

Sözel şiddet veya psikolojik şiddet olarak da karşımıza çıkan duygusal şiddet ve istismar, toplumsal alanda diğer şiddet türlerine göre önemsizleştirme ve görünmez kılma eğiliminin en sık yaşandığı şiddet türlerindedir. Bu kıyaslama eğilimi duygusal istismarın uzun soluklu etkilerini ve yaşanan mağduriyeti görünmez kılmakla birlikte mağdura, ikinci bir mağduriyet yaşatmaktadır; dolayısıyla toplumsal bir şiddet ağı oluşturmaktadır.

Aile içi duygusal şiddet, aile üyelerinden birinin ya da birilerinin diğer bir üyeye ya da üyelere yöneltilen ve fiziksel tahribata dayanmayan soyut saldırılarla mağdur kişinin kişiliğini, özgüvenini, öz saygısını ve gerçeklik algısını kontrol etme saiki ile gelişen şiddet ve istismar davranışlarıdır.

Aile içi duygusal şiddetin varlığı şu davranışlarla gözlenebilmektedir: ses yükseltmek, korkutmak, gerçekleri çarpıtmak veya saklamak, ikamet edilen mülkün ortak eşyalarına veya aile üyelerinin kişisel eşyalarına bilinçli şekilde zarar vermek, topluluklar önünde küçük düşürmek, sık sık konuşmasını bölmek ve yoğun eleştiri altında bırakmak, gurunu zedelemek, ikamet edilen ortak alandan mahkeme kararı olmaksızın zor kullanarak uzaklaştırmak, fiziksel/cinsel veya ekonomik şiddet uygulama ile tehdit etmek, kendini ifade edebilme özgürlüğünü engellemek, yetersizlik duygusu yaratacak eylemlerde bulunmak, fail tarafından belirlenen örüntüler çerçevesinde düşünmeye ve davranmaya mecbur bırakmak, ortak karar alımından menetmek, sürekli sorgulamak, küçümseyici lakaplarla hitap etmek, giyim tarzına karışmak, sosyal çevresi ile

görüşmesini kısıtlamak veya engellemek, gidilen fiziksel konumları ısrarla takip etmek, aşırı şüpheli davranmak, dini inançlarına hakaret etmek veya ibadetleri gerçekleştirilmeyi yasaklamak, fikri paylaşımları ve ortaya çıkarılan çalışmalarını küçümsemek veya yok saymak, mahremiyet hakkı ve özel alan özgürlüğü tanımamak, yoğun kıskançlık davranışlarıyla huzursuz etmek, evlilikte ise sıklıkla iyi bir eş, anne, evlat olamadığını ifade etmek aile içinde yaygın görülen duygusal istismar davranışlarından (Güdücü, 2018: 44).

3. Aile İçi Cinsel Şiddet

Aile içi cinsel şiddet, aile üyelerinden biri veya birileri tarafından diğer aile üyesi ya da üyeleri üzerinde cinsel tehdit oluşturmak, direkt olarak cinsel saldırıda bulunmak veya cinselliğin kontrol aracı olarak kullanılmasına dayanan zorlayıcı saldırı davranışlarıyla açıklanabilmektedir. Partnerler arasında taciz, tecavüz, cinsel dokunma veya cinsel konuşmaya zorlama, çocuklara yöneltilen cinsel saldırı eylemleri ile ensest veya güçten düşmüş, zihinsel yetilerini kaybetmiş yaşlı ebeveyn ve akraba bakımında yaşanabilmektedir (Akın, 2013: 28).

Aile içi cinsel şiddet eylemlerine bakıldığında cinsel ilişkiye zorlama partnerler arasında meşru sınırları yaratabilmekle birlikte kadını veya çocukları başkaları ile cinsel ilişkiye zorlama, cinsel organlar üzerinde tahrip edici travmalara sebep olma fiziksel ve ruhsal olarak derin yaralar açan cinsel şiddet eylemlerindedir. Failin mağdur üzerinde sebep olduğu korkular, utanç ve suçluluk hezeyanı suçun sessizlikle örtülmesine zemin hazırlamaktadır. Toplumsal olarak dışlanma, suçlanma, hukuksal düzeyde korunamama veya failin ceza almama ihtimali ve yine fail tarafından şiddetin dozunun artarak mağdura geri yansması başlıca etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Belen, 2019: 13).

2005 yılında uygulamaya giren Yeni Türk Ceza Kanunu'nda toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konusunda düzenlemeler yapılarak cinsel suçlar ve iş yerinde cinsel taciz gibi konularda yenilikler yapılmıştır. Buna göre eşin ya da diğer aile üyelerinin evdeki diğer bir üyeye/kişiye psikolojik, fiziksel ya da cinsel şiddet uygulaması suç kabul edilmektedir. Yapılan düzenleme ile cinsel suçlar, toplumsal düzen ve genel ahlaka aykırı suçlar olmaktan çıkartılarak

kişinin bedensel bütünlüğüne karşı işlenen suçlar olarak kabul edilmiştir (Kozak, 2022: 99-100).

4. Aile İçi Ekonomik Şiddet

Aile içi ekonomik şiddet aile üyelerinden birinin diğer bir üyeyi sermaye gücü aracılığı ile kontrol altına aldığı şiddet durumuyla izlenmektedir. Maddi olarak bağımlı kılınmış veya müşkül duruma düşmüş aile bireyleri ile sermayesi olan aile üyesi/üyeleri arasındaki güç farkı ve gelir eşitsizliği bir iktidar ortamı yaratmaktadır. Ekonomik şiddet ve istismara maruz kalan kadınların yine maddi olarak çıkmazda kalmaları nedeniyle eşlerinden ayrılamadıkları veya kısa süreli ayrılık sonrası eşlerine döndükleri, dolayısıyla kuvvetli bir müeyyide olduğu araştırmalarda ifade edilmektedir (Karaaslan, 2020: 11).

Aile içi ekonomik şiddet şu şekilde gerçekleşebilmektedir: çocukların gelişimini olumsuz etkileyen işlerde işçi olarak çalıştırılması, ağır işler yaptırılması, dilendirilmeleri, kadının çalışma hayatından menedilmesi, istemediği şartlarda çalıştırılması, maddi kazanımına el konulması, çalışmadığı durumda ihtiyaçlarının karşılanmaması, yoksullukla tehdit edilmesi, zor kullanılarak malına el konulması veya miras hakkından vazgeçirilmesi, rızası dışında değerli madenlerinin satılması, ailenin ortak tasarrufundaki maddi işleyişten habersiz bırakılması ve karar oyununun olmaması, ev içi emeğinde ise ücretsiz işçi statüsünde yüksek sorumluluk altında ezilmesi gibi şiddet eylemleri aile içi ekonomik şiddet kapsamında değerlendirilmektedir (Güdücü, 2018: 45).

5. Erkeğe Yönelik Şiddet

Aile içinde veya dışında erkeklere yönelik şiddet ve istismar biçimlerine bakıldığında ilk akla gelen türlerden biri ekonomik şiddettir. Özellikle aile yaşantısında geleneksel kabullerin de etkisiyle ekonomik beklentilerin sınır tanımaması erkeklerin maddi kazançları konusunda ciddi baskı altında kalmalarına neden olmaktadır. Maddi gelirinin refah düzeyinde olması, mesleki statüsünün yüksek olması gibi beklentilerin yanı sıra standartların altına düştüğü durumlarda maddiyat üzerinden duygusal şiddete de maruz kalabilmektedirler. Evlilik yaşamında eşler arasında yaşanan bir gerginlik sonucunda habersizce yüklü miktarda harcama yapma, erkeğin/eşin kıymetli gördüğü eşyalara zarar verme davranışları da gözlenebilmektedir (Erdoğan, 2021: 25). Diğer bir şiddet

biçimi ise sözel ve psikolojik şiddettir; bu konuda erkekleri zorlayan bazı davranışlar bulunmaktadır; örneğin yıpratma düzeyinde söylenme, sözlü taciz, aşağılama, uzun süre suskun kalarak partner üzerinde stres oluşturma, çocukların önünde aşağılama veya yok sayma en bilinen şiddet ve istismar davranışlarıdır. Cinsel şiddet türü söz konusu olduğunda genellikle kadına yönelik şiddet biçimi olarak düşünülse de cinsel performanslarına, cinsel organlarına veya bedensel özelliklerine yönelik aşağılama veya cinsel beklentilerin gerçek dışı boyutta olması önemli hususlardan biridir. Özellikle erkek cinsel organına ve cinselliğine yönelen “iktidar ve iktidarsız” kavramları hegemonik bir şiddet biçimini yansıtmaktadır. Buna göre erkeğin yaşadığı cinsel problem erkekliğin tehlikeye girmesi anlamına gelmektedir; nitekim iktidar kavramı muktedir olmak, başarılı, güçlü, baskın olmakla ilişkili olduğu kadar toplumsal cinsiyet rolleriyle de iç içe bulunmaktadır. Fiziksel şiddet yönünde ise kadınlar tarafından uygulanan fiziksel şiddet genellikle ciddi yaralanmalara sebep olmamaktadır; ancak fiziksel şiddet de uygulanabilmektedir.

Geleneksel toplumlarda erkekler şiddete maruz kaldıklarını paylaşmaya çekinebilmekte veya şiddete karşı farkındalıkları zayıf kaldığı durumlarda yardım için herhangi bir birime başvurmamaktadır. Bu durum ise genellikle kadın partnerinden şiddet gördüğü için utandığı ve anlattığında kimsenin inanmayacağından endişe duymasından ileri gelmektedir (Erdoğan, 2021: 25-26). Bir kadından şiddet görmek yine erkekliği zayıflattığı sanısıyla karşımıza çıkmaktadır, buna göre erkek toplumsal saygınlığını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

O. Şiddet Ve Aile İçi Şiddete Nedensel Yaklaşımlar

Şiddet, kavramsal izahları ve kökensel kaynakları bakımından ele alınıp biçimleriyle karmaşık ve dinamik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla şiddetin nedenselliği irdelenirken bu dinamik ve karmaşık doğası, etkileri itibarıyla de literatürde geniş bir yer tutmaktadır. Öte yandan şiddet eylemini ortaya çıkardığı ileri sürülen etkenler mutlak bir değer taşımamakta; ancak değişkenleri ve farklılıkları ile şiddet eylemleri arasında ilişkisel bir değer bulunmaktadır. Çalışmalardan elde edilen çıktılara göre kategorileştirmelere

bakıldığında biyolojik nedenler, psikolojik nedenler toplumsal/sosyolojik nedenler ve yapısal nedenler başlıkları altında irdelenebilmektedir.

1. Biyolojik ve Psikolojik Yaklaşım

Biyolojik yaklaşım, kalıtsallık, nörolojik işlevsellik, beyin kimyası, hormonal yapı ve vücudun sinir sistemine yönelik çalışmalar ile şiddet eylemi arasındaki ilişkiselliği hedef almaktadır (Karaaslan, 2020: 12). Buradan hareketle alkol ve çeşitli uyarıcı maddelere yönelik bağımlılığının yaratabileceği hormonal düzensizlik veya beyin kimyasında yaratabileceği sapmalar da dolaylı olarak biyolojik ve psikolojik etki parantezinde sayılabilmektedir; ancak uyarıcı maddelerin şiddet eylemine yatkınlaştırma etkisi tekil olarak esas alınmamalıdır (Öztürk, 2017: 70).

Hans Eysenck, olağana aykırı zihinsel halin kalıtım yoluyla aktarılan kontrol dışı bir etken olduğunu ileri sürmüştür. Bu zihinsel miras, bireylerin sosyalizasyon sürecinde uyum sorunları yaratabilir ve/veya suç işlemede rol oynayabilmektedir. Şiddet davranışlarına ilişkin biyolojik ve psikolojik yaklaşımlar nedensel korelasyonu toplum yerine birey ile kurmakta ve kaynağın bireydeki sapmalarda aranması gerektiği varsayımına dayanmaktadır. Buna göre şiddet, bireysel kontrolün ötesinde insan vücudunda veya zihninde statik etkenlerce tetiklenen ve eyleme dökülen durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Giddens, 2012: 841).

Biyolojik yaklaşımın nedensellik tablosuna göre beyin kimyasındaki düzensizlikler, hormonal dengesizlik, yüksek testosteron düzeyi, beyinde kalıtsal veya şiddetli darbe sonucu gerçekleşen işlev bozuklukları bireyleri şiddet davranışına itebilmekte veya şiddet davranışına yatkın hale getirebilmektedir (Karaaslan, 2020: 12).

Aile içi şiddet olaylarında, şiddet eylemini gerçekleştiren bireylerin çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu bilinmektedir, bilhassa saldırganlığın yaş alındıkça azaldığı kabulü testosteron hormonu ile şiddet eylemi arasındaki bağlamı güçlendirmektedir. Öte yandan bu etkenin mutlak geçerliliği ispatlanabilmiş değildir (Öztürk, 2017: 69).

Psikolojik yaklaşım hiddetlilik halini ve şiddete varan eylemin nedensel kökenini bireyin içsel itkilerinde aramaktadır. İstatistiksel ve deneysel

çalışmalara dayanan mekanik ve dinamik kuramlar bireylerdeki saldırganlık eyleminin tepkiselliğine ve itkilerine dair görüşler ileri sürmektedir (Michaud, 1991: 69). Freud ve Lorenz gibi içgüdücü kuramcılar insanın varoluşunda bir yıkım güdüsü olduğunu ve bu güdünün ürettiği enerjinin denetlenmesinin güç bir olgu olduğunu ortaya atmışlardır. Buna göre biriken ve gerilimle artan yıkım enerjisinin bir boşalığa ihtiyacı olacaktır. Saldırgan eylemin gerilimin kaynağına yönelmesi bireye yasaklı kılınmışsa dolaylı bir yol izleyerek dışarı aktarılır veya bireyin kendisine yönelttiği şiddet eylemi gözlemlenir (Michaud, 1991: 70). İçgüdücülüğün aksine davranışçı kuram ise içsel kuvvetlerin aksine davranış biçimleri ve bu davranışların biçimlenmesine neden olan pekiştiricilerle ilgilenmektedir. Skinner öğretisine göre pekiştirme kültürel aktarımlarla veya belirli yöntemlerle yönlendirilerek gerçekleştirilebilir. Buna göre şiddet davranışı da öznenin çıkarlarıyla uyumlu olacak şekilde öğrenilmektedir (Fromm, 2018: 65). Öte yandan Michaud, Skinner'ın koşullandırmasının, tümüyle kişiliği kapsayan saldırganlık yerleşiminde başarı sağlayabilmesini güç bulmaktadır (Michaud, 1991: 70).

Klinik çalışmalar, saldırgan tutumların gelişiminde ve kişiliğe yerleşmesinde çeşitli travmatik etkilerin rolü olduğunu belirtmektedir. Kişilik gelişiminde yaşanan sarsıcı deneyimler, içsel huzursuzluğun yarattığı tahrip, aile içi bunalımlar ve ailenin dağılması, kişilik bölünmesi veya paranoyak kişiliğin oluşumunun önemini vurgulamaktadır (Michaud, 1991: 71). Dolayısıyla maruz kalınmış veya öğrenilmiş saldırgan davranışlar, psikiyatrik sağlık sorunları, bireyin dürtüsel kontrolünün zayıflaması ve gerilimi yönlendirmekte güçlük yaşaması, bireyin kendini ifade edememesi, birincil çevresinden sağlıklı olarak desteklenmemesi gibi etkenler şiddet davranışının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Amerikalı sosyolog ve istismar davranışı uzmanı Edward Gondolf, farklı şehirlerden 840 istismarcı erkek ile gerçekleştirdiği araştırmasında yalnızca küçük bir istismar grubunda teknik bağlamda psikolojik problem tespit etmiştir. (Hill, 2021: 131). Bu problemlerin ise genellikle narsistik ve antisosyal kişilik bozukluğu olduğu gözlenmiştir. Nitekim 840 istismarcı bireyin büyük bir bölümünde herhangi bir bireye kıyasla ayırım yapılabilir bir psikopatolojik unsura

rastlanılmamıştır. Böylece çalışma psikopatolojik yaklaşıma eleştirel bir değer kazanmıştır.

Albert Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre sosyalizasyon sürecinde bireylerin çocukluktan itibaren geliştirdiği iletişim çevresi saldırgan davranışta etkin rol oynamaktadır. Özellikle aile ve akran ilişkileri gibi duygusal bağı kuvvetli örnekler yoluyla öğrenilen davranış örüntüleri şiddet davranışının gözlem ve taklide dayanan temelini oluşturmaktadır. Michaud ise Bandura'nın araştırmalarındaki taklit unsurunun nasıl tanımlandığını, harekete geçme prensiplerini ve soyutlanabilecek eylemleri mi yoksa bireyin kişiliğini tümüyle mi etkilediği hususunun çözülememiş bir sorun olduğunu ifade etmiştir (Michaud, 1991: 70).

Şiddet ve istismarın çocukluk çağında öğrenildiği görüşüne karşı farklı bir çalışmaya göre ise çocukluk döneminde şiddet mağduriyeti yaşamış bireylerin, yetişkinlik dönemlerinde şiddet uygulayan istismarcıya dönüşme durumları arasında düşük ve orta düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur (Stith et al., 2000).

Arendt'a göre saldırgan tutumların gerisindeki yıkıcı öfke patolojik sayılabilir; fakat koşullara göre bu tüm insani duygular için geçerlidir. Örneğin işkence ve zulüm barındıran kamplarda ortaya çıkan davranışlar insanlığın yok edildiği veya insanların hayvani özellikler sergilediği şeklinde yorumlanmamalı; bilakis bu tür zorlayıcı koşullarda hiddetli tepkilerin ortaya çıkmaması olağandışı veya patolojiktir. Ayrıca ona göre öfke ve saldırganlık, yalnızca acı ve sefilliğe tepki olarak ortaya çıkan bir olgu değildir. Arendt, gerilim sonucu ortaya çıkan patlama kabulüne, kimsenin ölümcül bir hastalığa, şiddetli bir doğal afete veya değişmez kabulüyle benimsenmiş toplumsal normlara yıkıcı öfke ile tepki göstermeyeceğini belirterek karşı çıkmaktadır. Arendt hiddet ve saldırganlığın gelişmesine sebep olan asıl etkinin, insanlarda şartların değişmezliğine dair şüphe uyandıran durumun, adalet duygusu incitilerek değiştirilmemesi nedeniyle gerçekleşmekte olduğunu öne sürmektedir. Yine ona göre bu karşılık bireysel zararın çok ötesindedir, öyle ki devrimler tarihine bakıldığında bu hususta kanıtlara ulaşmak mümkündür (Arendt, 2021: 75, 76).

2. Toplumsal/Sosyolojik Yaklaşım

Sosyolojik yaklaşım, şiddet ve istismar kavramlarını genelleştirilmiş ifade ile kültür ve kültürel öğeler (inançlar, ahlak, değerler, normlar vb.), toplumsal eşitsizlik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve aile kurumu dinamikleri üzerinden ele almaktadır (Güdücü, 2018: 36). Aile, kültürel mirasın ve politik öğretilerin taşıyıcılığını üstlenir; fakat toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, ataerkil müeyyidelerin, toplumsal olarak biçilen rollerin hangi merhalede etkin olacağı farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla şiddet ve istismara dair öğretilerin de ailedeki seyri gözlem ve araştırmaya muhtaçtır. Aile kurumu Sosyal Öğrenme Kuramı'nın birincil basamağında yer almaktadır; ancak kültürel kodlar, iktidar mekanizmaları ve politik kurgu da şiddet ve istismar çalışmalarında oldukça önemli bir yer tutmaktadır (Öztürk, 2017: 53). Hangi davranışların toplulukların moral değerleriyle uyuşmadığı veya hukuki düzeyde suç teşkil ettiği şiddet ve istismarın o toplumdaki sınırlarını belirlemektedir; buna göre kuralların dışına çıkanlar uygunsuz/suçlu olarak nitelendirilerek birtakım cezai sonuçlarla karşılaşmaktadır. Diğer bir nokta ise medya ve kitle iletişim araçları aracılığıyla şiddetin çeşitli tezahürleriyle dolaşımda tutulması ve bu yolla normalleştirilmesidir.

Aile içi gizlilik benimseyişi, şiddet ve istismarın sistemli şekilde sürekliliğine sebep olabilmektedir. Bireyin şiddeti saklı tutarak kendini ve ailesini, çevresinden ve içsel çatışmanın büyümesinden koruduğuna inandığı veya şiddeti kabullenmek zorunda hissedeceği şartlarda (tehdit, yoksulluk vb.) sessiz kaldığı durumlar yaşanabilmektedir (Yavuz, 2022: 73-74). Mağdur şiddeti ispat etmeyi düşünürken, toplumdan alacağı eleştirileri ve dışlanma endişesini de gözetmektedir. Özellikle şiddet davranışında bulunan kişi, çevresi tarafından saygın bir birey olarak tanınmakta ise mağduru bekleyen başarısızlık yılgın bir benimseyişle sonuçlanabilmektedir. Başka bir ihtimalle durumun mağdur tarafından abartıldığı veya olanları “erkeklerle özgü” şeklinde yorumlayarak alttan alması gerektiğini belirten dönüşlerle sona erebilmektedir. Bu durumda yaşanabilecek en kötü sonuç şiddetin çaresiz bir sessizlikle karşılandığı örüntülerde istismarın ve şiddetin giderek artması ve en nihayetinde ölüme varabilecek saldırılara dönüşmesidir.

Ailenin ekonomik olarak güçlük çekmesi, ailenin çevreleriyle sosyal etkileşimin az olması, aile bireyleri arasında bakıma muhtaç hasta, engelli birey veya yaşlı kimse olması, uyuşturucu maddelere bağımlılık, düşük eğitim düzeyi, işsizlik, ailenin yeni bir bebek ile büyümesi, aile içi hiyerarşinin katı temellere dayanması gerilimi arttırabilen nedenler arasında bulunmaktadır (Güdücü, 2018: 37).

Geleneksel çerçevede dini inançlar ve dini inançlar üzerinden çarpıtmaya dayalı ayrımcı davranışlar, kullanılan dil ve etnik kökene bağlı olarak ırkçılık, töre ve namus şiddeti, bekaret ve çeyiz istismarı, çocukların ve gençlerin erken dönemde evliliğe yönlendirilmesi, erkek çocuk arzusu ve eğitimde ayrımcılık konusu istismar ve şiddetin kültürel erkleri olarak karşımıza çıkabilmektedir (Güdücü, 2018: 37, 38). Özellikle töre cinayetlerinde namus kavramı dikkat çekicidir; nitekim bu kavramın nasıl idrak edildiği ve sosyal yaşamda nasıl kullanıldığı toplumsal ilişkileri düzenleyici işlevinin de temsilleri olabilmektedir. Kökeni itibariyle eski Yunancada “*nomos*” olarak bilinen bu kavram tanrı tarafından onanmış sözlü ve yazılı yasaları ifade etmektedir; ancak kültürel dolaşımı toplumlar üzerinde farklılıklar ile tezahür etmiştir (Fisunoğlu, 2017: 940). Türkiye’de ise namus kavramı geleneksel telakkisi ile erkeklik ve ataerkil müktedirlikle ilişkili izahı güç bir olgu olarak yerini korumaktadır. Cinsellik soyutlaması üzerinden çeşitli kısıtlama ve yasaklar ile kamusal ve özel alanda kadının kontrol edildiği pratiklerle karşılaşılmaktadır. Burada kadının şahsi iradesi erkeğin belirlediği sınırlar dahilinde korunmaktadır. Bu kısıtlamaların kesin bir kriter tablosu olmamakla birlikte, kadının üzerine giydiği kıyafetler, sosyalleşme alanları ve sosyalleşme saatleri, kimlerle vakit geçireceği, kimlerle sözlü iletişim kuracağı, ne zaman konuşması gerektiği veya ne zaman sessiz kalacağı kendi tasarrufunda olmayabilmekte bilhassa bu nedenlerle eş, erkek kardeş, baba, akraba ve sosyal çevresi tarafından bazı zorlamalara veya cezalandırmalara maruz kalabilmektedir. Kadının korunma görevi dini olarak da benimsenen bir uygulama değeri kazanabilmektedir, özellikle semavi dinlerde erkek, kadına bakım sağlayan ve kadını koruyan güçlü özelliklerle yaratılmış ve görevlendirilmiştir.

Girard farklı bir bakış sunarak inançlar ve şiddet arasındaki ilişkiyi kurban sunumu ekseninde ele almıştır. Mitler, ayinler, tragedya metinleri ve dini

metinleri karşılaştırarak yürüttüğü “Kutsal Ve Şiddet” çalışmasında inanç temelli şiddet biçimi olarak kurban ikamesi üzerinde durmaktadır (Girard, 2019). Ona göre kurban sunma edimi gizli bir yer değiştirme işlemiyle araçsal önem yakalamaktadır. Dolayısıyla kurban ile yer değiştirilen fiili kurban arasında suçluluk ve masumiyet aramak mümkün değildir. Girard, toplumun kendi üyeleri içinde korumak istediklerine zarar verebilecek bir şiddet eylemini görece feda edilebilir bulduğu kurban veya kurbanlara yöneltmeye çalıştığını ileri sürmektedir. İçgüdücü kuram anlayışına benzer şekilde şiddetin bir çıkışa ihtiyacı olduğunu ve önüne bir kurban sunularak yön verildiği sürece aldatılabileceğini savunmaktadır. Bu kurban seçimi ise modern dünyada rastlantısal bir unsur değildir; rastlantı yalnızca ilkel dünyaya ait tanrısal bir ikamedir. (Girard, 2019: 11-14) Girard, toplumda yaşanan şiddet ve istismarın bir kurban edimini işaret ettiğini ifade ederken engelle karşılaşmayan her türlü şiddet eyleminin bir gözden çıkarma pratiğine dönüştüğüne dikkat çekmektedir. Bu kültürel olarak farklı biçimlerde kurgulanabilir olsa da şiddetin çıkışı ve yönlendirilmesi üzerine sabit bir özden bahsetmeyi mümkün kılmaktadır.

Diğer bir sosyolojik unsur ise ataerki olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkeğin toplum tarafından biçilen güç ve otorite sahibi erkeklik kategorisinde yer alabilmesi, kadının ikincil konumda kalmasıyla ilişkili bir meseleyi de işaret etmektedir. Connell, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri araştırmalarının salt veri yığınları olmadığını, bilakis bizleri kadını erkeğe tabi kılan sistemli bir toplumsal ilişki düzenine yönlendirdiğinden bahsetmektedir. Bu duruma göre toplumsal alanda elde edilen davranışların sürekliliği yeniden üretimle sağlanmaktadır. Ona göre dişil olan ile eril olan arasındaki iktidarlık çekişmesi üç unsurun etkileşimiyle şekillenmektedir: emek, güç ve cinsel ilişkiler (*cathexis*). Hiyerarşinin en üst kademesinde ise ataerki ayrıcalıklardan en çok pay alan hegemonyacı erillik yer almaktadır; fakat bu sıralama dikotomik özellik barındırmaz, öyle ki Connell erkekliklerin de sınıflara ayrıldığını, belirli tipteki erkekliklerin de madunlaştırılarak pasif konuma itildiğinin altını çizmektedir. (Giddens, 2012: 510).

3. Yapısal Yaklaşım

Şiddetin yapısal kriterleri uluslararası savaş, iç savaş, siyasi çatışma, terörizm, göç, yoksulluk, kapitalizm, sosyal hizmetlerin etkin ve yeterli düzeyde olmaması, eğitim politikaları, eğitimde fırsat eşitsizliği, iş sahasında adil olmayan şartlar, hukuk sisteminde yozlaşmalar, yasaların düzeni sağlamada yetersizleşmesi ve koruyuculuk, caydırıcılık ile önleme işlevlerinin zayıflaması gibi başlıklar altında irdelenebilmektedir. Özellikle şiddete maruz kalan bireylerin yardıma ulaşması yönünde engeller oluşturması bakımından şiddetin maddi ve manevi yaralarını derinleştirebilmekte ya da daha ağır sonuçların önünü açabilmektedir.

Bu noktada yapısal yaklaşımın da diğer yaklaşımlar ile korelasyon içinde olduğu; dolayısıyla şiddetin bütüncül ve ilişkililik özelliğini kaybetmeyecek karmaşık bir olgu olduğunun altını yeniden çizmek, ele alınış biçimleri açısından da önemli olacaktır.

Çatışmanın toplum için önemine değinen Max Weber, Spencer, Tönnies, Ratzenhofer gibi klasik toplum bilimciler için şiddetin işlevsel bir değeri bulunmaktadır. Simmel de çatışmanın bir çeşit grup toplumsallaşması olabileceğini öne sürmüştür (Michaud, 1991: 82). Coser ise işlevselliğin klasik toplum bilimcilerin çalışmalarındaki yerini ileriye taşıyarak çatışmaların topluluğun birlik kurabilmesi, gerilimlerin azalarak denge sağlanması, birtakım yeni değerlerin ortaya çıkması gibi işlevleri olduğunu ifade etmiştir. Ona göre toplumsal yapının köksel bileşenlerini tehlikeye sürükleyecek olan şey çatışmanın aksine hiddetin birikerek çatışma zamanına gelindiğinde sadece bir ayrışma noktasında toplanan katılıktır; dolayısıyla yapının katılımı çatışmanın şiddetiyle doğrudan ilişkilidir. Coser genel çatışma düşüncesini de geliştirerek en nihayetinde toplumsal değişim çatısında şiddetin rolünü incelemiştir. Coser'a göre gruba dahil olan bir birey, şiddeti bir ifade biçimi olarak kullanabilmektedir. Şiddet aynı zamanda bizler için tehlikenin işareti olabileceği gibi bir çözüm ve uyum yöntemi olarak da işlev görebilmektedir. Bu açıdan şiddet, örgütlü sosyal hareketlerden terörizme dek bazı oluşumların veya grupların anlaşmazlıklarını veya istemlerinin dikkate alınmasını başarıyla sonuçlandırmalarını sağlayabilecek etkin araçlar olabilmektedir (Michaud, 1991: 83). Ancak savaşlar, kitlesel göçler

ve bazı iktisadi veya politik kararlar yoksulluğun artmasına da zemin hazırlayabilmektedir.

1980’li yıllarda uygulanmaya başlayan uyum programları¹ etkinleştirildiği ülkelerin büyüme hızını düşürmüştür; liberalizmden kaynaklanan enflasyon oranlarında yükselmeye sebep olmuş, yatırımlarda ise gerileme meydana getirmiştir. Özelleştirme, ihracat odaklı sanayileşme, emek değerinin düşmesi ve örgütlenme riskinin azaltılması, kamuda gerçekleşen sektör reformları gibi unsurlarla birlikte işsizlik ve düşük ücretlerle çalıştırılan, kayıt dışı, sosyal güvencesi olmayan işçi istihdamı hızla artmıştır. Kentlere göç edenler ise beklenen ve mevcut nitelikler arasındaki farklar başta olmak üzere daralan istihdam alanında yer edinmekte zorlanmışlardır. Dolayısıyla yaşam standartları değişmiş, yoksulluk da artmıştır (Aşkın ve Aşkın, 2017: 19, 20).

Rand ve Renison tarafından ileri sürülen görüşe göre sosyoekonomik seviyesi düşük ailelerde, kadına yönelik şiddet tehlikesi yüksek gelirli ailelere göre yedi kat daha fazladır. Araştırmalara göre bu durum Türkiye için de benzerlik göstermektedir (Aşkın ve Aşkın, 2017: 21). Ekonomik buhran yaşayan, geçimlerini sağlamakta güçlük çeken ailelerde şiddet ve istismar düzeyi yükselmektedir (Can vd., 2018: 33). Özellikle toplum nezdinde saygınlığı olmayan işlerde düşük ücretlerle çalışan aile üyelerinin olması aile içinde huzursuz bir ortam yaratabileceği gibi bireylerde hiddet birikimi ve bu hiddetin intihar ile kendi iradesine veya çekirdek çevresine yönelme ihtimali dikkate alınmalıdır. Ataerkil kültürün baskın olduğu durumlarda erkeklerin iktisadi gücünün zayıf olması veya saygın bir mesleğe sahip olmaması, hem toplumsal alanda hem de aile içinde baskınlığın ve kontrol sahibi birincil rollerinin zayıflaması ve yitirilmesi anlamlarına gelebilmektedir. Bu durum tıpkı Connell’in eril değeri pasifize edilerek hiyerarşinin alt kademelerine itilmiş erkeklik

---

¹1980’li yıllarda Dünya Bankasının öncülüğünde uygulanan neoliberal yapısal uyum politikaları ithalatın serbestleştirilmesi, finansal serbestlik, özelleştirme, kamu yatırımlarının azaltılması gibi uygulamaları içermektedir ve 1980’li yılların sonunda Washington Uzlaşması olarak adlandırılmıştır (Banu Metin, “Neoliberal Yapısal Uyum Politikalarından Kapsayıcı Kalkınma Çerçevesine Dünya Bankası’nın Yoksulluk Sorununa Yaklaşımı”, **Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi**, cilt 2, sayı 37, 2013, ss.215).

hususundaki görüşlerini anımsatmaktadır (Giddens, 2012: 510). Toplumsal olarak cinsiyetlere biçilen rollerin yerine getirilememesinin yaratabileceği yetersizlik duygusunun ve gerilimin önemini de vurgulamak gerekmektedir.

Hukuk unsuruna bakıldığında ise temelde eşitsizlikleri sona erdirme ve adaleti sağlama adına sistemli bir koruma, engelleme ve cezalandırma gücü görmekteyiz; fakat yasal boşlukların bir tarafın lehine kullanılabilmesi veya teoride kapsam dahilinde bulunan uygulamaların olağan akışta çeşitli nedenlerle yürürlüğe alınmasında aksaklıklar, gecikmeler ve ihmaller yaşanması şiddetin devamını teşvik edebilmektedir. İktisadi ve kurumsal idare mekanizmalarının yönetiminde ataerkinin bir yansıması olarak erkeklerin baskın olması kadınların aleyhine işlediği bir sürece dönüşebilmektedir. Kadınlar şiddetin ve istismarın artarak yine kendilerine döneceği, korunamayacağı, yeterli destek bulamayacağı veya mahkeme huzurunda şiddeti ispat edemeyeceği gibi endişelere kapılarak sessiz kalabilmektedir. Hukuksal yapı, kültürel gereksinimlere yanıt veren, bazense kültürel buhrana biçim vermesi için yeniden kurgulanan dinamik bir unsurdur. Bireysel hakların, huzurun, eşitliğin sağlandığına ve korunduğuna dair topluma güven vermelidir; ancak bu ahenk bozulduğunda toplumdaki sapmaların ve suç davranışlarının şiddeti artabilmektedir.

P. Aile İçi Şiddet ve Kadına Yönelik Şiddet Kuramları

Bu bölümde Genel Sistemler Kuramı, Ekolojik Kuram, Sosyo-biyolojik Kuram, Sosyal Kontrol Kuramı, Ataerkil Sistem Kuramı ve Feminist Kuram konu alınmıştır.

1. Genel Sistemler Kuramı

Murray Straus (1973), sosyal sistemlerin şiddet ve istismar gibi olumsuz davranışları nasıl üretebileceğini anlamak için genel sistemler teorisini kullanmıştır. Genel sistemler teorisi, sosyal fenomenleri birbiriyle etkileşim halindeki bileşenlerden oluşan karmaşık bir sistem olarak ele almaktadır. İşlevselci bir bakış açısına sahip bu kuram bütünün parçaları arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. Buradan hareketle sistemler arasında evrensel bağlaşımlar da yakalanmak istenmektedir.

Aile içi şiddet, genel sistemler teorisi kapsamında incelendiğinde, aile yapısının bir sosyal sistem olduğu ve şiddetin bu sistem içindeki etkileşimlerden kaynaklandığı görülmektedir. Bu bağlamda, toplumsal yapılar, değerler, normlar, toplumsal cinsiyet rolleri, aile dinamikleri ve iletişim gibi faktörler, aile içi şiddetin oluşumunda etkili olabilmektedir.

Murray Straus'un aile içi şiddetin genel sistemlerle ilişkisini örnekleyen önerilerinden bazıları şunlardır (Straus, 1973: 105-125).:

- Aile kurumu bir sosyal sistemdir ve şiddet, aile içindeki etkileşimlerden kaynaklanır. Aile üyeleri arasındaki ilişkiler, normlar, değerler ve iletişim şekli gibi dinamikler şiddetin ortaya çıkmasında etkilidir.
- Aile içi şiddetin sadece bireysel davranışlarla sınırlı olmadığı, eşzamanlı olarak aile yapısının ve dinamiklerinin bir sonucu olduğu, dolayısıyla şiddeti anlamak için aile içindeki etkileşimler ve aile yapısı incelenmelidir. Bu, bireyler arasındaki etkileşimi ve ilişkileri anlamak için daha kapsamlı bir bakış açısı sunar.
- Aile içi şiddetin nedenleri genellikle çok yönlüdür ve birçok faktörün etkileşimi sonucunda ortaya çıkar. Bu faktörler arasında sosyal değerler, cinsiyet rolleri, ataerkil yapı, iletişim problemleri ve çözümsüzlük gibi unsurlar bulunur.
- Genel sistemler teorisi, şiddeti anlamak için ailenin bir sistem olarak ele alınmasını önerir. Aile içindeki etkileşimler, birbirini etkileyen unsurların karmaşık bir ağı olarak görülmelidir.
- Aile içi şiddet, bir dizi geri besleme döngüsüyle sürdürülebilir. Şiddetin bir olaydan diğerine geçmesini sağlayan dinamikler, genel sistemler teorisiyle incelenebilir.

Bu öneriler, Straus'un genel sistemler teorisi çerçevesinde aile içi şiddeti anlamak için sunulan genel yaklaşımları ve vurgulanan noktaları örneklemektedir (Straus, 1973).

2. Ekolojik Kuram

James Garbarino (1977) ve Jay Belsky (1980), aile içi şiddetin kökenlerini anlamak için ekolojik perspektifi kullanmaktadır. Bu bakış açısı aile içi şiddetin karmaşık etkileşimlerden kaynaklandığını ve bu etkileşimlerin aile yapısını, toplumsal değerleri ve dış çevreyi içerdiğini vurgulamaktadır. Aile içi şiddeti anlamak için tek bir faktörün yetersiz olduğunu savunan bu kuram, birçok etkileşimli faktörün bir araya gelmesinin şiddetin oluşumuna katkıda bulunduğunu öne sürmektedir. Ekolojik kuramda şiddet ve istismarın, aile ile toplumun, çocuk ile ailenin birbirine eklemlenmesinde gelişen hatalı süreçlerin etkisi olduğu söylenmektedir.

3. Sosyo-biyolojik Kuram

Sosyo-biyoloji perspektifi, aile içi şiddetin kökenlerini açıklarken biyolojik faktörlerin de etkisini göz önünde bulundurmaktadır. Genetik miras, sinirbilim, hormonal faktörler ve zihinsel sağlık gibi biyolojik etmenler, bireylerin şiddet eğilimlerini etkileyebilmektedir. Ancak, biyolojik faktörlerin tek başına şiddeti açıklamada yetersiz olduğunu, biyolojik ve sosyal faktörlerin etkileşiminin, şiddetin kökenlerine dair ipucu yakalamak için önemli işlevsel olduğunu belirtmek gerekir.

4. Sosyal Kontrol Kuramı

Sosyal kontrol kuramı, aile içi şiddeti anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu teoriye göre, bireylerin ahlaki normlara uyum sağlama ve yasa dışı davranışlardan kaçınma eğilimi, sosyal kontrol mekanizmaları tarafından belirlenir. Aile içi şiddetin açıklanmasında, sosyal kontrol teorisi bize bazı önemli noktaları işaret etmektedir.

İlk olarak, aile içi şiddetin kökenlerini anlamak için aile içindeki sosyal kontrol mekanizmalarını gözlemlemek önemlidir. Bu mekanizmalar, aile üyeleri arasındaki ilişkilerdeki normlar, değerler ve beklentiler şeklinde ortaya çıkar. Örneğin, ailedeki otorite yapısı, ebeveynlerin çocukları üzerindeki denetimleri ve disiplin yöntemleri, aile içi şiddetin oluşumunda etkili olabilmektedir. Aile üyeleri arasındaki iletişim, duygusal bağlar ve destek de sosyal kontrol

mekanizmalarının bir parçasıdır ve şiddetin yayılmasını engelleyici bir etkiye sahip olabilir.

İkinci husus ise sosyal kontrol teorisi aile içi şiddetin toplumsal normlara dayalı bir olgu olduğunu vurgulamasıdır. Toplumun kültürel normları, aile içindeki şiddetin kabul edilebilirliğini belirler. Nitekim şiddetin toplumsal olarak tolere edildiği veya desteklendiği bir ortam varsa, aile içi şiddetin daha yaygın olma eğilimi gözlemlenebilmektedir (Gelles ve Straus, 1988).

5. Ataerkil Sistem Kuramı

Ataerkil yapı, toplumda var olan cinsiyet eşitsizliği ve güç ilişkileriyle ilişkilendirilmektedir. Bu yapıda, erkeklerin egemenlik ve kontrol arayışı daha belirgin hale gelirken, kadınlar güçsüzleştirilme ve şiddete maruz kalma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Toplumsal normlar, ataerkil yapıyı doğrudan veya dolaylı olarak destekleyen ve cinsiyet eşitsizliğini sürdüren kodlar ve beklentilerle şekillenmektedir. Bu normlar, şiddeti meşrulaştırabilir ve aile içi şiddetin kökenlerinde önemli bir rol oynayabilmektedir.

Walby, “Ataerkilliğin Kuramsallaştırılması” çalışmasıyla ataerkilliğin sürekliliği sağlayan üretim kriterlerini, birbirinden bağımsız ancak etkileşim halinde olan altı yapı ile ortaya koymuştur: “evin sınırları dahilindeki üretim ilişkileri, ücretli işler, ataerkil devlet, erkeklerin uyguladığı şiddet, cinsellik alanındaki ataerkil ilişkiler ve ataerkil kültürel kurumlar” (Giddens, 2012: 521). Buna göre ataerkil yapı ve kapitalizm birbirinden pay alan etkileşime sahiptir, fakat her zaman uyumlu bir ilişkisellikten müteşekkil değildirler. Kadınların evin iç dinamiklerinden sorumlu ve bakım veren rollerle çevrelenmesi onu ücretsiz emek işçisi yapmaktadır; dolayısıyla bu emek ve nakit değeri kadınla aynı evi paylaşmakta olan kişiler veya partneri tarafından sömürülebilmektedir. Çalışma hayatında ise daha düşük ücretlerde, uzmanlık aranmayan veya hizmet, ilgi, bakım vermeye dayalı belirli konumlara itilmektedirler. Diğer bir husus, eril devlet yapısında izlenen siyasetin, öncelikli ve dizgesel biçimde ataerki lehinde işlemesidir. Kadına yönelik şiddet ve istismar durumlarına ise istisnai süreçler dışında müdahale etmekten geri durmakta ya da yüzeysel söylem ve uygulamalarla etkisizleşmektedir. Cinselliğin ise zorunlu heteroseksüellik ve heteroseksüelliğe dayanan ikili sistem ile ataerkil yapının parçası olduğunu ileri

sürmektedir (Giddens, 2012: 521). Ataerkiyi mahrem ataerkillik ve kamusal ataerkillik olarak iki biçimde ele alan Walby, mahrem ataerkiyle kamu hayatından uzak tutulmak istenen kadının evde eril bir egemenlik altına alındığı, kamusal ataerkiyle ise iş sahasına ve siyaset alanına katılmasına izin verilen ancak iktidar, zenginlik ve önemli konu-konumlarda muktedir olmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla dizgesel olarak dışlanan, mülksüzleştirilen, ayrımcılığa uğrayan ve tabi olma yoluyla alt rollere ve itaate itilen bir kadınlıktan bahsedildiği söylenebilmektedir. Tüm bu açıklamalarının ardından Walby, toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda geçirilen değişim, dönüşüm ve çeşitliliği izah etmekte başarısız bulunduğu için eleştirilmiştir (Giddens, 2012: 521).

Ataerki sistem kuramı, aile içi şiddetin kökenlerini anlamada önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Ataerki yapı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve güç dengesizliğini vurgulayarak şiddetin sürdürülmesinde etkili bir faktördür. Dolayısıyla kültürel kodlar, iktidar mekanizmaları ve toplumsal normlar da aile içi şiddetin kökenlerinde yer edinmektedir. Ataerki sistem kadına yönelik şiddet ve istismarın nasıl biçimlendiğinin kaynağını toplumun kendisinde aramaktadır. Bu nedenle, şiddetin önlenmesi ve mücadelesi için ataerki yapıyı sorgulamak, toplumsal normların değiştirilmesi ve eşitlikçi ilişkilerin teşvik edilmesi önem arz etmektedir.

6. Feminist Kuram

Feminist kuram aile içi şiddet kuramları arasında yer almaz fakat aile içi şiddet çalışmaları geleneğine yönelik eleştirileriyle yeni bir tartışma alanı yaratmıştır. Bu başlık altında öncelikle feminizm ele alınacak olup ardından feminizmin kendi içinde de yeni boyutlar kazanmasını sağlayan bu tartışmalardan bahsedilecektir. Bu ayrışmalar ve benzerlikler, tartışmaları iki eksenle ele alan Anderson'ın açıklamalarıyla işlenmiştir.

Feminist kuram, kadın ve erkek olmanın biyolojik kanıtlarının ötesinde, toplumsal cinsiyet pratiklerini sorgulayan öncül çalışmalar olmuştur. Biyolojik cinsiyetten yola çıkılarak kadınlara atfedilen ikincil konum tartışmaya açılmış ve böylece egemen politik sistem de hedef alınmıştır.

Feminizm, Aydınlanma dönemiyle ortaya çıkmış olsa da tohumları Ortaçağ Batı Avrupası'na kadar ulaşan bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır.

Feminizm, Türk Dil Kurumu'nda "Toplumda kadının haklarını çoğaltma, erkeğinkiler düzeyine çıkarma, eşitlik sağlama amacını güden düşünce akımı; kadın hareketi" tanımı (<https://sozluk.gov.tr/>, 2023) ile kendisine yer bulsa da akademik anlamda net bir tanımı yapılmamıştır. Jardine (1985), "feminizm" kelimesinin ortaya ciddi sorunlar çıkarttığını ve sözlük anlamlarının boğucu olduğunu belirtmiştir. Bu tereddüdün temelinde feminizmin "çokluğu" ve "çeşitliliği" yer almaktadır; başka bir deyişle kaynağı kadınların yaşamlarında ve tecrübelerinde şekil almaktadır. Buna karşın feminizmin ortaya koymak istediği vizyon genel çerçeve ile bellidir ve evrensel olarak da kabul görmüştür. Bu vizyon kadınların yüzyıllardır pek çok çevrede yaşamış olduğu kısıtlamaları, eşitsizliği ve haksızlığı ortadan kaldırmak olarak ifade edilmektedir (Genç, 2021: 31). Kabul görmeye başladığından beri feminist model, birçok defa test edilmek durumunda kalmış olmakla beraber 1970'li yılların başından itibaren, kadına yönelik şiddet alanında baskın teorik modellerden biri olmuş ve birçok programı, müdahaleyi ve yasama gündemini temellendirmiştir. (McPhail et al., 2007: 817).

Feminist kuram iki kavramdan yola çıkarak çalışmalara yön vermektedir; toplumsal cinsiyet ve ataerkil iktidar. Bu yaklaşıma göre kadına uygulanmakta olan şiddetin hane içinde veya dışında gerçekleşmesi ayırt edici husus olmaksızın toplumsal cinsiyetten ve iktidar ilişkilerinden bağımsız düşünülemez bir meseledir. Cinsiyetler arasındaki konumlanış aynı şekilde karşıt iktidar konumlarıyla bütünleşmektedir. Kadına yönelik şiddetin daha örgütlü bir yönünü ortaya koymak isteyen bu kuram, kadınlara uygulanan şiddeti aile dinamikleriyle ele alan çalışmalara karşı güçlü bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Yalnızca istismar ve şiddet değil; kadınların karşı karşıya kaldığı veya mücadele etmek zorunda kaldığı birçok sorunun toplumsal, kültürel ve politik düzeyde güç ilişkileriyle çevrelenmelerinden ileri geldiği telakkisindedir. Dolayısıyla kolektif boyutları olan bir meselenin kişisel çözümlerle çözümlenemeyeceğini, kadına yönelik şiddet ve istismar olgusunun sosyo-politik müdahale gerektirdiğini ileri sürmektedir. Bu inanç, feminizmin "kişisel olan politiktir" düsturuyla sembolleşmiştir.

Dobash – Dobash (1979) ve Walker (1979), feminist modelin, erkeklerin kadınları baskı altında tuttuğu ve şiddetin faili ve mağdurunun tanımlı olarak erkek ve kadın olmakla ilişkilendirildiği dolayısıyla erkeklerin fail, kadınların ise

kurbanları olduğu ataerkil bir sistem içinde ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Başka bir ifade ile bu eğilimin kökenlerinde ataerki yer almaktadır. Buna göre, erkeklerin kadına yönelik şiddeti, tarihsel ve güncel güç farkları sonucunda kadınların ikincil konumda kalmalarından kaynaklanmaktadır ve özellikle fiziksel, cinsel, ekonomik ve duygusal/sözel/psikolojik istismar gibi kontrol araçlarıyla ifade edilen, korkutma ve izolasyon taktiklerini içermektedir. Feminist model, erkeklerin sahip oldukları eşitsiz hak ve ayrıcalıklara karşı çıkmakta ve aile içinde yaşanan şiddetin özel bir aile meselesi olduğu geleneksel düşünce ile mücadele etmektedir. Dolayısıyla, feminist yaklaşım, şiddet gören kadınlar için programlar oluşturulması ve sosyal hizmetlerin kurulması, erkek partnerlerine yönelik tedavi seçenekleri ve erkeklerin şiddet eylemleri için adalet sisteminin devreye girmesi gibi kamusal çözümler talep etmektedir. Bu kapsamlı müdahale programları dışında kadınların kendi iradelerinin yönetimini elde etmeleri ve güçlenmelerini de öncelemektedir (McPhail et al., 2007: 818).

Feminizmin yükselişi politik uygulamaları etkilediği kadar toplumdaki egemen zihinsel tasarıları da etkilemeyi başarabilmiştir. Bu noktada Martinez, feminist hareketin, örneğin tecavüz gibi bir şiddet eylemine karşı toplumsal bilinçlilik düzeyini arttırmayı hedeflerken erkeklerin potansiyel fail konumunda tasavvur edilmesine zemin hazırlamakta olduğunu; ancak aktivistlerin asıl amacının egemen bakış açısındaki kadınları suçlama ve erkeklerin eylemlerini mazur görme gibi eğilimler olduğunu belirtmiştir (Martinez, 2011: 147-172)

Feminist yaklaşımın aile alanında yürütülen çalışmalara yönelik eleştirilerine karşın feminist yaklaşımın da yeniden ele alınmasına sebep olarak geliştirilmesini sağlayan birçok sorgulama ve eleştiri getirilmiştir. Anderson bu tartışmayı iki eksenli incelemeye tabi tutarak etkileşimci ve yapısalcı analizleri birleştirmek istemiştir. Anderson'a göre bu ayrışmanın bir ekseninde, cinsiyetin (sex) ve toplumsal cinsiyetin (gender) tartışılan olgunun yalnızca bir boyutunu oluşturduğu ifadesi üzerine yürütülen çalışmalar ve sosyal bilimciler yer almaktadır. Anderson bu yaklaşımları "bireyselci yaklaşım" şeklinde adlandırmaktadır; fakat bu yaklaşım içerisinde kadına şiddeti, aile içi şiddet kapsamında ele alan araştırmacıların da bulunması nedeniyle bu grup "aile içi şiddet araştırma geleneği" şeklinde de anılmaktadır. Ayrışmanın diğer tarafında ise feminizm temelinde geliştirilen (daha çok ikinci dalga feminizmin etkileri) ve

merkezinde ataerkil iktidar ve toplumsal cinsiyet kavramları bulunan çalışmalar görülmektedir (Yarar, 2015: 19)

Birincil eksenindeki aile içi şiddet geleneği, yakın ilişkide yaşanan şiddet durumlarında erkeklerin şiddet eylemcisi, kadınların ise mağdur olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır. Bireyselcilere göre şiddet cinsiyetler arasındaki yapısal iktidar konumlarına bağlı şekilde cinsiyetlere atfedilen şiddeti gerçekleştiren erkek ve kurban kadın tanımlanması mümkün olmayan bir olgudur. Dolayısıyla şiddetin kaynağına yönelik varsayımları toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkileri üzerine kurulmamaktadır, öyle ki şiddet aile yapısıyla da bütünleşen olgusal bir fenomen özelliği göstermektedir. Bu sebeple çalışmalarının odak noktası, aile üyelerinin davranış örüntüleri veya aile içindeki anlaşmazlık durumlarında bireylerin çatışma çözümü taktiklerine dayanmaktadır. Aile geleneği araştırmacılarının, erkeklerin kültürel ve biyolojik yapılarının şiddete meyillerini arttırdığı görüşünde olmaları, toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkileri bağlamında tanımladıkları anlamıyla düşünülmemelidir. Aile içindeki gerilimi sonlandırma taktikleri ile şiddete yönelim arasında bağdaşım kurmakla ataerkil iktidar sisteminin temel oluşturduğu ve erkeklerin eşlerini kontrol altında tutmak amacıyla bir baskı unsuru olarak şiddeti araç edindiklerini öne sürmek farklı ifadelerdir.

Özet bir açıklama ile feminist yaklaşım, şiddet olgusunu ve toplumsal cinsiyetleri iktidar yapının ürünleri şeklinde ele alırken bireyci yaklaşım bu yapısal analize karşı pozitivist bir tavır alarak birçok farklı nedensel ilişkilerin analizine gitmektedir. Bu sebeptendir ki bireyci yaklaşım gerek kadının erkeğe gerekse erkeğin kadına yönelik şiddet uygulamasını da içeren aile içindeki farklı şiddet türlerine ve düzeylerine rastlanılmasını benzer oranda mümkün görmektedir. Nitekim yaklaşıma göre bu şiddet durumları zorunlu şekilde cinsiyetli olmayabilir. Ancak kadınların erkeklere cinsel saldırı gerçekleştirmediği görüşünde femist bakışla benzerlik göstermektedirler. Bireyciler bu görüşü psikolojik ve biyolojik unsurlarla desteklemektedir (Yarar, 2015: 24, 25).

Temel kavramları ve kuramsal bağlamındaki ayrışmalarına rağmen iki yaklaşımda da kadınlık ve erkeklik veya cinsiyet kimlikleri değişmez nitelikler olarak ele alınmaktadır. Bu durum hemcinsler arasındaki toplumsal cinsiyet

tezahürlerinin nasıllarını yanıtsız kılmaktadır. Bilhassa erkeklik çalışmalarında mağdunlaştırılan veya yüceltilen hegemonik erkekliklerin sınıflandırılma biçimlerinde erkekler arasındaki baskınlık göstergeleri (şiddet kullanımı da dahil) önemli bir husus olarak örnek teşkil etmektedir. Diğer bir nokta ise heteroseksüellik ve toplumsal cinsiyet ilişkisine değinilmemesidir. Bireyci yaklaşımın feminist çalışmalara eleştirilerinden biri de heteroseksüel olmayan çiftlerde de aynı şekilde şiddetin ortaya çıkması olsa da iki yaklaşımın da toplumsal cinsiyet ve iktidar tanımlarına ilişkin farklılıklar bu eleştiriyi zayıf bırakmaktadır.

Sonuç olarak bireyci model yapısal analiz noktasında iktidar kavramlaştırmasına uzak ve fazla olgusal düzeyde kalmakta iken feminist model fazla kavramsal düzeyde kalmaktadır.

Bu tartışmalar neticesinde feminist modelde farklılıkları içeren çözümler derinleşmiş ve "yeni feminizm" olarak adlandırılan yaklaşımlar öne çıkmıştır. Bütünleştirici yeni feminizm, farklı bakış açılarını da değerlendirmeye alarak feminist temelde birleştirmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda "yeni feminizm" kadınları "kurban" gibi gösteren ve şiddete uğrayabileceği ihtimaline işaret eden ailesel şiddeti gözden düşürmüştür. Kadınların can güvenliğini sağlamakla yükümlü olanların sorumluluklarını yerine getirmemesi nedeniyle yaşamlarını kaybetmeleri vurgulanmaya başlanmıştır. Kadınların güçlenmesi, bireysel ve kolektif süreçler olarak ele alınmaktadır ve dayanışma merkezlerine başvuran kadınların önemi açıkça ortaya konmuştur (Aytaç vd., 2016: 278). Erkek şiddetinin toplumsal yapı tarafından şekillendiğine odaklanırken biyolojik faktörleri ön plana çıkarmamaktadırlar (Marin ve Russo, 1999).

Feminist kuramın diğer bir önemli katkısı da, kadına yönelik erkek şiddetinin farklı biçimlerini ayrı ayrı ele almak yerine, şiddeti bir bütünsel fenomen olarak görmeye ve erkek gücü ve ayrıcalıklarının bir sonucu olarak değerlendirmeye yönelik olmuştur. Buna göre farklı formları birbirine bağlı birer yansıma olarak görür ve kadınları aşağılayan patriyarkal sistemin bir parçası olarak ele almaktadırlar. Bu bakış açısı, adalet, sağlık, eğitim gibi büyük kurumları içine almakta ve bu kurumların patriyarkal değerleri yansıtarak kadına

yönelik şiddeti destekleyip sürdürdüğünü vurgulamaktadırlar (Kelly, 1988; Koss et al, 1994).

Diğer hususlar ise yoksulluk, ırkçılık, ekonomik düzeyde güçsüzleştirilmek, çocukluk tecrübeleri, şiddet ve istismar uygulama yönünde bireysel sorumluluk gibi çoklu sebeplerle ele alma eğilimleridir. Cree ve Cavanagh'nın ifadesine göre, feminist yaklaşımın en değerli literatür katkılarından birisi sosyal çalışma içerikleri ve politikasındaki cinsiyet körlüğüne dikkat çekmiş olmasıdır (Cree ve Cavanagh, 2002: 2).

Sonuç olarak tartışmalar ve eleştiriler ışığında yapısal ve sosyal kategorilerin birlikte ele alınması hatta yapısal eşitsizliklerin bağlamlarının da temel analizlerde yerini olması multi-kültürel veya kesişimsel bakış açısıyla mümkünleşmektedir.

III. EĞİTİM VE ŞİDDET

Bu bölümde eğitim ve şiddet ilişkisi ele alınmadan önce bilgi edinme, eğitim ve eğitim sosyolojisinin kuramsal açımları konu alınacaktır. Yine eğitimin ideolojik ve toplumsal cinsiyet ilişkisi de ayrı başlıklar altında yer almaktadır. Son başlıkta ise kadına yönelik şiddet ve eğitim unsurunun yer aldığı bazı örnek çalışmalar ve bulgular yer almaktadır. Bu doğrultuda eğitimin önleyici, yönlendirici ve üretici bir unsur olarak bireysel ve toplumsal alandaki etkisinin araştırmalarda nasıl yer edindiği bir sonraki tartışma zemini için önem arz etmektedir.

A. Bilgi ve Eğitim

Bilgi birikimli ilerleyebilen, var olanın tasavvuru olarak kendi içinde yapılandırılmış, belirli bir anlam ifade edebilen, paylaşılabilen ve bireyler tarafından gözlem, tecrübe ve araştırma yoluyla sınanabilen verilerden oluşmaktadır (Şimşek, 2012: 8-10). Çeşitli aktarımlarla ifade bulabilen bilgi, öznelerin zihinsel süreçlerini, eylemlerini ve duygusal evrenini yönlendirebilecek niteliğe sahip olabilmektedir.

Bilginin her düzeyde kullanılabilir özelliği, bilgi miktarındaki ve yayılımındaki artışla onun aynı zamanda tüketilen bir şey haline gelmesine neden olmuştur; öyle ki bu durum hakimiyet kurma ve denetim erkiyle bir savunma ve saldırı aracı rolü üstelenebilmesine kadar varabilmektedir (Şimşek, 2012: 11).

Necati Öner, bilginin bireyin tecrübeleri doğrultusunda doğrudan veyahut toplumsal ve çevresel aktarım yollarıyla dolaylı şekilde edinilebildiğini belirtmektedir. Ona göre deneyimle elde edilen bilginin öznedeki işlenişinde iki etken vardır; öznenin geçmiş bilgi birikimleri ve öznenin deneyim anındaki tinsel durumu. Bireyin bilgi birikimi, karşılaştığı yeni deneyimler karşısında belirli bir tutum geliştirmesini ve ona göre konumlanmasını sağlayarak yaşadığı deneyimi anlamlandırmaktadır. Dolaylı bilgi ediminde ise, bilginin bireye ulaşmasını

sağlayan aktarımcının bakış açısı ve tutumu ile bilgi edinenin tutumu bilginin bir süzgeçten geçmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda bireylerin tutumsal olarak yönlendirilmeleri veya şekillendirilmeleri mümkün görünmektedir, bilhassa sistemli eğitim etkili bir araç olacaktır (Şimşek, 2012: 10, 11).

Geçmişte zihin, yeti, haz ve bilinç gibi kavramlarla var olan eğitim anlayışı, toplumsal değişim ve dönüşümlerin ardından sosyolojik ve siyasal kavramlarla tanımlanmaya başlanmıştır. Eğitimin etkin rolü ve kapsamı artarak bireysel düzeyden toplumsal düzeye doğru genişleme göstermiştir; dolayısıyla sosyalizasyon, kültürlenme, kültürleşme, toplumsal sınıf, ideoloji ve iktidar kavramlarıyla iç içe bir unsura dönüşmüştür. Bireyin topluma uyumluluğunu biçimlendirdiği kadar eğitimin bizzat kendisi de toplumla birlikte biçimlenmektedir (Akın ve Arslan, 2014: 85).

Başka bir tanım ile eğitim, bireylerin yeteneklerini toplumun sosyo-ekonomik gelişimi için verimli hale getirmeyi, bireysel düzeyde bilgi, değer ve tutumların öğrenilmesini, mesleki tabakalaşmayı denetimli bir alan yaratarak kurgulayan istemli süreçtir. Eğitimin sosyolojik amacı hem bireyi çevresinin beklentisine göre belirli düzeylerde entelektüel donanım, moral değerler ve fiziksel yeteneklerle işlemek hem de toplumdaki egemen yapıyla bütünleşmesini sağlamak şeklinde açıklanabilmektedir (Şenol ve Erjem, 2018: 219). Gökalp'in tanımına göre ise bir cemiyete mensup olarak yetişmiş neslin, düşüncelerini ve hislerini yetiştirmeye başlamış yeni nesle/nesillere aktarmasıdır (Gökalp, 1973).

Eğitimin iki farklı süreçte sağlanabildiği ve eğitimin toplumsal değişim hususunda iki işlevi olduğu öne sürülmektedir. Süreçlere bakıldığında informal eğitim bireylerin tüm deneyimleri ve şahsi çabaları ile elde ettiği edimler iken formal eğitim belirli bir mekan içerisinde amaca yönelik sistemli bilgi ve beceri edinme sürecidir (Şeno ve Erjem, 2018: 220). İşlevleri ise kültürel muhafaza ve uyumluluğun kontrolü ile toplumsal değişmeyi gerçekleştirebilecek bireyler yetiştirilmesine dayanmaktadır (Akın ve Arslan, 2014: 86).

1739 sayılı Türk Milli Eğitim Temel Kanunu ile Türk eğitim sisteminin günümüz temel biçimi olan örgün ve yaygın eğitim modeline geçilmiştir. Genel bir açıklama ile örgün eğitim, okullarda ve eğitim kurumlarında belirli bir programı olan, uzman öğretmenlerin ders verdiği, düzeylere ve sürelerle ayrılmış

ve öğrencilerin çeşitli değerlendirmelere tabi tutulduğu disiplinli bir eğitimidir. Yaygın eğitim ise her yaş grubundan bireyin, uzman öğretim üyelerinden gereksinimlerine göre ders alabildiği ve sonucunda sertifika belgesi edindiği, kişilerin öznel tasarrufunda aldığı eğitimidir. Halk eğitim merkezleri, uzaktan eğitim, olgunlaşma enstitüleri ve mesleki eğitim merkezleri yaygın eğitim kurumlarından bazılarıdır (Şenol ve Erjem, 2018: 220, 221).

Max Weber'e göre eğitim, askeri sistemin modernize edilmiş bir versiyonudur ve egemen güçlere bağlı olarak toplumsal düzenin devamlılığını, meşruiyetini sağlama hususunda elzem bir rol üstlenmektedir. Toplumu belirlenen ilkeler doğrultusunda hareket ettirmek, iktidarlık hiyerarşisini korumak, yönetime itaati sağlamak, ortaklıklar yaratarak bütüne bağlılık yaratmak, ahlaki ve toplumsal normlar belirlemek ve bu kuralları işlemek, oluşturulan egemen düzeni bireyler nezdinde meşru kılabilmek eğitimin disipline edici imkanıyla gerçekleştirilmektedir (Çetin, 2001: 209, 210).

Eğitim sistemine yönelik başat eleştiriler şu şekildedir (Bourdieu, 2006; Althusser, 1991; Blackledge ve Hunt, 1985; Tan, 1990; Sayılan, 2014):

- egemen güç ve/veya devletin ideolojik uygulamalarının rasyonelleştirilerek hakim kılınması,
- eğitim yoluyla bireysel yaratıcılık ve eleştirel düşüncelere yönelik gelişimin yüzeysel düzeye indirgenebilmesi veya engellenebilmesi,
- eğitim süreci ve eğitim programları ile bireylerin tüm yaşamının biçimlendirilebilmesi,
- toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yeniden üretimi,
- aile içinde ve toplumsal alanda egemen gücün belirlediği hiyerarşinin üretimi,
- kapital sistem aktarıcılığı,
- eğitim sürecinin ekonomik ilerleme ve kalkınmaya çok az katkı sağladığı.

Bu hususların denetim altında tutmak, kontrol etmek ve inşa etmek esaslarına dayanmakta olduğu söylenebilir. Eğitim unsurunun güç, kontrol, yapılandırma, disipline etme gibi özelliklerle hiza alması dikkat çekmektedir.

B. Eğitim Sosyolojisi

Toplumunu inceleyen sosyoloji disiplini ile toplumun temel değerlerini yansıtan eğitim arasında sıkı bir etkileşim bulunmaktadır. Eğitim, toplumu sadece etkilemekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal değişim ve dönüşümlere de maruz kalmaktadır. Sosyoloji ve eğitim arasındaki bu karşılıklı ilişki ve paylaşılan hedeflerin kesişimi, eğitim sosyolojisinin doğuşuna yol açmıştır. Sosyoloji ile eğitimin etkileşiminin analizi, eğitim sosyolojisinin temel tezlerini anlamak için büyük bir öneme sahiptir. Sosyolojik perspektiften bakıldığında, eğitim, bireyin toplumsal entegrasyonunun özgül bir yansıması olarak değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda eğitim, belirli hedeflere yönelik olarak bireyin belirli davranış kalıplarını geliştirmeyi veya istenmeyen davranış ve alışkanlıkları değiştirmeyi amaçlamakta ve bu süreç, bireyin topluma uyum sağlama evrimini işaret etmektedir. Ekonomik, demografik ve mesleki yönelimdeki evrimler, eğitim ve öğretimin sosyolojik olarak incelenmesini zorunlu hale getirmiştir (Erbil, 2019: 49).

Sosyoloji genel toplumsal yasaları, düzenlilikleri, eğilimleri ve sebep-sonuç ilişkilerini inceleyen bir temel bilim olarak kabul edilirken, eğitim daha çok pratik uygulamalara yönelik bir uygulamalı bilim olarak görülmektedir. Ancak 20. yüzyılda, özellikle ABD'de, eğitim biliminin pratik sorunlara etkili çözümler sunamamasının yarattığı hayal kırıklığıyla, eğitim biliminin güvenilir sonuçlara ulaşmak için daha sağlam teorik araştırmalara dayanması gerektiği anlaşılmış ve bununla birlikte doğruluğu kanıtlanmamış sonuçların hemen uygulamaya konulmaması gerektiği fikri önem kazanmıştır. Bu süreçte, sosyolojinin spekülatif bir bilim olmadığı ve eğitimin de hemen uygulamaya geçirilmemesi gereken bir uygulamalı bilim olduğu kabul edilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte, sosyoloji ve eğitim biliminin niteliksel benzerlikleri ve hem teorik hem de uygulamalı yönleri sayesinde ortak hareket etmeleri kolaylaşarak "Eğitim Sosyolojisi" adında yeni bir alt alan doğurmuştur (Tezcan, 1985: 3).

Eğitim sosyolojisinin temelleri geç 19. yüzyıl ve erken 20. yüzyıla tarihlenmektedir. Klasik sosyologlar arasında öne çıkan Lester Ward, 1883 yılında yayımladığı eseri "Dinamik Sosyoloji" ile ilk defa eğitim sosyolojisi kavramını ortaya koymuştur. Bu eserinde Ward, eğitimin toplumsal ilerlemedeki

temel bir unsur olarak büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Ardından, John Dewey "Okul ve Toplum" adlı 1899 yılında yayımlanan eseriyle, eğitim sosyolojisi alanını daha da güçlendirmiştir. Dewey'nin perspektifi eğitim sistemini doğrudan bir araç olarak görerek, onun derin toplumsal değişimin bir aracı olarak rolünü yükseltmiştir (Tezcan, 1985: 5).

Dewey'e göre, okulun çevreyle sürekli etkileşim halinde olması gerekmektedir. Okul, toplumun tüm kesimleriyle iletişim kurarak ortak ilgi alanları oluşturmalı ve bu etkileşimi güçlendirmelidir. Okul, demokratik bir kurum olarak toplumu yönlendirmeli ve geliştirmelidir. Demokratik toplumun temel dinamiği demokratik eğitimidir ve okul da bu düşüncenin merkezindedir. Bu nedenle, Dewey'e göre, toplumun merkezinde eğitim yer alırken, eğitimin merkezinde de öğrenci bulunmaktadır. Dewey bu metotla, bireyden topluma demokrasinin yayılmasını sağlamak ve aynı zamanda toplumsal uyumu desteklemektir (Gül, 2019: 34).

Émile Durkheim ise toplumun kültürel değerlerini ve sosyal düzenini yeni kuşaklara ileten bir mekanizma olarak eğitimi sosyolojik bir perspektifle ele almaktadır ve çoğunlukla eğitim sosyolojisinin kurucusu olarak kabul edilmektedir (Dworkin et al., 2013: 1). Durkheim'ın eğitim konusundaki düşünceleri üç temel hedef etrafında şekillenmektedir: ilk olarak, sosyolojiyi akademik bir alan olarak kurmak; ikinci olarak, doğal bilim yöntemlerini, onun anladığı şekilde, toplumun incelenmesine uygulamak ve üçüncü olarak, özellikle karmaşık modern bağlam içinde düzenin nasıl korunduğunu ortaya çıkarmak (Blackledge ve Hunt, 1985: 7-9).

C. Eğitim ve İşlevci Kuram

İşlevci kuram genellikle Durkheim ile anılsa da onunla birlikte A. Comte, T. Parsons, H. Spencer, R. Merton ve daha birçok sosyoloğun benimsemiş olduğu bir yaklaşımdır. Etkisi 1970'li yıllara kadar süregelen bu yaklaşım siyasi propagandalarda dahi kendisine yer bulmuştur (Tan, 1990: 560).

İşlevci kurama göre, bir toplumun, belirli bir düzen içinde devam ettiği sürece, temel sorunlarını çözmek için bazı metotlar geliştirmiş olması gerekmektedir. Ayrıca, sorunlar ortadan kalkmamakta ve sürekli olarak ele

alınması gereken olgular olarak varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle sorunları çözmek için kullanılan mekanizmalar toplumun kalıcı özellikleri olmaktadır. İşlevci teoride bu sorun çözme mekanizmalarına 'kurumlar' denmektedir. Bu kurumlara; yeni üyelerin temin edilmesi sorununa yardımcı olan aile kurumu, nüfusu besleme ve giydirmeye yardımcı olan ekonomik kurumlar, farklı toplumsal sektörlerin faaliyetlerini koordine eden siyasi kurumlar, temel değerlerin sürdürülmesine yardımcı olan dini kurumlar ve gençleri eğitime sorununu çözmeye yardımcı olan eğitim kurumları örnek gösterilebilir. Başka bir ifadeyle, sosyal kurumlar toplumda belirli kritik 'işlevleri' yerine getirmekte ve bunu yaparken toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmaktadır (Blackledge ve Hunt, 1985: 64).

Durkheim'in eğitim sosyolojisine temel katkısı, eğitime toplumsal bir olgu olarak yaklaşımını içermektedir. Ona göre eğitim olgusu, esasen toplumsal bir niteliğe sahiptir. Bu bağlamda Durkheim, eğitimi makro eğitim sosyolojisi çatısı altında ele almaktadır. Kökenleri, işlevi ve eğitim teorisi açısından sosyolojiyle derinlemesine bağlantılar taşımaktadır. Toplumdan topluma, eğitim, birçok farklılık göstermektedir. Eğitim, ait olduğu toplumda dahi tarih boyunca birden fazla değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Eğitim sistemi veya eğitim süreci, diğer toplumsal, siyasi veya ahlaki kurumlar gibi, bir toplumun yapısı ve ihtiyaçlarından türeyen işlevleri yerine getiren toplumsal bir olgudur (Tezcan, 1985: 6).

Eğitimin amacı, topluma henüz adapte olamamış yeni neslin, okul yardımı ile ileri yaşlarındaki görevlerine ve sorumluluklarına hazırlanmasıdır. Durkheim'a göre, eğer bu işlev yerine getirilmezse anomi meydana gelecektir (Gül, 2019: 34).

Durkheim, geleneksel sınırlamaların ve dini ahlakın kaybolduğu; bireyin genel ahlaki prensipleri günlük yaşama uygulaması için kendi başına hareket etmesi gereken bir toplumda, kişinin anomi ihtimalinden korunması için öneriler sunmaktadır. Bu korunma, ona göre ahlak eğitimidir. Buna göre, tüm ahlaki sistemlerin paylaştığı üç temel özelliğin olduğunu düşünmektedir: disiplin ruhu; bireyin toplumsal gruplara bağlılığı ve modern ahlak tarafından talep edilen özerklik. Durkheim, ahlakın bu temel bileşenlerini tanımladıktan sonra bu kavramların eğitim alanında nasıl uygulanabileceğini açıklamaktadır. Ona göre,

çocuklar, değişken ruh hali ve duygusal durumlar sergilemelerine rağmen düşünce ve talimatlara oldukça duyarlılardır. Okullar, bu duyarlılığı, disiplin ruhu anlayışının oluşturulmasında kullanmalıdır. Çocuk, okula girdiğinde, evdeki kurallardan daha genel, kendisini ve diğer çocukları eşit ölçüde zapt eden birtakım kurallarla yüzleşmektedir; ancak okul disiplini aşırı detaylı veya katı olmamalıdır, zira bu durum çocuğun asi olmasına veya dışsal kurallara aşırı derecede bağımlı hale gelerek modern toplumun gerektirdiği öz disiplini geliştirememesine neden olacaktır. Cezalandırma gereklidir ve aşamalı bir şekilde uygulanmalıdır ve öğretici kişi her aşamada hangi cezanın neden verildiğini açıklamalıdır (Blackledge ve Hunt, 1985: 17-20).

İşlevci yaklaşımı benimseyen teorisyenler, eğitimi ele alırken araştırdıkları veya düşündükleri konuları açıklarken farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Kimi işlevciler, sanayi toplumunda yerellikten evrenselliğe geçişte eğitimin rolüne odaklanmaktayken Bourdieu ve Coleman gibi kimi diğer işlevciler okulların toplumsal tabakalar arasındaki eşitsizliği azaltmasından ziyade eşitsizliğin artmasındaki payını öne çıkartmaktadır. J. Jeneks ise eşitsizlik olgusunun birbirinden bağımsız değişkenlerden oluştuğunu savunmakta ve bu nedenle eğitimde yapılan tüm reformlara karşın, eşitlikçi bir toplumun tam manasıyla yaratılmasının mümkün olamayacağını iddia etmektedir (Erjem, 2019: 51).

Fırsat eşitliği ile eğitim arasında kurmuş olduğu bağlantı işlevci kurama gelen eleştirilerin başında gelmektedir. Yapılan araştırmalar bireyin ebeveynlerinin sosyal statüsünün, eğitilen bireyin zekasından veya geçtiği eğitim düzeyinden daha büyük öneme sahip olduğunu göstermiştir (Tan, 1990: 564).

Eleştirilerin diğer bir kısmı ise kuramın fazla optimistik olduğu yönündedir. Eğitimin, başarılı ve yetenekli olanın ödüllendirileceği bir toplum yaratacağına; toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda gelişeceğine olan aşırı inanç eleştirilmektedir (Erjem, 2019: 51).

D. Eğitim ve Çatışmacı Kuram

Sosyolojik analizin alanında, çatışma teorisi toplumsal kurumlar arasındaki karmaşık dinamiklere ve bu kurumların toplumsal eşitsizlikleri sürdürme veya sorgulama rolüne derinlemesine odaklanan etkili bir çerçeve sunmaktadır. Eğitim

alanına uygulandığında, çatışma teorisi, eğitim sistemleri şekillendirilirken ortaya çıkan güç mücadelelerini, eşitsizlikleri ve sistemsel haksızlıklarını gözleyebileceğimiz kritik bir perspektif sunmaktadır. Genellikle uyum ve uzlaşmayı vurgulayan diğer teorik bakış açılarının aksine, çatışma teorisi kaynak rekabetini, toplumsal hiyerarşileri ve eğitim ortamlarındaki çıkar çatışmalarını öne çıkarmaktadır (Erjem, 2019: 52; Tan, 1990: 565; Turner, 1991).

Mine Tan, Çatışmacı Kuram'ı iki ana başlıkta toplamaktadır: Yeni-Marxçı Görüş ve Randall Collins'in Çatışmacı Kuramı. Yeni Marxçı Görüş, ABD'de S. Bowles ve H. Gintis'in, Fransa'da ise L. Althusser'in öncülüğünde öne çıkmıştır. Bu görüşe göre okul sistemi kapitalist düzene çark tutmakta ve sınıf eşitsizliğini kuvvetlendirmektedir. Bu durum bir fabrika işçisi ile bir şirket yöneticisinde aranan temel özellikleri belirlemektedir. Makul bir işçiye dakiklik, itaatkarlık gibi özellikler atfedilirken, şirket yöneticisinin daha esnek, bağımsız ve hoşgörülü olması gerektiği beklenmektedir ve vurgulanmaktadır. Bowles ve Gintis'e göre eğitimde yapılacak iyileştirmelerin eşitlik sağlayacağı yönündeki görüş optimistik kalmaktadır çünkü okul sisteminin bu şekilde kurulabilmesi için kapitalist dünya düzeninin tamamen değişmesi gerekmektedir (Tan, 1990: 566).

Althusser, eğitime "yeniden üretme" işlev atfetmektedir. Eğitim, kapitalist üretim ilişkilerini sürdürmekte ve güçlendirmektedir, bu ilişkiler ise birer sömürü ilişkisidir. Bowles ve Gintis'ten farklı olarak, eğitimin, kapitalist toplumun "Devlet Aygıtı"nın bir parçası olduğunu ileri sürmektedir. Althusser toplumun üstyapısının tüm bileşenlerini "Devlet Aygıtı" olarak görmekle birlikte, geleneksel Marksist teoride devlet, toplumun üst yapısının yalnızca bir parçasıdır. Ona göre ideolojik devlet aygıtlarının temelinde eğitim bulunmaktadır (Blackledge ve Hunt, 1985: 172).

Randall Collins'in başını çektiği görüşe göre ise tabakalar arası çatışmalarda ekonomiden çok kültürel faktörler etkili olmaktadır. Bu açıdan geleneksel Marxist kuramdan ayrılmaktadır. Collins, eğitimin kitlesel okuryazarlık sağlamanın ötesinde ekonomik ilerleme ve kalkınmaya çok az katkı sağladığını belirtmektedir. Bunu söylerken Collins'in argümanını oluşturan asıl unsur, işlevci kuramın eğitim perspektifinin yetersizliğinden ziyade işlevci kuramın bizzat kendisinin yetersizliğidir (Blackledge ve Hunt, 1985: 323).

Başlıca eseri Diploma Toplumu'nda Collins, Weber'in modern dünyada eğitim niteliklerinin sosyal ve ekonomik açıdan avantajlı kesimler için aday arzını sınırlamak ve "eğitim patenti sahipleri için" tekel haline getirmek için kullanıldığı görüşünü alıntılıyarak başlamaktadır. Collins bu olguya 'teknokrasi miti' adını vermiştir. Bu mitik perspektife göre toplumlar ilerledikçe işler karmaşıklaşacak ve bu karmaşık işleri de ancak yeterli eğitimden geçmiş 'diplomalı' ve bilişsel düzeyi yüksek bireyler üstlenebilecektir. Ancak bu perspektifte bazı kusurlar bulunmaktadır. Öncelikle, okul öğrenciye teknik bir kabiliyet katmamaktadır. Bu teknik kabiliyet çalışılan işte sonradan da öğrenilebilmektedir. Bir mesleğin iş başında öğrenilmesiyle okulda öğrenilmesi arasında verimlilik açısından bir fark olduğuna dair yeterince bulgu yoktur (Erjem, 2019: 54).

Collins, A.B.D toplumunda "diplomacı"lığın ekonomik değişimler sonucu değil çok etnik unsurların bir arada olduğu bir çatışma ortamından çıktığını belirtmektedir. Ona göre bu denli büyük bir okul sisteminin oluşturulmasının arkasında yatan sebep Anglo-Protestan burjuvanın, art arda gelen göç dalgalarının yarattığı çeşitlilik ve yarışma ortamının karşısında, kendi kültürünü ve toplumdaki statüsünü koruma çabasından başka bir şey değildir; ancak buna rağmen okul sistemindeki merkezi kontrol eksikliği burjuvanın bu çabasından başarısız olmasına neden olmuştur. Değişik etnik kökenli gruplar kendi amaçları doğrultusunda eğitimi kullanmayı başarmışlardır (Blackledge ve Hunt, 1985: 325).

Çatışmacı Kuram'ın savunucularından biri olarak Pierre Bourdieu, okullarda öğretilen, anlatılan ve aktarılan kültürün egemen grupların kültürü olduğunu söylemektedir. Bu olguya "kültürel yeniden üretim" adını vermektedir (Blackledge ve Hunt, 1985: 164). Bourdieu çıkarımlarındaki adımlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Bazı çocuklar eğitimde diğer çocuklardan daha iyi gelişim gösterir.
2. Eğitimde gösterilen gelişim ve ilerleme, çocuğun ailesinden aldığı kültürden önemli derecede etkilenmektedir.
3. Egemen gruba tabii aileler çocuklarına "kültürel sermaye"lerini aktarmaktadır ve bu aktarım, bahsi geçen grubun çocuklarının eğitimde daha başarılı olmasını sağlamaktadır.

4. Eğitimin kültürü, egemen grubun kültürüne benzemektedir.
5. Egemen grubun kültürü hangi öğrencinin daha iyi veya daha kötü olduğunu belirlemektedir.
6. Eğitim, incelediği şeyi açıkça öğretmemektedir.
7. Eğitim, egemen grupların gücünü ve kültürünü meşrulaştırdığından dolayı kendisine görünür bir otonomi sağlanmıştır ve dış müdahaleye kapalıdır (Blackledge ve Hunt, 1985: 164).

E. Eğitim ve Yorumcu Kuram

Önceden bahsedilen işlevci kuram ve çatışmacı kuram makro sosyolojik yaklaşımlar olarak sınıflandırılmaktadır. Yorumcu kuram ise bu kuramların karşıtı olarak nitelendirilebilmektedir. Yorumcu kuramın toplumu algılayış biçimi çok farklıdır. Olaylara mikro ölçekte bakmakta ve küçük grupların etkileşimlerine odaklanmaktadır. Bu perspektife göre, toplum insanların eylem ve etkileşimlerinin birleşimiyle meydana gelir ve canlı bir karakter taşımakta ve bireyleri yönlendiren sabit yasaların yokluğuyla tanımlanmaktadır. İnsanların etkileşimiyle toplumsal yapı meydana gelir. Yorumcular, bireylerin olaylara, kişilere ve durumlara verdikleri anlamı öne çıkararak, yani yorum yapmalarına büyük bir önem atfederler. Yorum yapmak veya anlam yüklemek, aynı zamanda bir tür değerlendirme sürecidir. İnsanlar etkileşime girerek bu anlamı şekillendirirler; hiçbir şey kendi başına anlam taşımaz. Üstelik anlam, etkileşim sonucunda da değişkenlik gösterir. Yorumcu perspektifi Cooley, Thomas ve Mead gibi bilim insanlarının çalışmalarından meydana gelmiştir (Erjem, 2019: 55, 56).

Yorumcu Kuram önceliğini sınıf içine ve müfredata vermektedir. Etkileşimciler, sınıfı bir çatışma kümesi olarak algılamakta ve öğrenci – öğretmen ilişkilerine dikkat etmektedir. Bu ilişkilerin eğitime olan etkileri bir inceleme alanı olmuştur (Erjem, 2019: 56).

1960ların sonlarına doğru dünyada meydana gelen birçok farklı akımla birlikte eğitimde de bir reform isteği doğmuştur. İşlevci Kuramın yetersiz oluşunun vurgulanmasıyla A.B.D’de Çatışmacı Kuram, İngiltere’de ise Yorumcu Kuram etkili olmaya başlamıştır. Mikro ilişkiler ağı, simgesel etkileşim,

fenomenoloji (görüngübilim) ve etnometodoloji gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, yorumcu perspektif, eğitimdeki detaylara odaklanarak işlevcilik ve çatışmacı yaklaşımların eksik bıraktığı alanları ele almıştır. Bu bakış açısı, öğretmen-öğrenci etkileşimleri, okul içi süreçler ve öğrenci deneyimleri gibi içsel faktörlere vurgu yapmaktadır. Nitel yöntemler kullanılarak bireylerin görüşleri, etkileşimleri ve bakış açıları derinlemesine incelenmektedir. Ancak, eleştirilere maruz kalan yorumcu kuram, mikro düzeydeki etkileşimlerin tarihsel ve toplumsal bağlamlarını eksik bırakmasıyla eleştirilir. Özellikle Haralombos, “insan etkileşimini hava boşluğunda inceleme” (Erjem, 2019) olarak nitelendirmektedir. Kemal İnal (1994) ise sosyolojik grupların örgütlenmelerinde o grubun farklı niteliklerinin etkili olduğu kadar o dönemdeki toplumsal kurumların, olayların ve süreçlerin de etkili olabileceğini; öğrencinin şahsi yetileri dışında maruz kaldığı dışsal faktörler, kültürel sermayesi ve ailesinin ait olduğu toplumsal sınıf ve statünün de bu niteliklerde etkili olabileceğini belirtmektedir. Bu perspektif, eğitimde yapısal faktörlerin gücünü ve etkisini atlamakla suçlanmış olsa da, eğitimdeki mikro düzeydeki etkileşimlerin önemli bir parçasını aydınlatarak önemli bir katkı sunmuştur (Erjem, 2019: 58).

F. İdeoloji, İktidar ve Eğitim İlişkisi

İdeolojilerin toplum nezdinde meşrulaştırıldığı, bireylerin yapıya uyumluluğu ile bütünü denetim altına alınabileceği merkezi bir alan inşasında eğitim, aile, hukuk ve sağlık gibi kurumlar egemen gücün sınır uçlarını temsil etmektedir. Bu kurumların denetim gücünde devlet yek güç olabileceği gibi küresel ve kapital iktidar tezahürleri de eşlikçi maktadır olabilmektedir. İktidarın devamlılığını sağlayan öncül oluşumun, karmaşık veya görünür kültürel kodlar, semboller, kavramlar, kurallar yaratılarak ideolojilerin toplulukların dışsal müdahalenin farkına dahi varamadığı öğretiler ile her alanda sistemli şekilde işlenerek veya içselleştirilerek yeniden üretime tabi tutulmasına dayandığı söylenebilmektedir. Dolayısıyla bu durum eğitim süreçlerinin resmi ve sistematik yapıları olan okulu ve okul dinamiklerini de tartışmaya açmaktadır. Zorunlu eğitim uygulamaları ile hayatlarının bir döneminde okul eğitiminden geçmekte olan bireyler, salt bilgi edimi sürecinden değil toplumsal yapıya uyumluluk

sürecinden de geçmektedir. Okulda uygulanacak ders müfredatı, eğitim sürecinde ve okul alanındaki disiplin ve hüküm kuralları, öğretmenlerin temsili ve öğrenci-öğretmen ilişkisinin hiyerarşisi, başarı kriterleri, toplumsal cinsiyet ve yaş aralığına göre şekil alan eylemsel ve simgesel aktarımlar, gelir durumuna yönelik ifadeler eğitimin ve okul eğitiminin ideoloji ile yüklü kapsayıcı doğasının göstergeleri olmaktadır. Ancak elbette buradan çıkarılan sonuç iktidar mekanizmalarının salt eğitim ile yeniden üretime tabi tutulduğu olmamalıdır (Özsöz, 2014). Burada eğitim yoluyla iktidarın meşrulaştırılmasına ve doğal kılınmasına bir katkı söz konusudur. Yeniden üretim kurumlar, kültürel öğretiler, değerler, inançlar, toplumsal mitler, toplumsal normlar, kanunsal ve toplumsal yasaklar, sınırlar, klasik medya ve yeni nesil medya, sosyo-ekonomik yapılanma, yargılama ve ceza sistemi gibi birçok etkenle birlikte düşünülmelidir.

Okul ortamında temel eğitime başlayacak çocuklar, genellikle öğretmenin statüsünden ve bu statünün getireceği otoriter güçten haberdardırlar. Henüz küçük yaşlarda başlayan eğitim sürecinde çocukların bu güç odağından etkilenmemesi mümkün görünmemektedir (Akın ve Arslan, 2014: 87). Buna göre şu şekilde bir kurgu canlanmaktadır: belirli bir mekan tasarımı, mekan içinde uyulması gereken kurallar, kuralların uygulanmasını ve resmi bilgilerin belirlenen müfredat kodlarıyla aktarımını sağlayan uzman öğretmenler, toplum içinde iktidarı besleyecek kategorilere ayrılması için belirlenen dersler.

Yöneten ve yönetenin hedefindeki yönetilenler ikililiği geniş bir iktidar ilişkisinin eğitim ve okul sürecindeki mikro yansımaları veya örnek yapılandırma biçimlerinin temsili sayılabilmektedir. İtaat ilişkilerindeki bozulmanın veya temerrüdün “uyumsuzu cezalandırma, disipline etme” ile sonuçlanacağı aşıkardır. Bu anlamda simgesel şiddetin ve güç ilişkilerinin dengesizliğinden doğacak şiddet biçimlerinin ideoloji, iktidar, devlet sistemi ve eğitimle bağlamı önemli bir konu haline gelmektedir.

Althusser, egemen sınıfın iktidarını, devletin ideolojik aygıtları ve baskı aygıtlarını yönetebildiği ölçüde koruyabildiğini, dolayısıyla sistemin yeniden üretiminin başat unsurları olduğunu ileri sürmektedir. Devletin ideolojik ve baskı aygıtları arasında keskin bir sınır olmamakla birlikte toplumsal yaşamın tümüne nüfuz etmektedir. Zorlama ve fiziksel şiddet kullanımının meşrulaştığı baskı aygıtları ordu, polis, mahkemeler, hapisane vb. kurumlar iken, ideolojik aygıtlar

eğitim, din, aile, medya ve iletişim kanalları, sendikalar, siyasi partiler vb. oluşumlardan meydana gelmektedir. Hukuk gibi bazı aygıtlar ise hem ideolojik hem de baskı aygıtı olarak işlev görebilmektedir. (Althusser, 1991).

İdeolojik yapı bireyi ideolojinin gerçekleştiği yer haline getirmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla ideolojik yapılanma topluma özne göndermektedir ve bu yönlendirme öylesine mikro bir düzeydedir ki cinsel kimliklerin bile kurgulanabileceği ihtimalinin tartışılmasına neden olmaktadır. Sonraki kuşakları devam ettiren öznelerin nerede, nasıl üretildiği soruları yaklaşımın tüm aşamalarında önemini korumaktadır. Bu durum kültürün doğasındaki ekilen ürünle, hasat edilen ürünün aynılığına uygun düşmektedir. İdeolojik aygıtlar aracılığıyla elde edilen ürün etkileşim alanıdır, başka bir deyişle pratikteki karşılığı etkileşim alanında gözlemlenebilmektedir.

Foucault ise iktidar tarafından uygulanan cezalandırma sisteminin ve hapisanelerin kullanımındaki değişikliğin yeni bir müdahale amacı taşıdığını ifade etmektedir. 18. Yüzyılın sonlarına kadar işlenen her suç yönetime karşı saldırı olarak kabul edilerek halk önünde infaz ile cezalandırılmaktadır. Bu törensel şiddet, iktidarın konumunun olumlanmasını içermektedir; ancak bu orantısız cezalandırmaya karşı çıkanların sayısı artınca iktidar sahiplerinin uygulamalarına sınır çizilmiş ve bir reform hareketi gerçekleşmiştir. Reformun asıl hedefi ise iktidarın toplumun hücrelerine daha yoğun ve derinleştirilmiş müdahaleler ile yerleşmektir. Buna göre iktidarın sınırı, sınırsız bir yönetim politikasının yolunu açmıştır. Cezalandırma sistemi, suçu aydınlatmak ve iktidara verdiği siyasal hasarı yönetilenler önünde fiziksel işkence ile onarmak işlevinden uzaklaşmıştır. Foucault'a göre iktidar artık bireylerin davranışları ve davranışlarının yeniden şkillendirilmesiyle ilgilenmektedir. Nitekim düzene ve otoritenin var olduğu her türlü biçime itaat eden, boyun eğen üstelik bunu içselleştirmiş bireyler daha büyük bir kontrol alanı sunmaktadır (Foucault, 1992: 16-17; Keskin, 1996: 119-121).

Foucault iktidarın bütün ilişkilerin içinde yer alabileği bu köklü değişimi, yöneten ve yönetilen dikotomisinden farklı olarak karmaşık güç ilişkileri olarak ele almak gerektiğini dşunmektedir. Bu i ie geçmiş stratejik güç ilişkileri, birbiriyle bağlantılı, destekli veya birbirinden uzaklaştıran çelişkilerin bütünü iktidarı oluşurmaktadır. Dolayısıyla somutlaştığı düzeyde ise devlet aygıtları,

yasalar veya hegemonya biçimleri ile karşılaşmaktadır. Bu noktada Foucault geçmiş iktidar biçimlerindeki olumsuzluğun yeni iktidar biçimlerinde yer almadığını, aksine üretimi ve yaşamı destekleyen olumlu temellere dayandığını belirtmiştir. Böylece Foucault oluşan yeni iktidar mekanizmalarını “bio-iktidar” şeklinde tanımlamıştır (Foucault, 1992:162-163; Keskin, 1996: 121).

Bio-iktidar iki ekseninde belirginleşmektedir. İlki insan biyolojisinin imkanlarına göre bireylerin fiziksel yeteneklerini ve becerilerini geliştirerek yararlanılabilecek ölçüde disipline etmek, uysallaştırmak ve yeni iktisadi oluşumlara adapte etmeye dayanan iktidar biçimidir. İkinci biçimi, ilkinin aksine insan bedenini makine işlevselliğiyle ele almak yerine doğal yaşam formu olarak yaklaşmakta ve demografik düzenleyici bir rolle biçim almaktadır. 18. yüzyıldaki bu değişimler sonucunda insanların vücutlarına, cinselliklerine, aile yapılarına, okul süreçlerine, boş vakit etkinliklerine, askeri sisteme, fabrika dinamiklerine değin geniş bir kontrol ağı örülmüştür. Kapitalizm açısından ise bio-iktidar mekanizmalarının bireylerin üretim ilişkilerindeki derin kontrolü, daha büyük ve vahşi kapıların aralanmasını sağlamaktadır (Foucault, 1992: 167-245; Keskin, 1996: 121). Sonuç olarak karmaşık stratejilere sahip bu iktidarın oluşturduğu toplumsal alanı ve insan tasavvurunu anlayabilmenin yolu yine bio-iktidarın “mikrofiziğini” (Keskin, 1996) çözümleyebilmekten geçmektedir.

Bourdieu'nün bu yaklaşımlardan uzaklaştığı husus eğitimi simgesel şiddet kavramıyla anmasıdır. Ona göre eğitim süreci, simgesel şiddetin izlerinin takip edilebildiği uygulama alanıdır. Eğitim, kültürel sermayeyi beslerken ayrıştırıcı, eşitsiz ve bir sınıfın lehine göre şekillenmektedir. Egemen sınıftakilerin çocukları, tüm eğitim süreçlerinin sonunda iktisadi ve toplumsal sermayenin ebeveynlerinden aktarılan hakimiyetlerine ulaşmaktadırlar. Bu bağlamda seçkin sınıfa mensup olmayanların çocukları ise yönetilen konumlarındaki rolleriyle sistemin yürütülebilmesini sağlayan parçalar olmaktadır (Özsöz, 2014: 290). Özellikle eğitim sürecinin bireylerin habituslarına etkisi oldukça güçlüdür ve bu süreç bireyleri, iktidar konumlarındakilerin öznel yetenekleri ve başarıları ile yöneticiliğe yükseldikleri yanılığısına düşürebilecek niteliklere sahiptir.

Bourdieu tarihsel tikelci bir görüşle düşünüldüğünde fiziksel şiddetin düşüş yaşarken simgesel şiddetin yükselişinin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Ona göre iktidar yönetimindekilerin habitusunu oluşturan unsurlar ile iktidar

ilişkilerini oluşturan unsurlar arasındaki uyum simgesel şiddete zemin hazırlamaktadır. Bourdieu, bu egemen gücü tanımlarken Weber'in devlet tanımına şahsi yorumunu katarak, belirli bir coğrafi sınırlar içerisinde ve bu coğrafya üzerindeki nüfusun üzerinde simgesel ve fiziksel şiddetin meşru şekilde tasarrufunda olmasını başarıyla talep eden şekilde ifade etmiştir (Özsöz, 2014:293, 294).

G. Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim İlişkisi

Şiddet ve istismar bağlamında toplumsal cinsiyet ve eğitim ilişkisi literatürde önemli bir yere sahip olmakla birlikte gerek eğitim ve toplumsal cinsiyet gerekse şiddet ve istismar çok katmanlı ve hareketli boyutlara sahip unsurlardır. Bu durum farklı başlıklar altında da bahsedilmiş olan kavramların kısaca gelişimlerine değinerek ele alınması kanaati oluşturmuştur.

Toplumsal cinsiyete yönelik çalışmalar kadın veya erkek olmanın biyolojik kökenlerinin ötesinde prensiplere sahip olabileceğini dile getiren çalışmalar olmuşlardır. Kadınlık ve erkekliğin toplumsal dönüşüme açık duygu ve davranışlarının olabileceği düşüncesi yoğun bir literatür etkinliğinin önünü açmıştır. Başka bir deyişle bireylerin toplumsal rollerini oluşturabilme becerisi veya üzerinde değişiklik yapabilecek potansiyeli bulundurması toplumsal cinsiyetin tartışılmaya açılmasına sebep olmaktadır (Giddens, 2012: 507). Bu konudaki baskın araştırmalar ataerkil sistem, güç eşitsizliği, adil olmayan eşitsiz düzen, hegemonik erkeklik, erkeklikler tarafından baskı altına alınan kadınlıklar, aile dinamikleri, iktidar ilişkileri, ataerkil eğitim ve hukuk gibi kültürel ve örgütlü yapısal unsurlar ile belirginleşmektedir.

Eğitimin bireyleri topluma uyumlulaştırma ve egemen yapıyla bütünleştirme aracı olarak yalnızca bilgi aktarımına dayanan bir unsur olmayışı toplumsal cinsiyet politikalarının taşıyıcısı ve üreticisi olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir. Yeniden üretimin sosyolojik altyapısı oldukça karmaşık ve ilişki bulunabilir; fakat kültürel kodların ve toplumsal normların tüm yapısal ve işlevsel pratiklerde gizil veya açık biçimlerde belirli ideolojik amaçları üstlendiğine yönelik birçok görüş bulunmaktadır. Buna göre ilk adımda eğitim ve toplumsal cinsiyet ilişkisi genel bakış ile üç düzeyde irdelenebilmektedir; kız ve

erkek çocuklarına sunulan fırsat eşitliği, devlet tarafından belirlenen müfredat içeriği veya öğretim materyalleri ve okul yapılanması.

Kız ve erkek öğrencilerin biyolojik ve toplumsal farklılığına bağlı şekilde sahip oldukları tüm özellikler ve öznel yetiler eğitim sürecindeki konumlarını belirlerken aynı zamanda bu farklara dayanan toplumsallaşma kalıpları birbiriyle etkileşim içindedir. Okul ve eğitim programları farklılıkları kaldırmayı hedeflememektedir, gerektiği ölçülerde, belirli biçimlerde ve “oluşlarla” üretim dahilinde değerlendirebilmeyi hedeflemektedir. Nitekim eşitsiz ilişkilerin varlığı özel ve kamusal alanda iktidarın konumunu güçlendirmektedir. Öte yandan Sayılan’a göre okullarda toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları uygulandığı süreçlerde dahi hegemonik erkeklik ideolojisinin desteklenişinden kaçınılamamaktadır (Sayılan, 2014).

Feminist çalışmalar toplumsal cinsiyet ve eğitim arasındaki bağlaşım konusunda eğitim sürecindeki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri hususunda ortak kabulde olmalarına karşın eşitsizliğin irdelenmesinde birkaç farklı yaklaşım öne sürülmüştür.

1970’lerdeki öncül feminist görüşler okulların cinsiyete dayalı toplumsallaşma alanı olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürdüren üretim merkezleri olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle öğretmenlere tanınmış rolün ve eğitim sürecinde kullanılan materyallerin bu üretimdeki önemine dikkat çekmişlerdir (Sayılan, 2014: 15).

Liberal yaklaşım ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temelinde geçmiş kalıp öğretilerin ve cehaletin olduğunu ifade etmektedir. Bu iki engelin aşılabilmesi eğitim süreçlerindeki cinsiyet eşitsizliklerini gidererek nihayetinde toplumsal değişimi tetikleyecektir. Nitekim eşitlik anlayışıyla donanmış eğitim programları ve olumlu pekiştireçler kullanılarak davranışlara yön verilmesi gibi uygulamaların bu hususta yardımcı olacağı kanaatindedir (Thompson, 2003).

İlk feminist görüşler eşit eğitim süreçlerinin ve eşit fırsatların geliştirilmesiyle toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin aşılabileceğini düşünmektedirler. Sayılan (2014) bu inancı pekiştiren zeminin kadınlar ve erkekler arasındaki benzerlik ilişkisine odaklanmalarından kaynaklandığını belirtmiştir.

Farklılık yaklaşımları ise, farklıları olumlamaktadır. Bireylerin sağlıklı gelişimlerinin ve adil bir toplum tasavvurunun özel alandaki kadınlık değerleri ve özelliklerinin muhafaza edilebilmesiyle ilişkili olduğunu iddia etmektedirler. Bu bağlamda eğitim süreçlerinde toplumsal cinsiyetin geleneksel bir duyarla işlenmesini önermektedirler. Ancak öneri, kadınlar için öngörülen ev içi emek işçiliği ve bakım verici görevler ile çevrilidir. Farklılık yaklaşımçılarından Gilligan (1990), cinsiyetlendirilmiş eğitimi savunurken kadınların bilgi edinme ve öğrenme kapsamını tanıması gerektiğini, böylece “kadınsı” değerlerin eğitim uygulamalarında herhangi bir temerrütle karşılaşmadan yer edinebileceğini belirtmektedir. Evrensellik, kamusal düzenin rasyonelciliği, tüketicilik, rekabet, bireyci ve özerk ideallerin eril yapılanmayı yeniden üreten unsurlar olduğunu, dolayısıyla kadınlara sorun yaratacak ve dünyayı anlamlandırmalarına engel olacak asıl meselenin bu olduğunu ifade etmektedir. Buradan hareketle önerileri kadınların “ihtiyaç duydukları” ancak okullarda aykırılaştırılan “kadınsı” ilişkisel değerler ekseninde şekil almakta ve bu durumun telafî edilmesinin ise eğitim süreçlerindeki farklılık olumlamasına dayandırmaktadır (Sayılan, 2014: 16, 17).

Eğitim ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini daha teorik çerçevede ele alan yapısalcı ve post-yapısalcı yaklaşım ise eğitim sürecindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin iktidar ilişkileri ile bağlantılı olduğu hususunda ortak kanaattedirler. Fakat yapısalcı yaklaşımlar, iktidar unsurunu yapısal güç ilişkileri kapsamında ele alırken post-yapısal yaklaşımlar yapısökümcü bir yol izlemektedir. Buna göre yapısalcı yaklaşım okullardaki yeniden üretimin işlevini ve ilişkiselliğini temel edinirken, post-yapısalcılık sınıf, ırk, etnik köken, dini inanç, cinsel yönelimler gibi kategorilerin nasıl doğal bir unsur haline getirildiğini ve toplumsal alanda ne şekilde inşa edildiğini ortaya çıkarmayı hedeflemektedirler. Tüm konumsallıkların söylemsel inşasına dikkat çeken eğitim süreçlerinin oluşmasını önermektedirler (Sayılan, 2014: 17-20).

Cumhuriyet öncesi 16.yüzyıl Osmanlı Devleti’nde saray geleneğinin İstanbul gibi büyük ve merkezi konumlara yayılımı kız çocuklarının 11 yaşlarına kadar sıbyan mekteplerinde dinsel ve bilimsel eğitim görebilmelerini sağlamıştır. Öte yandan bu mekteplerin yalnızca büyük yerleşim bölgelerinde bulunması kız çocuklarının eğitime ulaşımını önemli ölçüde kısıtlamıştır. 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile 7-11 yaş aralığındaki kız çocuklarının sıbyan

mekteplerine devamlılığı yasal düzeyde zorunluluk kazanmıştır. 19.yüzyıldan itibaren modernleşme ve kalkınmanın sembollerinden biri olarak kadının eğitimi öncelenen hususlardan biri olmuş buna müteakiben kadının kamusal alandaki varlığı güçlenmeye başlamıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924) kadınların eşit düzeyde eğitim haklarının yasal olarak tanınmasını sağlamıştır. Özellikle ilköğretimin ülkenin tamamını kapsayan zorunluluk kapsamına alınması kadınların eğitim ve çalışma sahalarının gelişmesine zemin hazırlamıştır (Şenol ve Erjem, 2018: 222-234).

Cumhuriyetle birlikte kız çocuklarına yönelik teknik mesleki eğitimler verilmeye başlanmış ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ortaklığında “Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Ulusal Programı Projesi” uygulamaya konulmuştur. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından büyük bir proje yürütülerek çeşitli eğitim programları, pilot çalışma programları, araştırma ve istatistik faaliyetler yapılmıştır. Bu projelerden bazıları ve toplumsal cinsiyet hedefinde oluşturulmuş farklı temalardaki özetler kitap bildirisi olarak yayımlanmıştır. Günümüze değin gerek kadınların eğitim hakkına ve eğitime erişebilirliği ve sürdürülebilirliği bakımından gerekse eğitim materyallerinin toplumsal cinsiyet temelinde düzenlenmesi yönünde birçok adım atılmıştır. Ancak başarılilik oranı nedensel odaklarla birlikte tartışılmaya açık bir mesele olarak güncelliğini sürdürmektedir. Ataerkil aile yapısındaki ve kamusal alandaki cinsiyetli iş bölümü, eğitim süreçlerinin yapısı ve yaygınlığı arasındaki etkileşim düzeyleri eğitim ile toplumsal cinsiyet araştırmalarında önemli yer tutmaktadır (Şenol ve Erjem, 2018: 222-234).

Dünya çapındaki istatistiki raporlara göre 1979 yılında %68 olan okuryazarlık seviyesi yakın döneme kadar %86'nın üzerine çıkabilmiştir. Buna müteakiben hala 763 milyon yetişkinin okuma ve yazma bilmemektedir. 763 milyon yetişkinin üçte biri erkek nüfus iken üçte ikisini kadın nüfusu oluşturmaktadır. Dolayısıyla eğitim ve okuryazarlık düzeylerindeki iyileşme oranlarına rağmen cinsiyetler arasında eşitsiz bir istatistik tablo karşımıza çıkmaktadır; bu durum eğitim hususunun önemini koruduğunun elzem göstergelerindendir (UNESCO, 2023).

H. Eğitim Ve Şiddet

Bu başlık altında yalnızca aile içinde kadına yönelik şiddet çalışmaları hedefe alınmamıştır. Başlığın amacı, bu alandaki çalışmaların bulgularıyla kadına yönelik şiddetin boyutları hakkında fikir edinilmesi ve çalışmanın da konusunu oluşturan eğitim ilişkisinin ön kabullerimizle uyumluluğu hususundaki değişkenleri belirgin kılabilmeğdir.

2010 yılında Düzce ilinde farklı yaş gruplarından 256 kadın ile anket çalışması gerçekleştirilmiş ve kadınların mesleklerinin, yaş, gelir ve eğitim düzeylerinin şiddet mağduru olmalarını engellemediğı ortaya konulmuştur. Çalışmaya göre 256 kadının en çok duygusal, sözel şiddete maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim unsurunda ise %40'a %90 gibi bir oranla eğitim düzeyi düşük kadınların daha fazla şiddete maruz kaldığı belirlenmiştir (Dinçer, 2010: 98, 99).

2010 yılında İstanbul ve ilçeleri çerçevesinde kamu ve özel sektöre bağlı çalışmakta olan ve evliliğinde şiddete maruz kalmış kadınlara yönelik gerçekleştirilen araştırmada, çalışan veya çalışmayan, eğitimi, mesleğı, yaşı fark etmeksizin her kadının şiddete maruz kalabildiğı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak eğitim düzeyi yüksek olan kadınların iletişim başarılarının da yüksek olduğunu dolayısıyla kendilerini ifade edebilme yeteneklerinin yüksek olmasının şiddet riskini veya seviyesini azalttığını belirtmişlerdir (Memiş, 2010: 77).

2011'de aile içi şiddete maruz kalan kadınların sosyo-kültürel özelliklerini konu alan başka bir çalışmada ise veriler mülakat ve gözlem teknikleriyle elde edilerek yorumlanmıştır. Araştırmada Diyarbakır'daki sosyo-ekonomik seviyesi orta ve düşük düzeylerdeki kadınların şiddete uğrama sıklığı ve sosyo-kültürel özellikleri 19 sınıflandırmayla incelenmiştir. Sonuçlarına göre ise erken evlilik, baskı altında evlilik, eğitim hakkı gasp edilmiş kadınların şiddete uğradığı, %28'inin ise ölüm tehdidi aldığı, aile içi kararlarda ise sosyo-ekonomik seviyenin kadınlara söz hakkı tanınması hususunda fark yaratmadığı ileri sürülmüştür (Akyüz, 2011: 166).

2014 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet" çalışmasının yapıldığı dönem itibariyle son bir yıl içinde, aile içi fiziksel şiddete maruz kalan kadınlardan elde edilen veriler

sonucunda aile içi şiddeti etkileyen unsurlara ulaşılmıştır. Araştırmaya göre kadına yönelik aile içi fiziksel şiddeti etkileyen faktörler şu şekildedir; kadının yaş aralığı, birliktelik hali, ekonomik refah düzeyi, intihar düşüncesi veya intihar denemesi, ikamet ettiği bölge ve yaşadığı hanenin oda sayısı, erkeğin madde bağımlılığı veya kumar bağımlılığı, fiziksel şiddete dayalı kavga içinde yer alması, erkeğin eğitim seviyesi ve hangi sektörde çalıştığı veya erkeğin bir işinin olmaması şeklinde sıralanmaktadır. Sonuç olarak eğitim unsuruna bakıldığında kadının eğitim düzeyinin aile içi fiziksel şiddet yaşama riski üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamış fakat erkeğin eğitim düzeyinin yükseldikçe riski azaltan etkileri olduğu ortaya konmuştur (Alkan vd., 2020: 3355).

2019 yılında Genç, Altıparmak ve Gündüz 210 evli erkekle anket çalışması gerçekleştirilerek katılımcı erkeklerin kadına yönelik aile içi şiddete bakış açılarını incelemiştir. Sözel ve fiziksel şiddet ile eğitim seviyesi arasında doğrusal bir bağ bulunamaması dikkat çekici olan çalışmada, yalnızca ekonomik şiddetin gerçekleşmesinde eğitim seviyesinin rolü anlamlı düzeyde sonuç vermiştir. Diğer etkenler ise şu şekildedir; erkeklerin mesleki konumu, geçmiş şiddet deneyimleri, dini inançları ile topluluk önünde veya sosyal çevreleri içinde hakaret etme davranışları ve evliliğe adım atma konusunda kim veya kimlerin etkisi olduğu gibi unsurların erkeğin kadına yönelik şiddetinde etkili olduğu ileri sürülmüştür. Genel veriler ise iktisadi buhranlar, ikili ilişkilerde iletişim sorunları, ruhsal sebepler, toplumsal baskı ve madde kullanımı kategorileriyle toparlanmıştır (Genç vd., 2019).

2020 yılında İstanbul'da 237 öğrenci ile gerçekleştirilen bir çalışmada ise kız ve erkek öğrencilerin aile içi şiddete yönelik tutumları incelenmiştir. Bulgulara göre kız öğrencilerin erkekler öğrencilere göre şiddeti desteklememe oranları daha yüksek bulunmuştur. Öte yandan şiddete yönelik tutumlarının aile tanımları, sosyo-ekonomik durum, anne ve babalarının eğitim düzeyi gibi kriterlerden etkilenmediği öne sürülmüştür (Vural vd., 2020).

2022 yılında kadına şiddet uygulayan erkeklere yönelik sosyal hizmet uygulamalarını inceleyen Fırat, 2014-2018 yılları arasında öfke kontrolü eğitimlerine katılan 30 erkek ve eğitim veren 8 profesyonel ile derinlemesine görüşme gerçekleştirmiş ve ayrıca eğitimde kayıt belgeleri bulunan 255 vakanın ikincil analizini yapmıştır. Engin Fırat'a göre kadına yönelik toplumsal cinsiyet

temelli şiddet bir süreci kapsamaktadır ve erkekler bu sürecin farklı aşamalarında. Bu nedenle genel bir profil oluşturabilmek için ikincil veri analizine de başvurmuştur. Katılımcıların çoğunluğu mahkeme kararıyla bu eğitimlere katılmıştır; ancak zorunlu yönlendirme olmasına rağmen katılım sağlanmadığı takdirde cezai yaptırımın olmaması bazılarının ilk görüşmelerin ardından bir daha katılmadığı görülmüştür. Bir kısmı eğitimleri ciddiye almazken, bir kısmı ise eğitimlerin kendilerini feminen hissettirdiğini belirtmiştir. Erkeklerin farklılıklarının müdahale programları açısından taşımış olduğu işlevin önemine değinilmiştir. Çalışmada yer alan katılımcıların ve ikincil verilerden elde edilen eğitim düzeylerine bakıldığında ise dengeli bir dağılım fark edilmiştir. Erkeklerin %22'si ilkokul, %18'i ortaokul, %25'i lise ve %17'si üniversite mezunudur. Kalan %17'sinin eğitim bilgisine ulaşamamıştır (Fırat, 2022: 133). Bu dengeli dağılım özellikle şiddet eğilimlerinin her eğitim düzeyinde ortaya çıkabileceğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak kadına uygulanan şiddetin kapsamlı bir kavrayışa ihtiyaç duyduğu, yetersiz kaldığı noktada eşitsizlikleri yeniden üretilmesine ve etkin olmayan programların oluşturulmasına sebep olduğu ileri sürülmüştür. Çalışma açısından Öfke Kontrolü Eğitimi'nin ortaya çıkmasını sağlayan bireysel çabaların Türkiye'nin mevcut politikalarından olumsuz yönde etkilendiği belirtilmiştir. Dolayısıyla topluluk temelli bir stratejinin benimsenmesi ve programların etkinliğini gözetebilecek yapısal değişikliklere ihtiyaç olduğu gösterilmiştir (Fırat, 2022)

Yine 2022 yılında Yavuz tarafından gerçekleştirilen başka bir çalışmada Kilis'te eşi tarafından şiddete uğramış 10 kadın ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler sonucunda kadınların şiddeti nasıl yaşadıkları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hayatlarını nasıl etkilediği, yaşanan şiddetin eğitim, sosyo-ekonomik düzey ve bölgesel farklılıklar ile ilişkisi incelenmiştir. Görüşmelere göre kadınların şiddet algılarında eğitim seviyesinin rolü yoktur; bu sonuca ilkokul mezunu olan görüşmecilerden birinin şiddeti fiziksel olarak tanımlarken aynı eğitim düzeyindeki başka bir kadının duygusal şiddet biçiminde tanımlaması üzerinden ulaşılmıştır (Yavuz, 2022: 68). Katılımcı kadınların şiddet öykülerine göre genellikle eşleri ekonomik sorunlar yaşadığında aile içinde gerilim yaşandığı ve şiddete dönüştüğü ifade edilmiştir. Yaşadıkları bu şiddet ise sürekli tekrar eden bir şiddettir. Çalışmadaki 10 kadının da erken yaşta ve görücü usulü evlilikler

yaptığı belirtilmiştir. Kadınlardan ikisi yaşadığı şiddeti aileleri ile paylaşmış olmalarına karşın ailelerinden evliliğin devam etmesi yönünde dönüş almışlardır. Yavuz'a göre eğitim seviyelerinin düşük olması kadınların ev içi görünmez emekçi olmalarına neden olmuştur, çalışmada ücretli bir işi olan kadınların yine kazançlarını ev içi işler (temizlik vb.) ile sağladığı görülmüştür (Yavuz, 2022).

Özmaya (2022) ise kadına yönelik şiddet tutumlarını çeşitli değişkenlere göre ele almak için 30 araştırmayı meta-analiz yöntemi kullanarak değerlendirmiştir. Araştırmanın eğitim düzeylerine göre kadına şiddet tutumları şu şekildedir; ilkokul mezunu 56.935, lise mezunu 44.255, yükseköğretim ise 52.851 olarak kaydedilmiştir (Özmaya, 2022: 71). Çalışmanın bu verisi oldukça dikkat çekici görünmektedir. İlköğretim düzeyindeki kişilerin kadına yönelik şiddet tutumları en yüksek veriyi oluştururken ardından yükseköğretim düzeyinin gelmesi ve ikisi arasındaki oranların lise düzeyi ile karşılaştırıldığında daha yakın olması yoruma açıktır. Bu durumun, araştırma çıktılarında yer alan genç bireylerde kadına yönelik şiddet tutumunda fiziksel yoğunluk bulunmasa da psikolojik ya da ekonomik olarak da görülme sıklığı, eğitim etkeninin araştırmaların yayın yılına göre değişkenlik gösterdiği, kadının eğitim seviyesinin yükseldikçe birçok alanda ekonomik ve psikolojik şiddete daha fazla maruz kaldığı sonuçlarından kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak çalışmada eğitim düzeyi düşük ailelerde özellikle erkeklerin eğitimlerinin düşük olmasının kadınlardan beklenen rol ve kadınlara yönelik davranışları etkilemekte olduğu; dolayısıyla şiddet davranışlarını arttırabildiği de belirtilmiştir (Özmaya, 2022: 66). Çalışmada ayrıca dünya genelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin daha iyi sağlanabildiği toplumlarda kadınların istihdamı ve eğitimlerinin yüksek oluşunun yakın partner şiddetinde önemli bir caydırıcılık yarattığından bahsedilmiştir (Özmaya, 2022: 66). Yerel düzeyde eğitim unsurunun diğer önemli çıktısı ise Karadeniz bölgesinde yapılan araştırmalarda şiddet davranışlarında eğitim seviyesinin yüksek bir etkiye sahip olduğudur. Değerlendirme sonucunda araştırmacının cinsiyeti, araştırmanın yapıldığı bölge, yayın türü, örneklem grubu, cinsiyet gibi kategorilerin de anlamlı etkileri bulunmuştur. Yine çalışmanın önerilerinde ise toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet farkındalığı geliştirilebilecek eğitimler verilmesi, kadın istihdamının ve eğitim düzeylerinin

arttırılması yönünde uygulamalar geliştirilmesinden bahsedildiği görülmüştür (Özmaya, 2022).

Tufan (2022), kadına yönelik şiddeti Mersin bölgesinde, şiddet uygulayan 5 erkek ve şiddete maruz kalan 10 erkek ile gerçekleştirdiği mülakatla ele almıştır. Bu çalışma için Mersin sınırları içerisinde haberlere konu olan vakaları ikincil veri olarak kullanmıştır. Ayrıca yarı yapılandırılmış sorularla gönüllü vatandaşlarla da mülakat gerçekleştirmiştir. Genel olarak mağdur ve fail tipolojisine odaklanan çalışmada, haber ajanslarından elde edilen bulgulara göre Mersin bölgesinden 50 şiddet suçlusunun hangi araçları veya yöntemi kullanarak şiddet uyguladığı belgelenmiştir. Buna göre ilk sırada %38 ile ateşli silahlar kullanılarak yaralama veya öldürme yer almakta, ikinci sırada %30 ile kesici ve delici alet kullanılarak yaralama veya öldürme, üçüncü sırada ise %8 ile boğarak öldürme yer almaktadır (Tufan, 2022: 44). Çalışma boyunca elde edilen verilerin analizlerinde şiddet uygulayan ve şiddete maruz kalan kişilerin eğitim durumları da belirtilmiştir. Buna göre mağdurların %40'ı üniversite mezunu, %30'u lise mezunu, %10'u yüksek lisans mezunu, %10'u ortaöğretim ve %10'u ilköğretim mezunu olduğu belirtilmiştir (Tufan, 2022: 48) Dolayısıyla mağdurların daha çok yüksek eğitim düzeylerinde olduğu görülmektedir. Şiddet uygulayan (fail) konumundakilerin eğitim durumları ise şu şekildedir; %40'ı üniversite mezunu, %20'si ilköğretim mezunu, %20'si yüksek lisans ve %20'si ortaöğretim mezunu olduğu belirtilmiştir (Tufan, 2022: 62). Dolayısıyla mülakatlar sonucunda her düzeyde şiddet uygulayan kişilerin olabildiği ancak yüksek eğitim düzeyinde %60'lık bir yoğunluk tespit edilmesi farklı bir araştırma bulgusudur. Çalışmaya göre mağdur veya fail konumunda bulunanların eğitim düzeyleri, meslekleri, gelir düzeyleri ayırt edici bir etken olmaksızın şiddetin tarafları olmalarında önleyici unsurlar değildir. Ayrıca çalışma sonucunda kadına yönelik şiddet hususunda toplumun bilgilendirilmesi ve kadına şiddetle mücadeyi desteklemek için çalışmalar geliştirilmesi önerilerine rastlanılmaktadır (Tufan, 2022).

Araştırmalar bir ispata yönelik seçilmemiş olup kadına yönelik şiddet çalışmalarından bazı örnekler olarak ortaya konulmuştur. Bu kısma kadar Türkiye içi bulgular yer almaktadır, devamında ise dünyadaki çalışmalara yönelik örnekler yer almaktadır.

Williams ve Grant (2006) partner şiddetinde risk faktörlerine yönelik son araştırmaların kapsamını genişleterek, Aile İçi Şiddet İzleme Aracı'nın (DVSI-R) revize edilmiş versiyonuyla öngörüsel geçerliliğini ve verilerin failin demografik niteliklerinden bağımsız olarak sürdürülebilirliğini test etmişlerdir. Bu testin sonucunda DVSI-R'nin geçerliliği yönünde olumlu sonuçlara ulaşılmıştır. Kullanılabilirliği sağlam olan bu aracın risk analizinin başarılı bulunmasının şiddeti önleme adına öncül bir adım olduğu ifade edilmektedir. Denetleme ve iyileştirme stratejilerinin geliştirilmesi ise mağdurun korunmasından daha fazlasını sağlayacak olup failerin de eylemlerinden sorumlu kılınabilmesini sağlayacaktır. Ayrıca DVSI-R'nin risk bulgularına göre birden fazla şiddet mağdurunun yer aldığı olaylarda şiddetin tekrar edebileceğine dair ilişkisellik tespit edilmiştir (Williams ve Grant, 2006).

Henning ve Smith (2011) kadınların şiddet ve istismar yaşadığı ilişkiyi sona erdirebilme veya uzaklaşabilme kararlarına yönelik oldukça fazla araştırma olmasına karşın saldırgan eylemleri olan erkek partnerin ilişkiyi neden terk etmediğine yönelik araştırmaların literatürde boşluk bulundurduğu kanaatiyle bu hususa odaklandıkları bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Yakın Partner Şiddeti (IPV) kapsamında şiddet ve istismar uygulayan erkeklerle yaptıkları bu çalışmaya göre erkeklerin %59'u partnerleriyle ilişkilerine devam ettiklerini veya devam etmeyi düşündüklerini bildirmiştir. İlişkileri devam ettiren erkeklerde çocuk sahibi olma, kadın partnerine karşı düşmanca tavır takınma, ileri boyutta kıskançlık, polis tarafından tutuklanmalarından dolayı partnerlerini suçlama, partnerlerini asıl saldırgan olarak tanımlama ve kendilerinin mağdur olduklarını ifade etme gibi davranış örüntüleri gözlenmiştir. Sonuç olarak erkeklerin ilişkiyi devam ettirmesine ilişkin faktörlerin ileri yaşta olunması, mağdurla evli olmak, mağdurla ortak çocuk sahibi olmak, son suçunda mağduru daha az suçlayarak durumu hafifletme eğilimi ve çocukluk döneminde aile içinde şiddet geçmişi bulunması şeklinde belirtilmiştir (Henning ve Smith, 2011). Bu çalışmada şiddet uygulayan erkeklerde görülen ortak davranış örüntüleri ve ortak kararlarının, şiddetin kaynağı olarak kimin suçlu bulunduğu bakılmaksızın erkeğin ilişkiyi devam ettirme sebepleriyle benzerlik veya ilişkisellik göstermesi ilgi çekmektedir. Örneğin kadın partnere karşı düşmanlık beslenmesi ve suçlama

eğilimi, şiddet içeren ilişkiyi sürdürme söz konusuysen daha az suçlamaya dönüşmektedir.

Aile içinde kadınların uğradığı şiddetin yaygınlığına dair farklı ülkelerde gerçekleştirilen araştırmaların derlemesine göre fiziksel şiddet %13 ile %61 arasında fakat ağırlıklı olarak %23-49 oranında raporlanırken, ölümcül düzeyde fiziksel şiddet %4-49 oranında, cinsel şiddet ve istismar oranındaki yaygınlık ise %6-59 arasında fakat bu oranın da ağırlıklı değerlerinin %10-50 arasında seyrettiği raporlara geçmiştir (Taşkale ve Berk, 2020: 13).

2017 yılında ise tüm dünyada 87 bin kadın öldürülmüştür; bu kadınların 30 bini partnerleri veya eşleri, 20 bini ise aile üyelerinden biri tarafından öldürülmüştür. Dolayısıyla 87 bin kadın ölümünün 50 bin kadar yüksek bir oranı birincil çevresindeki kişiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu oran kadına yönelik aile içi şiddetin yalnızca ispatlanabilmiş ve kayıtlara geçilebilmiş oranıdır ve yine yalnızca ölümlerle sonuçlanan fiziksel şiddet biçimlerini kapsamaktadır (Hill, 2021: 12).

Farrington'a göre koruyucu faktör mevcut olduğunda risk faktörünün varlığına rağmen suç işleme olasılığı artmaz; ancak koruyucu faktör olmadığında suç işleme olasılığı risk faktörü varlığında artar (Farrington et al., 2016: 64). Şiddet çalışmalarında sıklıkla tipolojik sınıflamalara, çevresel ve bireysel etkenlerin incelemelerine rastlanılmaktadır. Çalışma dinamiklerine göre verilerin değişkenlik gösterebilmesi şiddete karşı önleyici, koruyucu hatta cezalandırıcı programlar geliştirilirken bu değişkenlerin dikkate alınmasını daha önemli bir hale getirmektedir. Özellikle ön kabullere veya ezbere dayalı uygulamalar bu mücadeleyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

IV.SONUÇ

Şiddet ve istismar kavramlarının müphem doğası kendini toplumsal ilişkilerin karmaşasında inşa etmektedir. Yasaklanan, sınırlandırılan, hoş görülen, kurgulanan, özendirilen, basitleştirilen, rasyonelleştirilen, araçsallaştırılan, kontrol edilmek istenen ve aynı zamanda belirli serbestlikler tanınan şiddet ve istismar, toplumların kültürel yaratıcılıklarına göre biçimlenmeye devam edecektir. Birbirleriyle farklı düzeylerde etkileşim halinde unsurları bulunan, dolayısıyla dinamik işlevselliğe sahip bu olgu çeşitli kavramsal ve kuramsal zeminde tartışılmış ve literatür aktarımlarına dayanan birtakım anlamlı bağlamlara ulaşılabilmektedir.

Çalışmanın da ana eksenini oluşturan aile içinde kadına yönelik şiddet olgusu ise kültür, toplumsal cinsiyet, ataerkil yapı, hegemonik erkeklik, eğitim, güç ve iktidar ilişkileri ekseninde tartışılmıştır. Kuramsal düzeyde ise sosyolojik, biyolojik, psikolojik ve yapısal yaklaşımlarla ele alınmaktadır.

Çalışmada eğitim unsuruna odaklanılma sebebi, şiddet ve istismar araştırmalarında eğitim faktörünün belirli ilişkisellikler içinde sınıflandırılarak konu alınmasına dayanmaktadır. Bu nedenle kadına yönelik şiddet ve aile içinde kadına yönelik şiddet olgusu literatür taramasından elde edilen sonuçlara dayanarak, özellikle eğitim hususu tahdit edilerek incelenmiştir. Bu bağlamda şu noktalar dikkat çekmiştir;

- Eğitim, şiddet ve istismarın rasyonel araçları içinde yer almakta ise eğitim süreçlerinde doğrudan şiddet uygulanabileceği gibi eğitim süreçlerinin de toplumsal alanda yaşanan şiddet biçimlerindeki paydaşımı ne derecede mümkündür?
- Erkeğin eğitim düzeyinin yüksek veya düşük olması şiddetin risk düzeyini nasıl ve ne ölçüde etkilemektedir?
- Kadınların eğitim düzeyinin yüksek veya düşük olması şiddetin risk düzeyini nasıl ve ne ölçüde etkilemektedir?

- Şiddet ve istismar tutumlarını yeniden düzenleme, önleme, rehabilite etme veya bilinçlendirme işleviyle hazırlanan eğitim programlarından etkin sonuç alınmakta mıdır?
- Eğitimin aile içinde kadına yönelik şiddetle ilişkisi incelenen çalışmalarda sıklıkla hangi yöntem ve teknikler kullanılmaktadır? Bu çalışmaların yorumlamasında ve önerilerinde hangi bağlamlar dikkate alınmaktadır?

Ulaşılabilen sonuçlar ise genel çerçevesi ile şu şekildedir:

Eğitim ve şiddet ilişkisinin sıklıkla okul içi şiddet ve istismar dinamikleri, toplumsal eşitsizliğe ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik pekiştirilen ideolojik öğretiler, yapısal engeller ve şiddeti önleme, rehabilite etme veya bilinçlendirme hedefleriyle oluşturulan eğitim programları türevlerinde ele alındığı görülmüştür. Mevcut eşitsiz kültürün iyileştirilebilmesi ve şiddetin önlenmesi bağlamında eğitim süreçlerinin etkinliği önemli bulunmaktadır. Ancak eğitim unsuru üzerinde yürütülmüş temel teorik yaklaşımlara bakıldığında eğitimin bizzat kendisinin bu eşitsiz ve eril yapının yeniden üretiminden sorumlu kurumsal yapılardan biri olduğu ortaya konmaktadır. Okul yapılanması ve eğitim programları eşitsizliği ve farklılıkları kaldırmayı amaçlamamaktadır, kontrol edebildiği “oluşlarla” yüklemek istemektedir. Bu anlamda eğitim yalnızca bilgi edinilme aracılığı üstlenmemektedir, iktidar güçlerle uyumlulaştırılmış bireylerin üretiminde de rol almaktadır. Kapitalizm de eğitim süreçlerinde iktidar bir güç olarak birey üretimlerinde etkin konumdadır. Dolayısıyla iktidar mekanizması eğitim süreçleri yoluyla ataerkil yapıyı ve kapital öğretileri pekiştirebilmektedir. Ancak bunu karmaşık kültürel biçimlerle mikro düzeylere indirgeyerek görünmez kılabilir. Elbette bu ideoloji yalnızca eğitim unsuruyla gerçekleşmemektedir, birçok kurumsal ve işlevsel etkeni birlikte görmeye çalışmak gerekmektedir.

Diğer bir husus ise özellikle şiddet eylemcisinin mahkemeler aracılığıyla yönlendirildiği eğitim programlarıdır. Yalnızca mahkeme kararı ile gerçekleştirilen bir uygulama olmamakla birlikte takip edilebilirliği diğer biçimlerine göre daha sistemli olabilmektedir. Bu bağlamda kadınlara ve erkeklere öfke kontrolü, etkili iletişim yöntemleri, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme, aile içi şiddet bilgilendirmeleri,

erkeklere evlilik öncesi şiddet ve istismara ilişkin danışmanlık verilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin erkekleri de kadınlar kadar olumsuz etkilediğinin ifade edilmesi vb. bilgilendirme ve eğitim programları şiddet çalışmalarının önerilerinde öne çıkmaktadır. Yine bu çalışmalarda kadınların ekonomik konumlarına dair iyileştirme adımları atılması önemli görülmektedir; fakat bu durum da önceki bölümlerde belirtildiği üzere bazı riskler taşımaktadır. Koruyucu faktörlerin yeterli düzeyde etkin olmadığı durumlarda mevcut eşitsiz yapıyı iyileştirmek üzere atılan adımlar ters etkiyle sonuçlanabilmektedir.

Yürütülen birçok çalışmaya göre eğitim seviyesi ile kadına yönelik aile içi şiddet arasında anlamlı düzeyde ilişkisellik tespit edilmiş olmasına karşın bazı çalışmalarda eğitim unsurunun farklı düzeyde, farklı biçimde etkin olduğu ve/veya değişken olarak anlamlı bir etkinliği olmadığı gözlenmiştir (Fırat, 2022, Tufan, 2022, Özmaya, 2022). Eğitimde fırsat eşitliği, bilgiye ulaşım, farkındalık oranları ve eğitime katılım oranlarının geçmiş zamanlara göre en yüksek olduğu bugünün şartlarında toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve istismar davranışlarının doğrusal biçimde zayıflamamış olması dikkat çekicidir. Günümüzde kadına yönelik şiddet ve kadına yönelik aile içi şiddetin devam eden önemli bir problem olduğu görülmektedir.

Kadına yönelik şiddet ve istismarın tek yönlü bir ilişkisellik içinde ele alınması mümkün değildir. Bu çalışma değişkenlerin birbirleriyle ilişkisini ve devinimli doğasını reddetmemekte, aksine tek bir değişkenin dahi ön kabullerce benimsenmesinin, ardındaki verileme ve yorumlama dinamiklerinin dikkate alınmamasına sebep olacağı düşüncesine dayanmaktadır. Buna göre şiddet ve istismardan bahsederken kültürel öğelerin, özellikle değerler ve inanç sistemlerinin, yine bu öğelere etkisi yadsınamaz olan ataerkil yapılanma ve kapitalizmin yapısal, işlevsel etkileri ve öğretilerinin öneminden bahsetmemek mümkün değildir.

Yine çalışmanın ideolojik veya tarafgir bir yanığı yaratmasının önüne geçmek amacıyla kadına yönelik şiddetten bahsederken erkeklerin fail tipolojisiyle değerlendirildiği bir kategorik şemanın temel alınmadığı, bunun yerine özellikle ataerkinin yarattığı bir şiddet oluşumunun dişil ve eril derecelendirme sistemiyle anlamlandırıldığı yeniden ifade edilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde bahsedildiği üzere Bourdieu'nün düşünömsel modeline göre, tüm nesnelerin olgular ile ilişki içinde olması gerekmektedir. Bir olgunun dahi yanlışlanabilirliği veya reddi tutarsızlık barındıracaktır. Dolayısıyla bütün modelin yeniden sorgulanması ve yöntemlerin yeniden inşa edilmesi gerekecektir. Sonuç olarak çalışmanın amaçlarından biri, eğitim unsurunun bu ilgi çekici çelişkileri olmuştur.

V.KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ALTHUSSER, L. (1991). **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev. Yusuf Alp ve Mahmut Özışık, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Basım.
- ARENDT, H. (2021). **Şiddet Üzerine – Seçme Eserler 6**, Çev. Bülent Peker, İstanbul, İletişim Yayınları, 10. Basım.
- AVCI, M. (Ed.). (2019). **Eğitim Sosyolojisi**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.
- BAUDRILLARD, J. (2008). **Tüketim Toplumu**, Çev. Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 3. Basım.
- BERGEN, R. K. (Ed.). (1998). **Issues in Intimate Violence**, New York, SAGE Publications.
- BLACKLEDGE, D. ve HUNT, B. (1985). **Sociological Interpretations of Education**, London, Routledge.
- BOZKURT, V. (2013). **Değişen Dünyada Sosyoloji**, İstanbul, Ekin Yayınevi, 9.Basım.
- CAVANAGH, K. ve CREE, V. E. (Ed.). (2002). **Working With Men: Feminism and Social Work**, London, Routledge Press.
- CREE, V. E. ve CAVANAGH, K. (2002). **Men, Masculinism and Social Work**, Kate Cavanagh, Vivienne E. Cree, (Ed.), Working With Men: Feminism and Social Work, London, Routledge Press, ss.1-8.
- CURRIE, D. H. (1998). **Violent Men or Violent Women? Whose Definition Counts?**, Raquel Kennedy Bergen (Ed.), Issues in Intimate Violence, New York, SAGE Publications.
- DOBASH, R. E. ve DOBASH, R. P. (1979). **Violence Against Wives : A Case Against the Patriarchy**, New York, Free Press.

- DOBASH, R. E. ve DOBASH, R. P. (1992). **Women, Violence and Social Change**, London, Routledge Press.
- ECEVİT, Y. ve KARKINER, N. (Ed.). (2011). **Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Basım.
- ECEVİT, Y. ve KARKINER, N. (Ed.). (2013). **Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2. Basım.
- ECEVİT, Y. (2013). **Emek**, Yıldız Ecevit, Nadide Karkiner (Ed.), Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, ss.25-47.
- ELÇİK, G. ve ECEVİT, Y. (2013). **Cinsellik ve Beden**, Yıldız Ecevit, Nadide Karkiner (Ed.), Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, ss.140-166.
- ERATAY, E. (Ed). (2018). **Disiplinler Arası İstismar ve İhmal**, Ankara, Vize Akademik Yayıncılık, 2. Basım.
- ERJEM, Y. (2018). **Toplumsal Cinsiyet, Hukuk ve Suç**, Dolunay Şenol, Havva Eylem Kaya (Ed.), Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, İstanbul, Lisans Yayıncılık, 1. Basım, ss.285-310.
- ERJEM, Y. (2019). **Eğitim Sosyolojisinde Temel Yaklaşımlar**, Müjdat Avcı (Ed.), Eğitim Sosyolojisi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, ss.45-68.
- ERSÖZ, A. (2019). **Kültür ve Kültür Kuramları**, Mustafa Talas, Gökçen Özen Çatlı (Ed.), Kültürel Antropoloji, İstanbul, Lisans Yayıncılık, ss.53-74.
- FOUCAULT, M. (1992). **Hapishanenin Doğuşu**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi, 6. Basım.
- FROMM, E. (2018). **İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri Şiddet ve Saldırganlık Üzerine Bir İnceleme**, Çev. Şükrü Alpagut, İstanbul, Say Yayınları.
- GIDDENS, A. (2012). **Sosyoloji**, Haz. Cemal Güzel, İstanbul, Kırmızı Yayınları.

- GILLIGAN, C., LYONS, N., ve HANMER, T. J. (Ed.). (1990). **Making Connections: The Relational Worlds of Adolescent Girls at Emma Willard School**, Cambridge, Harvard University Press.
- GIRARD, R. (2019). **Şiddet Ve Kutsal**, Çev. Necmiye Alpay, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. Ve Tic. Ltd. Şti.
- GÖKALP, Z. (1973). **Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri**, Milli Eğitim Basımevi.
- GÜDÜCÜ, B. (2018). **Toplumsal İstismar**, Emine Eratay (Ed.), Disiplinler Arası İstismar ve İhmal, Ankara, Vize Akademik Yayıncılık, 2. Basım, ss.35-52.
- GÜL, S. (2019). **Eğitim Sosyolojisinin Konusu, Alanı ve Sınırlılıkları**, Müjdat Avcı (Ed.), Eğitim Sosyolojisi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, ss.25-44.
- GÜLER N. ve GÜLER, Z. (2018). **Yaşlı İstismarı ve İhmali**, Emine Eratay (Ed.), Disiplinler Arası İstismar ve İhmal, Ankara, Vize Akademik Yayıncılık, 2. Basım, ss.155-172.
- HARWAY, M. ve O'NEIL, J. (Ed.). (1999). **What Causes Men's Violence Against Women?**, New York, SAGE Publications.
- HILL, J. (2021). **Kadının Hiç Suçu Yok: Görmezden Geldiğimiz Ev İçi Şiddetin Tehlikeleri**, Çev. Filiz Kurt, İstanbul, Okuyan Us Yayınevi.
- JARDINE, A. A. (1985). **Gynesis: Configurations of Woman and Modernity**, New York, Cornell University Press.
- JOHNSON, M. P. (2008). **A Typology of Domestic Violence: Intimate Terrorism, Violent Resistance and Situational Couple Violence**. Boston, Northeastern University Press.
- KARKINER, N. (2011). **Aile ve Evlilik**, Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner (Ed.), Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, ss.130-153.

- KARMAZ, E. (2018). **Toplumsal Cinsiyetin Mekânsal Yansımaları**, Dolunay Şenol, Havva Eylem Kaya (Ed.), Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, İstanbul, Lisans Yayıncılık, 1. Basım, ss.335-358.
- KELLY, L. (1988). **Surviving Sexual Violence**, Oxford, Polity Press.
- KIMMEL, M. S. (2005). **The History of Men: Essays in the History of American and British Masculinities**, New York, SUNY Press.
- KIMMEL, M. S. (2011). **The Gendered Society**, New York, Oxford University Press.
- KIMMEL, M. S. (2012). **The Gender of Desire Essays on Male Sexuality**, New York, SUNY Press.
- KOSS, M. P., GOODMAN, L. A., BROWNE, A., FITZGERALD, L. F., KEITA, G. P. and RUSSO, N. F. (1994). **No Safe Haven**, Washington, DC, American Psychological Association.
- KRUG, E. G. et al. (Ed.). (2002). **World Report on Violence and Health**, Geneva, World Health Organization.
- LORBER, J. (1994). **Paradoxes of Gender**, New Haven, Yale University Press.
- MARIN, A. J. ve RUSSO, N. F. (1999). **Feminist Perspectives on Male Violence Against Women: Critiquing O'Neil and Harway's Model**, Michéle Harway, James O'Neil (Ed.), What Causes Men's Violence Against Women?, New York, SAGE Publications, ss.18-35.
- MICHAUD, Y. (1994). **Şiddet**, Çev. Cem Muhtaroglu, İstanbul, İletişim Yayınları.
- OAKLEY, A. (1972). **Sex, Gender and Society**, London, Temple Smith Press.
- ÖZTAN, E. (2015). **Feminist Araştırmalar ve Yöntem**, Feryal Saygılıgil (Haz.), Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları, Ankara, Dipnot Yayınları, 1. Basım, ss.271-289.
- ÖZTÜRK, E. (2017). **Türkiye'de Aile İçi Şiddet**, Ankara, Gece Kitaplığı.
- PENCE, E. ve PAYMAR, M. (1993). **Education Groups for Men Who Batter: The Duluth Model**, New York, Springer Publishing Company.

- SAYGILIGİL, F. (Haz.) (2015). **Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları**, Ankara, Dipnot Yayınları, 1. Basım.
- STETS, J. E. ve STRAUS, M. A. (1990). **The Marriage Licence as a Hitting Licence: A Comparison of Assaults in Dating, Cohabiting, and Married Couples**, Murray Arnold Straus, Richard James Gelles (Ed.), Physical Violence in American Families, London, Transaction Publishers.
- STRAUS, M. A. (1990). **Measuring Intrafamily Conflict and Violence: The Conflict Tactics (CT) Scales**, Murray Arnold Straus, Richard James Gelles (Ed.), Physical Violence in American Families, London, Transaction Publishers. ss.29-47.
- STRAUS, M. A., GELLES, R. J. ve STEINMETZ, S. K. (1980). **Behind the Closed Doors: Violence in the American Family**, New York, Doubleday Press.
- STRAUS, M. A. ve GELLES, R. J. (1988). **Intimate Violence: The Causes and Consequences of Abuse in the American Family**, London, Transaction Publishers.
- STRAUS, M. A. ve GELLES, R. J. (Ed.). (1990). **Physical Violence in American Families**, London, Transaction Publishers.
- ŞENOL, D. ve KAYA, H. E. (Ed.). (2018). **Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi**, İstanbul, Lisans Yayıncılık, 1. Basım.
- ŞENOL, D. ve ERJEM, Y. (2018). **Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim**, Dolunay Şenol, Havva Eylem Kaya (Ed.), Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, İstanbul, Lisans Yayıncılık, 1. Basım, ss.217-240.
- TALAS, M. ve ÖZEN ÇATLI, G. (Ed.). (2019). **Kültürel Antropoloji**, İstanbul, Lisans Yayıncılık.
- TEZCAN, M. (1985). **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 4. Basım.
- TURNER, B. (1992). **Regulating Bodies: Essays in Medical Sociology**, London, Routledge.

- WALKER, L. (1979). **The Battered Woman**, New York, Harper & Row Press.
- YARAR, B. (Der.). (2015). **Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- YARAR, B. (2015). “**Yakın İlişki İçinde Şiddet**”i Feminist Bakışla Yeniden **Düşünmek**, Betül Yazar (Der.), Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları, ss.12-51.

MAKALELER

- AKIN, M. (2013). “Aile İçi Şiddet”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, cilt 71, sayı 1, ss.27-41.
- AKIN, U. ve ARSLAN, G. (2014). “İdeoloji ve Eğitim: Devlet-Eğitim İlişisine Farklı Bir Bakış”, **Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, cilt 4, sayı 1, ss.81-90.
- AKTAY, M. (2020). “İstismar ve İhmalin Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Tedavisi”, **Gelişim ve Psikoloji Dergisi**, cilt 1, sayı 2, ss.169-184.
- ALABAY, E. (2020). “Cinsel İstismar ve Cinsel İstismarı Önleme Amaçlı Oluşturulmuş Erken Müdahale Program Örnekler”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, cilt 7, sayı 12, ss.32-43.
- ALKAN, Ö., YILMAZ, F. C. ve ABAR, H. (2020). “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Etkileyen Faktörlerin Sıralı Probit Regresyon Modeliyle Belirlenmesi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, cilt 9, sayı 5, ss.3338-3360.
- ALLEN, M. (2010). “Is There Gender Symmetry in Intimate Partner Violence?”, **Child and Family Social Work**, cilt 16, sayı 3, ss.245-254.
- ANDERSON, K. L. (2005). “Theorizing Gender in Intimate Partner Violence Research”, **Sex Roles**, cilt 52, sayı 11/12, ss.853-865.
- ARCHER, J. (2000). “Sex Difference in Aggression Between Heterosexual Partners: A Meta-Analytical Review”, **Psychological Bulletin**, cilt 126, sayı 5, ss.651–680.

- AŞKIN, E. Ö. ve AŞKIN, U. (2017). “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Yoksulluk İlişkisi: Aile İçi Şiddet Mağduru Kadınlar Üzerine Bir Araştırma”, **Kapadokya Akademik Bakış**, cilt 1, sayı 2, ss.16-37.
- AYTAÇ, S. vd. (2016). “Kadına Yönelik Şiddetin Dünü, Bugünü, Yarını: Kestirim Tabanlı Bir Araştırma”, **Sosyoloji Konferansları**, sayı 54, ss.275-297.
- BARAN, B. H. (2019). “Hegemonik Erkeklik: Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme”, **Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi**, cilt 2, sayı 2, ss.295-303.
- BELSKY, J. (1980). “Child Maltreatment: An Ecological Integration”, **American Psychologist**, cilt 35, sayı 4, ss.320-335.
- BIDERMAN, A. D. (1957). “Communist Attempts to Elicit False Confessions From Air Force Prisoners of War”, **Bulletin of the New York Academy of Medicine**, cilt 33, sayı 9, ss.616-625.
- CAN, Y., ASLAN, F. ve GÖK, M. (2018). “Ailede Kadına Yönelik Şiddetin Sosyolojik Analizi”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 5, sayı 30, ss.30-39.
- ÇETİN, H. (2001). “Devlet, İdeoloji ve Eğitim”, **Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 25, sayı 2, ss.201-211.
- DOĞAN, R. (2015). “Hukuki Bir Kavram Olarak Şiddet Mağduru Kadınlarda Öğrenilmiş Çaresizlik Sendromu ve İngiliz Haksız Tahrik Hukuku Üzerindeki Etkileri”, **Ankara Barosu Dergisi**, cilt 0, sayı 2, ss.173-194.
- DWORKIN, G. et al. (2013). “The Sociology of Education”, **Sociopedia.isa**, ss.1-16.
- FARRINGTON, D. P., TTOFI, M. M. ve PIQUERO, A. R. (2016). “Risk, Promotive, and Protective Factors in Youth Offending: Results From the Cambridge Study in Delinquent Development”, **Journal of Criminal Justice**, cilt 45, ss.63-70.
- FERRIER, P. E. (1985). “C. Henry Kempe Remembered”, **Child Abuse & Neglect**, cilt 9, sayı 2, ss.133–136.

- FIEBERT, M. S. (1997). "Annotated Bibliography: References Examining Assaults by Women on Their Spouses/Partners", **Sexuality and Culture**, cilt 1, ss.273–286.
- GARBARINO, J. (1977). "The Human Ecology of Child Maltreatment: A Conceptual Model for Research", **Journal of Marriage and Family**, cilt 39, sayı 4, ss.721-735.
- GENÇ, Y., ALTIPARMAK, İ. B. ve GÜNDÜZ, D. U. (2019). "Kadına Yönelik Şiddetin Erkekler Tarafından Değerlendirilmesi: Sakarya Örneği", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 21, sayı 2, ss.391-408.
- HAMZAOĞLU, M. ve KONURALP, E. (2019). "Geleneksel Toplumlarda Namus Olgusu ve Namus Cinayeti: Türkiye Örneği", **İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi**, cilt 1, sayı 18, ss.51-65.
- HEISE, L. L. (1993). "Violence Against Women: The Hidden Health Burden", **World Health Stat Q**, cilt 46, sayı 1, ss.78-85.
- HENDERSON, L. ve VICKERS, P. (1995). "Health or Beauty? A Survey of Dundee Women's Attitudes to Body Size", **Health Education Journal**, cilt 54, sayı 1, ss.61–73.
- HENNING, K. ve CONNOR-SMITH, J. (2011). "Why Doesn't He Leave? Relationship Continuity and Satisfaction Among Male Domestic Violence Offenders", **Journal of Interpersonal Violence**, cilt 26, sayı 7, ss.1366-1387.
- IRMAK VURAL, P., İNANGİL, D. ve KÖRPE, G. (2020). "Üniversite Öğrencilerinin Şiddete ve Aile İçi Şiddete Yönelik Tutumları ve İlişkili Faktörler", **Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi**, cilt 3, sayı 3, ss.272-279.
- İNAL, K. (1994). "Eğitim Sosyolojisinde Yorumcu Paradigma'nın Eleştirisi", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, cilt 27, sayı 2, ss.679-690.

- JOHNSON, M. P. (2006). "Conflict and Control Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence", **Violence Against Women**, cilt 12, sayı 11, ss.1003-1018.
- JOHNSON, M. P., LEONE, J. M. ve XU, Y. (2014). "Intimate Terrorism and Situational Couple Violence in General Surveys: Ex-Spouses Required", **Violence Against Women**, cilt 20, sayı 2, ss.186-207.
- KARA, O. (2021). "Hegemonik Erkeklik İktidarının Her Yerdeliği: Kelebekler ve Bizi Hatırla", **Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi**, cilt 8, sayı 1, ss.188-204.
- KARAMAN DUDU, D. ve DOĞAN, N. (2018). "Anelik Rolü Üzerine: Kadının 'Anelik' Kimliği Üzerinden Tahakküm Altına Alınması", **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, cilt 6, sayı 2, ss.1475-1496.
- KEMPE, C. H. (1962). "The Battered-Child Syndrome", **The Journal of the American Medical Association**, cilt 181, sayı 1, ss. 105-112.
- KESKİN, F. (1996). "Foucault'da Şiddet ve İktidar", **Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi**, sayı 6-7, ss.117-122.
- KIMMEL, M. S. (2002). "Gender Symmetry in Domestic Violence", **Violence Against Women**, cilt 8, sayı 11, ss.1332-1363.
- MARTINEZ, P. R. (2011). "Feminism and Violence: The Hegemonic Second Wave's Encounter with Rape and Domestic Abuse in USA (1970-1985)", **Cultural Dynamics**, cilt 23, sayı 3, ss.147-172.
- McPHAIL, B. A. et al. (2007). "An Integrative Feminist Model The Evolving Feminist Perspective on Intimate Partner Violence", **Violence Against Women**, cilt 13, sayı 8, ss.817-841.
- METİN, B. (2013). "'Neoliberal Yapısal Uyum Politikalarından' 'Kapsayıcı Kalkınma Çerçevesine' Dünya Bankası'nın Yoksulluk Sorununa Yaklaşımı", **Çalışma ve Toplum**, cilt 2, sayı 37, ss.211-234.
- NEYER, G ve BERNARDI, L. (2011). "Feminist Perspectives on Motherhood and Reproduction", **Historical Social Research**, cilt 36, sayı 2, ss.162-176.

- OĞUZ, E.S. (2011). “Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, cilt 28, sayı 2, ss.123-139.
- ÖZSÖZ, C. (2014). “Pierre Bourdieu: Simgesel Şiddet, Eğitim, İktidar”, **Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi**, sayı 76, ss.290-311.
- ÖZTÜRK, M. (2021). “Şiddet’i ‘Cinsiyet’e Bölmek: Erkeğe Yönelik Şiddetin Perdelenmesi”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt 27, sayı 15, ss.16-27.
- POLAT, O. (2016). “Şiddet”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, cilt 22, sayı 1, ss.15-34.
- STEINMETZ, S. K. (1977-1978). “The Battered Husband Syndrome”, **Victimology**, cilt 2, sayı 3-4, ss.499-509.
- STITH, M. S. et al. (2000). “The Intergenerational Transmission of Spouse Abuse: A Meta-Analysis”, **Journal of Marriage and Family**, cilt 62, sayı 3, ss.640-654.
- STRAUS, M. A. (1973). “A General Systems Theory Approach to the Development of a Theory of Violence Between Family Members”, **Social Science Information**, cilt 12, sayı 3, ss.105-125.
- TAN, M. (1990). “Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: İşlevci Paradigma ve Çatışmacı Paradigma”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, cilt 23, sayı 2, ss.557-571.
- TAŞKALE, N. ve BERK, S. Ö. (2020). “Şiddet Olaylarının Yakın Öncülleri Ölçeği Mağdur Formu’nun (ŞOYÖM) Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, **Klinik Psikoloji Dergisi**, cilt 4, sayı 1, ss.12-33.
- THOMPSON, A. (2003). “Caring in Context: Four Feminist Theories on Gender and Education”, **Curriculum Inquiry**, cilt 33, sayı 1, ss.9-65.
- ÜNSAL, A. (1996). “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, **Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi**, sayı 6-7, ss.29-36.
- WEST, C. ve ZIMMERMAN, D. H. (1987). “Doing Gender”, **Gender and Society**, cilt 1, sayı 2, ss.125-151.

WILLIAMS, K. R. ve Grant, S. R. (2006). “Empirically Examining the Risk of Intimate Partner Violence: The Revised Domestic Violence Screening Instrument (DVSI-R)”, **Public Health Reports**, cilt 121, sayı 4, ss.400–408.

YILMAZ, C. (2020). “Bourdieu’da Temel Kavramlar ve Simgesel Şiddet Analizi”, **Habitus Toplum Bilim Dergisi**, sayı 1, ss.161-179.

TEZLER

AKYÜZ, M. (2011). “Aile İçi Şiddet Mağduru Kadınların Sosyo-Kültürel Özelliklerini İncelenmesi: Diyarbakır İli Örneği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Savunma Bilimleri Enstitüsü, Kara Harp Okulu Komutanlığı.

ARAS, B. (2022). “Heteroseksüel Çiftlerde Cinsiyetçilik Türleri ile Yakın İlişki Şiddeti Arasındaki İlişkide Baskınlık Düzeyinin Aracı Rolü”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi.

BELEN, Ö. (2019). “Türkiye’de Aile İçi Şiddet Konusunda Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

DİNÇER, G. (2010). “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet (Düzce Örneği)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi.

ERBİL, G. (2019). “Türkiye’de Eğitim Sosyolojisi Çalışmaları”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.

FIRAT, E. (2022). “Kadına Karşı Şiddet Uygulayan Erkeklere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Bir Model Önerisi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi.

- GENÇ, S. F. (2021). “Feminist Hareketle Değişen Kadın Kimliği ve Günümüz Kadın Sanatçılarının Kadına Yaklaşımı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Güzel Sanatlar Enstitüsü, Mersin Üniversitesi.
- KARAASLAN, S. (2020). “Aile İçi Şiddete Yönelik Erkeklerin Görüşleri ve Toplumsal Cinsiyet Algısının Etkisi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa.
- KOZAK, M. (2022). “Kadına Yönelik Şiddet ile Mücadelede Kadın Sivil Toplum Kuruluşları ve Feminist Politika”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- MEMİŞ, M. (2010). “Çalışan Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi.
- OLUK, F. (2019). “Denizli’de Kadına Yönelik Şiddet Konusunda Evli Çiftlerle Niteliksel Bir Çalışma”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi.
- ÖZMAYA, E. (2022). “Kadına Yönelik Şiddet Tutumunun Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Bir Meta-Analiz Çalışması”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- ÖZSÖZ, C. (2009). “Pierre Bourdieu Sosyolojisi ve Simgesel Şiddet”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi.
- ŞİMŞEK, S. (2012). “Türk Eğitim Sisteminin Yapısal Özellikleri Bağlamında 1980 Sonrasında Türkiye’de Eğitim İktidar İlişkileri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- TUFAN, N. (2022). “Mersin’de Kadına Yönelik Şiddet: Mağdurlar ve Failler”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin Üniversitesi.
- TÜRK, H. B. (2004). “Pierre Bourdieu’s Contribution to the Debates Concerning Ideology and Discourse”, (Yayımlanmamış Yüksek

Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

YAVUZ, K. (2022). “Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddetin Bölgesel Etmenleri: Kilis Örneği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Güvenlik Birimleri Enstitüsü, Polis Akademisi.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

ADALET BAKANLIĞI (t.y.). “Duygusal Şiddet”, https://evicisiddet.adalet.gov.tr/SIDDET_NEDIR.html, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).

ADALET BAKANLIĞI (t.y.). “Ekonomik Şiddet”, https://evicisiddet.adalet.gov.tr/SIDDET_NEDIR.html, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).

ADALET BAKANLIĞI (t.y.). “Fiziksel Şiddet”, https://evicisiddet.adalet.gov.tr/SIDDET_NEDIR.html, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).

OXFORD. (t.y.). “Aggression”, İçinde *Oxford Advanced American Dictionary*, https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/aggression#:~:text=noun-.noun,computer%20games%20may%20cause%20aggression., (Erişim Tarihi: 28.12.2021).

ÖĞÜT, S. (t.y.). “Mahrem”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mahrem>, (Erişim Tarihi: 28.12.2021).

SAYILAN, F. (2014). “Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/76316/mod_resource/content/0/5.%20kuramsal%20yakla%C5%9F%C4%B1mlar%202.pdf, (Erişim Tarihi: 28.05.2023).

TÜRK DİL KURUMU. (t.y.). “Şiddet”, İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

- T.D.K. (t.y.). “Aile”, İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 08.04.2023).
- T.D.K. (t.y.). “Cinsel taciz”, İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 10.09.2022).
- T.D.K. (t.y.). “Cinsiyet”, İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 25.02.2023).
- T.D.K. (t.y.). “Feminizm”, İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 23.06.2023).
- T.D.K. (t.y.). “İstismar”, İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 11.11.2022).
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU. (2023). “Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2022”, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2022-49662>, (Erişim Tarihi: 17.08.2023).
- TÜİK. (2023). “İstatistiklerle Yaşlılar, 2022”, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0statistiklerle-Ya%C5%9F1%C4%B1lar-2022-49667&dil=1>, (Erişim Tarihi: 17.08.2023).
- UNESCO. (2023). “Literacy”, <https://www.unesco.org/en/literacy>, (Erişim Tarihi: 17.05.2023).
- UNICEF. (2022). “Country Office Annual Report 2022, Türkiye”, <https://www.unicef.org/reports/country-regional-divisional-annual-reports-2022/T%C3%BCrkiye>, (Erişim Tarihi: 25.08.2023).
- URL-1 “Kişiliğe Saldırı (Ad Hominem) Safsatası: İnsanlar Cevap Veremediklerinde Neden Kişiliğe Saldırıyorlar?”, Evrim Ağacı, <https://evrimagaci.org/kisilige-saldiri-ad-hominem-safsatasi-insanlar-cevap-veremediklerinde-neden-kisilige-saldiriyorlar-219>, (Erişim Tarihi: 19.08.2023).
- URL-2 “Gaslighting: Toplumda Giderek Belirginleşen Bir Psikolojik ve Duygusal İstismar Türü!”, Evrim Ağacı,

<https://evrimagaci.org/gaslighting-toplumda-giderek-belirginlesen-bir-psikolojik-ve-duygusal-istismar-turu-9289>, (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

URL-3 “Ghosting”, Antalya Psikiyatri,
<https://www.antalyapsikiyatrist.com/makaleler/ghosting>, (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

BİLDİRİLER

ACAR-SAVRAN, G. (2012). “Politik Bir Kavram Olarak: Ev Emeği”, **III. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi-Kadını Görmeyen Aile ve Sağlık Politikaları**, Ankara, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, ss.74-77.

FİSUNOĞLU, S. (2017). “‘Namus’ Kavramı Üzerinden Örnek Film İncelemesi: Mustang”, **Innovation and Global Issues in Social Sciences Congress Book**, Nurettin Bilici, Ragıp Pehlivanlı, Karlygash Ashirkhanova (Ed.), ss.938-952.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Betül Fatma GÜREL

Öğrenim Durumu

Yüksek Lisans: : İstanbul Aydın Üniversitesi
: Sosyoloji 2020-2023

Lisans: : İstanbul Aydın Üniversitesi
Sosyoloji 2013-2017

Lise: : Henza Akın Çolakoğlu Lisesi
2009 Eylül -2013 Haziran

Mesleki Deneyim

**Anadolu
Arabuluculuk
Merkezi** : Asistan/Sosyolog
Ekim 2019- Şubat 2022

Gala Reklam : Yönetici Asistanı
Mart 2019-Haziran 2019

İdea Pr : Stajyer
Ekim 2018-Ocak 2019

Yıldız Holding : Stajyer
Eylül 2015-Mayıs 2017

